

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Landsbykommissionen
delbetænkning 3

erhverv

3

Betænkning nr. 928 · Maj 1981

Landsbykommissionen delbetænkning 3
Erhverv.

- Fotos: Side 6 Ole Malling, Forsøgscentret i Lejre.
Side 10 Knud Lautrup-Larsen, planstyrelsen.
Side 24 Ole Malling, Forsøgscentret i Lejre.
Side 42 Dansk Landbrugs Grovvarereselskab.
Side 64 Knud Lautrup-Larsen, planstyrelsen.
Side 72 Ole Malling, Forsøgscentret i Lejre.
Side 86 Fra "Andelsbladet", udgivet af Andelsudvalget.
Side 96 Knud Lautrup-Larsen, planstyrelsen.

Trykt af planstyrelsen i 3000 eksemplarer.
København 1981. ISBN 87-503-3714-9.
Betænkning nr. 928.

Indholdsfortegnelse

Forord	5
1. Indledning	6
2. Den hidtidige udvikling	10
Ti udvalgte småbyer	12
Erhvervsstrukturen i 93 småbyer i 1973 og 1978	17
3. Landbrug	24
Landbrugsudviklingen 1960-1980	26
Beskæftigelsen i landbruget 1960-1979	28
Fysiske forhold	31
Landbrugsbyggeri	31
Miljømæssige forhold	34
Landbrugsejendommenes arronderingsforhold	36
Landsbyerne og landbrugsplanlægningen	37
Udviklingen frem til 1990 og 2000	38
4. Fremstillingsvirksomhed	42
Fynsundersøgelsen	43
Fremstillingsvirksomhed i landkommuner og mindre byer	47
Generel virksomhedskarakteristik	49
Øvrige virksomhedskarakteristika	53
Virksomheden i lokalsamfundet	60
Brancheundersøgelser	62
5. Sammenfatning og målsætning	64
Sammenfatning	65
Mål	67
Generelle og selektive støtteordninger	69

6. Eksisterende støtteordninger	72
Offentlige reguleringer	74
Fiskale virkemidler	75
Finansielle erhvervsstøtteordninger	76
Egnsudviklingsbistand	77
Håndværkerlåneordningen	81
Konsulentordninger	82
Teknologirådsordningen	82
Ordninger under Styregruppen for Særlig Konsulentbistand	83
De regionale, teknologiske informationscentre	85
 7. Forslag og anbefalinger	86
Landbrug	87
Fremstillingsvirksomhed	89
 Publikationer fra Landsbykommissionen	93
 Litteraturliste	94
 Bilag 1	
Skrivelse af 3. marts 1978 fra Miljøministeren til de fremtidige medlemmer af kommissionen.	97
 Bilag 2	
Fortegnelse over tidligere og nuværende medlemmer af kommissionen	101
 Bilag 3	
Erhvervsstrukturen i 93 småbyer i 1973 og 1978	105
 Bilag 4	
Fynsundersøgelsen	121
 Bilag 5	
Støttemuligheder for landbrug	135
 Bilag 6	
Erhvervsstøtteordninger af relevans for håndværk og mindre industri	155

Forord

Landsbykommissionens tredje delbetænkning har som emne erhvervsforholdene i landsbyer og landdistrikter med særlig vægt på landbrug og fremstillingsvirksomhed.

Ud over gennemgangen af disse erhverv indeholder betænkningen Landsbykommissionens forslag til virkemidler.

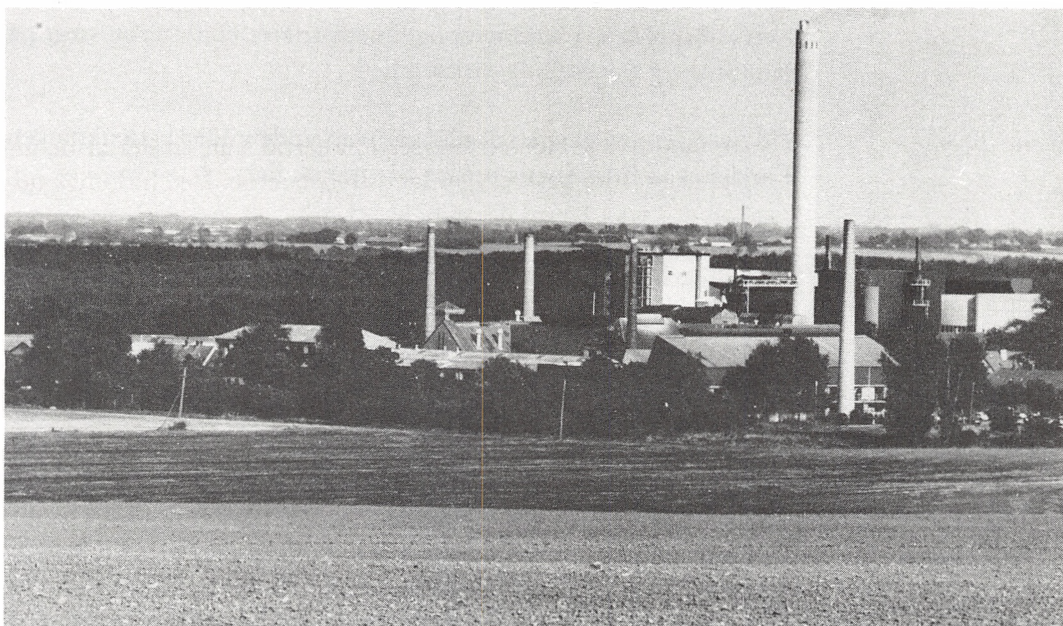
Ved udarbejdelsen af delbetænkningen har landbrugsministeriet og industriministeriets repræsentanter i kommissionen medvirket, ligesom repræsentanter fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, De Danske Husmandsforeninger, De Samvirkende danske Landboforeninger og Håndværksrådet har ydet værdifulde bidrag.

Kommissionens øvrige delbetænkninger har følgende indhold: Delbetænkning 1 (november 1980) handler om den hidtidige udvikling, Delbetænkning 2 handler om befolkningsforhold og offentlig service, Delbetænkning 4 handler om den private serviceforsyning, særligt dagligvareforsyningen. Delbetænkning 5 handler om kulturelle forhold, planlægning, fredningsforhold og medindflydelse, og endelig er delbetænkning 6, Bidrag til en landsbypolitik, en sammenfatning af kommissionens forslag til virkemidler og til iværksættelse af dem.

Aalborg, maj 1981

Henning Madsen
Formand for Landsbykommissionen.

1. Indledning

Man kan anlægge to synsvinkler, når erhvervsmønstret og erhvervsudviklingen skal analyseres i landsbysammenhæng.

Arbejdspladser i landsbyer

Man kan vælge at beskrive udviklingen i antallet af arbejdspladser i selve landsbyen. Herved belyses imidlertid kun en del af de arbejdspladser, som beskæftiger landsbybeboerne. Den hidtidige udvikling har medført, at landsbyerne i stigende grad er blevet inddraget i et samspil med den øvrige del af samfundet. Således viser flere undersøgelser, at størstedelen af landsbyernes erhvervsaktive beboere arbejder uden for den landsby, hvor de bor. I mange tilfælde har landsbyer i nærheden af de større byer endog udviklet sig til rene boligområder med en meget lille erhvervsaktivitet i selve landsbyen. Det vil derfor give en mangelfuld beskrivelse af landsbybeboernes jobmuligheder, hvis det kun er erhvervsudviklingen i selve landsbyerne, der beskrives.

Med den stigende specialisering af samfundet og med de forskellige krav og ønsker, som de erhvervsaktive med forskelle i uddannelse og erhvervs kvalifikationer har til deltid, jobindhold m.v., bliver det vanskeligere og vanskeligere at få et job tæt på bopælen. I samme retning trækker den stadig stigende erhvervsdeltagelse fra kvindernes side. Nu er det ikke bare ét job, der skal skaffes i nærheden af bopælen, men ofte to job.

Områdebetragtning

Den anden synsvinkel på erhvervsudviklingen i landsbyerne tager udgangspunkt i ønsket om inden for en rimelig afstand fra boligen at skabe balance mellem på den ene side de erhvervsaktives behov og ønsker om et acceptabelt job, og på den anden side udbuddet af arbejdspladser, der kan dække disse behov og ønsker. Man kan sige, at der anlægges en områdebetragtning, hvor spørgsmålet så bliver, om der inden for dette område er eller kan skabes balance mellem antallet af jobsøgende personer og antallet af arbejdspladser. Det er dog ikke kun et spørgsmål om en talmæssig balance, men i lige så høj grad et spørgsmål om en balance, hvor der tages hensyn til bredden og variationen i beskæftigelsestilbuddet og til, hvilke kvalifikationer arbejdspladsen kræver.

Anlægges denne synsvinkel, får valget af områdets størrelse stor betydning. Det er et politisk valg at fastlægge et mål for, hvor stor en rimelig bolig-arbejdsstedsrejse bør være, men Landsbykommissionen har i kapitlet om mål og virkemidler beskrevet de elementer, der efter kommissionens opfattelse bør indgå i overvejelserne ved valget af, hvad der er en rimelig bolig-arbejdsstedsrejse, og dermed hvad der er en rimelig områdestørrelse.

Delbetænkningens synsvinkel

Denne delbetænkning vælger i nogle få tilfælde den fysiske enhed, landsbyen, som geografisk områdeenhed, selv om den som før nævnt kun belyser en del af landsbybeboernes beskæftigelsesmuligheder. I de fleste tilfælde anvendes hele kommuner som geografisk analyseenhed, og i disse tilfælde er det især de tyndt befolkede kommuner - landkommuner - som er beskrevet. Kommunerne er ofte klassificeret i forskellige typer, ofte efter størrelsen af den største by målt ved indbyggertallet. Herved bliver det muligt eksempelvis at vurdere, om visse kommunetyper har en gunstigere erhvervsudvikling end andre kommunetyper.

Når landsbykommissionen i de fleste tilfælde har valgt hele kommuner og grupper af kommuner som geografisk analyseenhed, skyldes det, at det ofte er den mindste enhed, hvor det er statistisk muligt at beskrive erhvervsudviklingen.

Når virksomhedernes levedygtighed, krav til omgivelser m.v., beskrives i det følgende, er det ikke kun for virksomhedernes egen skyld, men tillige fordi virksomhederne betragtes som arbejdsplads for arbejdstyrken i landsbyerne og landdistrikterne.

Kapitel 2 redegør for nogle undersøgelser, der beskriver den samlede erhvervsudvikling i landsbyer og landkommuner.

Kapitel 3 beskriver beskæftigelsesmulighederne i landbruget. Tilbage beskrives nogle af de konfliktmuligheder, der kan forekomme mellem landbruget og de øvrige aktiviteter i landsbyerne.

Kapitel 4 beskriver en række undersøgelser af udviklingen inden for fremstillingsvirksomhed m.v.

Kapitel 5 indeholder en sammenfatning af nogle af de træk i den hidtidige udvikling, som har størst betydning for formuleringen af målene for erhvervsudviklingen og landsbybeboernes beskæftigelsesmuligheder, hvorefter landsbykommissionens mål for erhvervs-

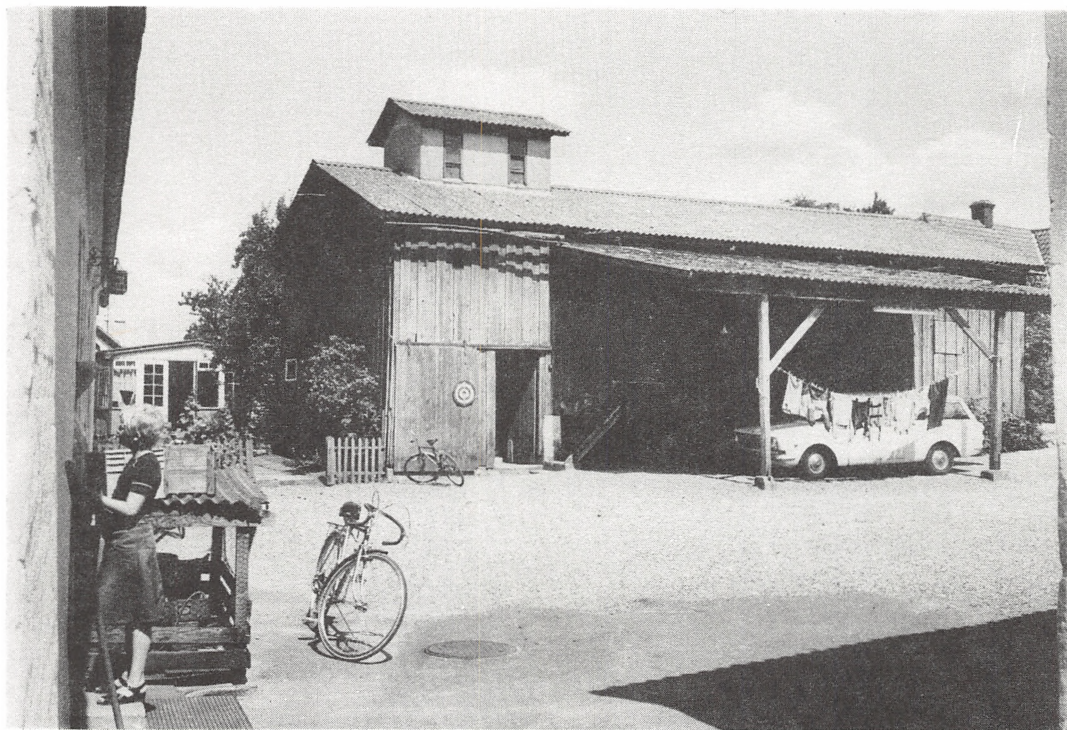

strukturen opstilles. Desuden belyses fordele og ulemper ved henholdsvis generelle og selektive virkemidler.

Kapitel 6 beskriver nogle af de eksisterende støtteordninger, som er relevante for virksomhederne i landsbyerne og landkommunerne.

Kapitel 7 beskriver Landsbykommissionens forslag og anbefalinger.

2. Den hidtidige udvikling

Dette kapitel beskriver på basis af en række undersøgelser, hele eller dele af erhvervsudviklingen i landsbyerne og landdistrikterne. Det er altså *arbejdspladsernes* geografiske placering, der er i focus og ikke *arbejdsstyrkens* geografiske fordeling. Denne beskrives i delbetækning 2 om befolkning og offentlig service.

Afgrænsning af geografisk analyseområde

Langt den overvejende del af de undersøgelser, der er foretaget af erhvervsudviklingen i de tyndt befolkede områder, og som har relevans for Landsbykommissionens arbejde, anvender en afgrænsning, hvor kommunen er den mindste analyseenhed. Nogle få undersøgelser beskriver dog udviklingen i de enkelte byer.

Emneafgrænsning

Der foreligger kun få undersøgelser af erhvervsudviklingen i de små byer og i landdistrikterne, ud over landbrug og fremstillings-erhverv, blandt andet på grund af mangelfuld statistik. Da disse to erhverv - især landbruget - har stor betydning for landsbyerne og landdistrikternes befolkning og dens beskæftigelsesmuligheder, beskrives de mere udførligt i to selvstændige kapitler.

Erhvervsfordelingen i hele landet

For at give en fornemmelse af de forskellige erhvervs beskæftigelsesmæssige betydning i hele landet, er arbejdsstyrkens fordeling på erhverv i 1970, 1975 og 1979 vist i tabel 2.1 A.

Det fremgår af tabel 2.1 A., at offentlig service m.v. i 1979 beskæftigede godt og vel en fjerdedel af den samlede arbejdsstyrke. Næststørst er fremstilling m.v. tæt fulgt af privat service, hvor begge beskæftigede knap en fjerdedel i 1979.

Der er sket store forskydninger i erhvervsstrukturen gennem de seneste 10 år. Stort set alle hovederhverv på nær anden privat service og offentlig service m.v. har mistet andel af den samlede beskæftigelse. I nogle erhverv har der endog været et direkte fald i beskæftigelsen. Udviklingen i handelserhvervet, som er af særlig interesse i landsbysammenhæng, dækker over to modsatrettede tendenser. Detailhandelen har haft en faldende beskæftigelse, mens engroshandelen beskæftigede flere i 1979 end i 1970.

Tabel 2.1 A. Den procentvise fordeling af arbejdsstyrken på erhverv 1970-79.

	1970	1975	1979
Landbrug m.v.	10,6	9,2	7,9
Fremstilling m.v.	28,5	25,5	23,8
Bygge- og anlæg	9,1	8,1	7,8
Transport	6,6	6,5	6,6
Handel	12,7	12,2	11,3
Anden privat service	11,6	11,8	12,3
Offentlig service m.v.	18,0	24,9	28,4
Uoplyst	2,9	1,8	1,9
I alt	100,0	100,0	100,0
I alt (1.000 personer)	2.313,0	2.485,6	2.626,9

Kilde: Folketællingen 1970.
Beskæftigelsesundersøgelserne 1975 og 1979.

Tabel 2.1 B. Den årlige vækstprocent (1970-75 og 1975-79) i beskæftigelsen fordelt på erhverv.

	1970-75	1975-79
	%	%
Landbrug m.v.	-1,2	-2,4
Fremstilling m.v.	-0,8	-0,3
Bygge- og anlæg	-0,9	0,7
Transport	1,2	1,8
Handel	0,7	-0,4
Anden privat service	1,7	2,1
Offentlig service m.v.	8,2	4,9
Uoplyst	-7,8	2,2
I alt	1,4	1,4

Kilde: Folketællingen 1970.
Beskæftigelsesundersøgelserne 1975 og 1979.

Ti udvalgte småbyer

Ti udvalgte småbyer

Socialforskningsinstituttets undersøgelse "Småbyer i landdistrikter" belyser nogle aspekter af erhvervsudviklingen i ti udvalgte småbyer, som i 1970 havde mellem 200 og 1.000 indbyggere.

Undersøgelsen viser, at syv af de ti småbyer i perioden fra omkring 1960 til omkring 1974 havde en vækst i antallet af arbejds-

pladser, mens tre småbyer havde et nogenlunde konstant antal arbejdspladser. Undersøgelsen omfatter alene arbejdspladserne i selve landsbyen, mens arbejdspladserne i landsbyens opland ikke er medtaget.

Opgørelsen over udviklingen i antallet af arbejdspladser benyttes til at belyse, om der er sammenhæng mellem udviklingen i antallet af arbejdspladser og befolkningstilvæksten.

Metode

Inden dette spørgsmål besvares, skal undersøgelsens metode kort refereres.

De ti småbyer er udvalgt efter nogle kriterier, som er opstillet for at sikre en vis repræsentativitet i udvælgelsen. De vigtigste kriterier er:

- at* småbyernes indbyggertal i 1970 ligger mellem 200 og 1.000 indbyggere (excl. opland),
- at* der både er småbyer med voksende og faldende folketal,
- at* småbyerne ligger i mellemafstand fra større byer (d.v.s. en vejafstand på mellem 8 og 15 km fra byer med under 40.000 indbyggere og mellem 20 og 27 km fra byer med over 40.000 indbyggere),
- at* småbyerne ikke er præget af turisme, ligger på mindre øer eller ligger i andre for hele landet atypiske områder.

Undersøgelsen nævner, at udvælgelsen ikke kan siges at være repræsentativ i streng forstand, men at det samlede materiale fra de udvalgte byer formentlig dækker de fleste centrale aspekter om de danske småbyer, som har mellem 200 og 1.000 indbyggere, og som ligger i mellemafstand til større byer.

Ud over den offentligt tilgængelige statistik er undersøgelsens oplysninger indhentet på to måder:

- Ved observationer og uformelle samtaler i samtlige byer med en række nøglepersoner som eksempelvis kommunaldirektører, kommuneingeniører og borgmestre.
- Ved en interviewundersøgelse med et standardiseret spørgeskema til samtlige husstande i de udvalgte småbyer.

Analysemodel

Undersøgelsen opstiller en enkelt analysemodel, som grupperer småbyerne efter deres befolkningstilvækst i perioden 1965-75. Der er dannet 4 vækstgrupper:

Tabel 2.2. Ti udvalgte småbyer fordelt på vækstgrupper.

Vækst 1965-75		Folketal 1975	Vækst 1965-75
Gruppe 1 over 30%	Nybøl	885	63%
	Særslev	639	39%
	Refsvindinge	368	35%
Gruppe 2 16-30%	Gudbjerg	491	26%
	Avnbøl	397	22%
	Vonge	399	21%
Gruppe 3 1-15%	Gadbjerg	485	13%
	Hårslev	347	5%
Gruppe 4 0% og under	Langå	205	-6%
	Gudme	519	-7%

Kilde: Småbyer i landdistrikter (1979)

*Arbejdspladser
og befolknings-
vækst*

Men tilbage til undersøgelsestemaet: Er der sammenhæng mellem befolkningstilvæksten i landsbyerne og væksten i antallet af arbejdspladser?

Tabel 2.3. belyser dette spørgsmål, idet det tillige er opgjort, om arbejdspladserne ligger inden for industri eller inden for handel, håndværk og serviceerhverv, eller om de er offentlige.

Tabellen viser, at der er byer, hvor folketallet er steget stærkt, uden at der har været en vækst i antal arbejdspladser. Der er også byer med en relativ stor vækst i arbejdspladstallet, som ikke har givet sig udslag i stigende folketal. I et enkelt tilfælde er der endog tale om et direkte fald i folketallet.

Konklusion

Udviklingen i småbyernes folketal kan på denne baggrund ikke forklares alene ved stigning eller fald i antallet af arbejdspladser i selve landsbyen.

Tabel 2.3. Udviklingen i arbejdspladsernes antal fra 1960 til omkring 1975 i fire byvækstgrupper

Befolknings- tilvækst 1960-75	By (efter fal- dende vækst- rate)	Udvikling i arbejds- pladser	Art arbejdspladser, der er vokset
Gruppe 1 over 30%	Nybøl	xxx	Offentlige
	Særslev	xx	Industri
	Refsvindinge	-	- -
Gruppe 2 16-30%	Gudbjerg	xxx	Industri og håndværk
	Avnbøl	-	- -
	Vonge	x	Industri
Gruppe 3 1-15%	Gadbjerg	xxxx	Industri
	Hårslev	xx	Industri og håndværk
Gruppe 4 under 1%	Langå	-	-
	Gudme	xxx	Industri og offentlige

Anm.: På grund af mulighed for erindringsfejl hos de interviewede nøglepersoner og andre kilder til unøjagtighed er udviklingen i antallet af arbejdspladser grupperet i ret brede intervaller: xxxx betegner en meget stor stigning i antal arbejdspladser (i størrelsesordenen 160-180 i perioden). xxx betegner en relativ stor stigning i antal arbejdspladser (i størrelsesordenen 50-60 i perioden). xx betegner en lille stigning i antal arbejdspladser (i størrelsesordenen 30-40 i perioden). x betegner en meget lille stigning i antal arbejdspladser (i størrelsesordenen omkring 10 i perioden). - betegner et nogenlunde konstant antal arbejdspladser i perioden.

Kilde: Småbyer i landdistrikter (1979).

Arbejdspladser og bystørrelse

Undersøgelsen giver også mulighed for at belyse, om det især er de store eller små landsbyer, som har haft vækst i antal arbejdspladser. Sammenhængen kan læses af tabel 2.4.

Konklusion

Det ses af tabel 2.4, at det især er de småbyer med det største folketal, hvor antallet af arbejdspladser er vokset. Hverken den private eller den offentlige sektor har skabt yderligere arbejdspladser i de helt små byer.

Hvor ligger små- bybeboernes ar- bejdspladser?

Udviklingen i antallet af arbejdspladser i nærheden af småbyerne har stor betydning, fordi en stor del af de erhvervsaktive beboere har arbejde uden for byen. Det må tillige formodes, at tilflytningen langvejs fra er påvirket af muligheden for at få job i eller nær ved småbyen.

Undersøgelsen viser, at som gennemsnit for de ti udvalgte byer har godt halvdelen af mændene job uden for småbyen, mens det er knap halvdelen af kvinderne.

Tabel 2.4. Udviklingen i arbejdspladsernes antal fra 1960 til omkring 1975 i småbyerne

By (efter faldende størrelse)	Indbyggertal 1965	Udvikling i arbejdspladser	Art arbejdspladser, der er vokset
Gudme	557	xxx	Industri og offentlige
Nybøl	544	xxx	Offentlige
Særslev	460	xx	Industri
Gadbjerg	431	xxxx	Industri
Gudbjerg	390	xxx	Industri og håndværk
Hårslev	330	xx	Industri og håndværk
Vonge	329	x	Industri
Avnsbøl	325	-	-
Refsvindinge	272	-	-
Langå	218	-	-

Anm.: Se tabel 2.3.

Kilde: Småbyer i landdistrikter (1979).

Der er imidlertid store forskelle mellem de forskellige småbyer. Tabel 2.5 viser spredningen for byer med forskellig befolkningsvækst.

Konklusion

Det er især i landsbyer med stor vækst i folketallet, at de erhvervsaktive beboere har beskæftigelse uden for byen. I småbyerne med størst befolkningsvækst har 63% af mændene og 55% af kvinderne job uden for byen. Det er især den nærmestliggende større by, som tiltrækker mange beskæftigede fra de små byer. I småbyerne med den største vækst er det knap halvdelen af de erhvervsaktive med arbejde uden for byen, som arbejder i en nærliggende større by. Også andre byer har dog betydning som beskæftigelsessted for småbyernes befolkning. Her spiller trafikforbindelser, meget store eller meget specialiserede arbejdspladser i fjernere storbyer m.v. en væsentlig rolle.

Tabel 2.5. Småbyernes erhvervsaktive befolkning fordelt efter arbejdspladsernes beliggenhed i 1975/76 (procent)

Arbejds- pladsernes beliggenhed	Befolkningstilvækst 1965-75									
	Over 30%		15-30%		1-15%		Under 1%		I alt	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
	- % -									
I byen	37	45	54	50	50	58	54	56	46	51
Landområde og mindre by i kommunen	11	11	11	17	16	19	11	18	12	15
Nærliggende by over 10.000 indb.	30	25	16	17	14	10	20	17	23	19
Landområde og mindre by uden for kommunen	17	18	16	15	17	12	9	7	15	14
Anden større by	5	1	3	1	3	1	7	2	4	1
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Anm.: M = Mænd
K = Kvinder

Kilde: Småbyer i landdistrikter (1979).

Erhvervsstrukturen i 93 småbyer i 1973 og 1978

*Småbyers er-
hvervsstruktur
1973 og 1978*

På grund af det spinkle materiale om udviklingen i antallet af arbejdspladser i de mindre byer og landdistrikter har Danmarks Statistik for Landsbykommissionen lavet en særlig undersøgelse af udviklingen i antallet af virksomheder fra 1973 til 1978 i 11 udvalgte kommuner. Undersøgelsen er baseret på oplysninger fra momsstatistikken, og det har derfor været muligt også at angive omsætningstal for de undersøgte erhverv. Materialet medtager ikke den offentlige sektor, ligesom landbruget er udeladt.

Undersøgelsen er som nævnt udført af Danmarks Statistik og dens titel er "Småbyers erhvervsstruktur - en statistisk undersøgelse af erhvervsstrukturen i 93 småbyer i 1973 og 1978". Som titlen angiver, er det småbyernes erhvervsstruktur, der belyses, men også erhvervsstrukturen i de elleve udvalgte kommuners landdistrikter er medtaget.

Metode

De elleve kommuner er repræsentativt udvalgt blandt de 140

”landkommuner”, som i 1976 ikke havde en by med over 3.000 indbyggere. Den nærmere udvælgelse er beskrevet i bilag 3, som også nævner de begrænsninger og usikkerheder, der knytter sig til undersøgelsens resultater.

Her skal blot resumeres de væsentligste:

- undersøgelsen omfatter virksomheder, der eksisterede 1. april 1973 og i 1978. Dog er omsætningstallene opgjort for året 1971 og året 1977,
- undersøgelsen beskriver otte brancher, og den omfatter *ikke* landbrug og vandforsyning, dele af transportsektoren samt de offentlige tjenesteydelser,
- tællingsenheden er den registreringsenhed, der anvendes i momsregistret. Det svarer normalt til den juridiske enhed. I de tilfælde, hvor den juridiske enhed indeholder flere geografisk adskilte lokaløkonomiske enheder, er virksomhederne blevet bedt om at give oplysninger om de lokaløkonomiske enheder.

Den geografiske enhed er landkommuner og småbyer. Landkommunerne er opdelt i to grupper. Den ene gruppe har få arbejdspladser i kommunen sammenholdt med antallet af erhvervsaktive personer, der bor i kommunen. Undersøgelsen har 3 kommuner i denne gruppe, hvor et stort antal erhvervsaktive personer må pendle ud af kommunen til arbejdspladser andre steder. De øvrige 8 kommuner er samlet i den anden gruppe.

Antallet af småbyer i undersøgelsen fordelt på bygrupper efter indbyggertallets størrelse i 1976 i de to kommunegrupper fremgår af tabel 2.6.

Tabel 2.6. Småbyer i 11 kommuner fordelt efter indbyggertal i 1976 og efter graden af udpendling.

	Småbyer med begrænset udpendling				Byer med stor udpendling	
	Under 200 indb.	200-500 indb.	500-1.000 indb.	1.000-3.000 indb.	Under 500 indb.	500-3.000 indb.
Antal byer	31	15	10	10	17	10

Kilde: Bilag 3, tabel 1.

Analysemodel

Formålet med analysen er at belyse sammenhængen mellem antallet af arbejdspladser i 8 brancher i 1978 og småbyernes størrelse målt ved folketallet i 1976. Tillige kan udviklingen i antallet af arbejdspladser fra 1973 til 1978 belyses.

Som indikator for antallet af arbejdspladser anvendes omsætningstallet. For virksomhederne, der eksisterede i 1978, er det 1977-omsætningen, og for virksomhederne, der eksisterede i 1973, er det 1971-omsætningen, der er opgjort.

Omsætningen er imidlertid kun en meget grov indikator for beskæftigelsesudviklingen. For det første fordi lønandelen af omsætningen svinger fra virksomhed til virksomhed og dermed varierer med branche, bystørrelse og årstal. For det andet fordi årslønnen svinger fra ansat til ansat.

Til illustration af forholdet mellem omsætningsstørrelse og antal ansatte nævner Håndværksrådets etableringsundersøgelse fra 1980 et tal fra industrien. Driftsregnskabsstatistikken for industrien viser, at lønnen til arbejdere og funktionærer i gennemsnit androg 23,4% af omsætningen i 1977. Samme år var den årlige gennemsnitsløn pr. ansat arbejder og funktionær 79.100 kr. Det giver en omsætning pr. beskæftiget på 338.000 kr.

Omsætningen i en branche er lig produktet af antallet af virksomheder og omsætningen pr. virksomhed. For yderligere at uddybe analysen belyses tillige udviklingen i disse to nøgletal. Tallene er vist i bilag 3.

I det følgende beskrives sammenhængen mellem på den ene side størrelsen af disse tre nøgletal i 1978 (for omsætningen dog 1977) fordelt på 8 brancher og på den anden side bystørrelsen. Desuden beskrives udviklingen fra 1973 til 1978 (for omsætningen dog 1971 til 1977).

Virksomhedernes omsætning

Opgørelsen over omsætningsudviklingen fra 1971 til 1977 er ikke rensset for prisudviklingen, hvorfor en stigning godt kan dække over et fald målt i producerede mængder. Det er således ikke muligt at sammenligne de forskellige brancher på grund af forskellig prisudvikling.

Det er dog bemærkelsesværdigt, at bygge- og anlægsbranchen har haft en usædvanlig stor vækst i de rene landdistrikter. Den skyldes formentlig, at netop i 1977 var der en meget høj bygge- og anlægsaktivitet i landbruget.

Antal virksomheder

Der har i undersøgelsesperioden 1973 til 1978 været en svag vækst i antallet af virksomheder. Den er for det første ujævnt fordelt mellem brancherne. Den største fremgang er sket i brancher-

ne: restauration-hotel, industri og bygge-anlæg. Derimod har kolonialhandlen haft et faldende antal virksomheder.

For det andet er væksten ujævnt fordelt mellem forskellige bystørrelser. Det er de lidt større småbyer med over 500 indbyggere, og det er de rene landdistrikter, som har haft vækst i antallet af virksomheder, mens de små byer med under 500 indbyggere har haft et faldende antal. Denne tendens træder især frem i industri og engroshandel. Bygge- og anlæg er vokset nogenlunde lige meget i de fleste byklasser.

Omsætning pr. virksomhed

Omsætningen pr. virksomhed i de forskellige brancher og bystørrelser i 1973 (1971) og 1978 (1977) er vist i bilag 3.

En gennemsnitlig omsætningsfremgang for virksomheder i en byklasse kan dels skyldes flere virksomheder og dels skyldes en stigning i omsætningen pr. virksomhed. Undersøgelsen viser, at langt den overvejende del af omsætningsfremgangen kan forklares ved en stigning i den gennemsnitlige omsætning pr. virksomhed. En stor del af fremgangen skyldes ikke stigende produktion, men alene højere priser. Desuden har der i perioden været en stigende produktivitet.

Udviklingen i omsætningen pr. virksomhed har stor betydning, når forskydninger mellem de forskellige bystørrelser skal beskrives. Omsætningen pr. virksomhed i 1978 samt udviklingen fra 1973 til 1978 beskrives i det følgende for de enkelte erhverv.

Industrien viser en tendens til større omsætning pr. virksomhed, jo større byen er. Der er ikke nogen systematisk sammenhæng mellem væksten i omsætning pr. virksomhed og bystørrelse.

I 1977 er *bygge- og anlægsbranchen* præget af store virksomheder i landdistrikterne. Virksomhedsstørrelsen ligger ikke alene over gennemsnittet for de undersøgte byer, men også over landsgennemsnittet. En af forklaringerne på dette kan som før nævnt være det store landbrugsbyggeri. Samme forhold er sikkert årsagen til, at den gennemsnitlige virksomhedsstørrelse er steget siden 1971, hvor den lå væsentligt under landsgennemsnittet, til 1977, hvor den lå over landsgennemsnittet.

Engroshandelssektorens virksomhedsstørrelse synes ikke at variere systematisk med bystørrelsen. De meget høje gennemsnitstal i 1977 for de rene landdistrikter og byklassen 200-500 indbyggere skyldes nogle meget store korn- og foderstofselskaber, som påvirker gennemsnittene væsentligt.

Kolonialforretningerne i de rene landdistrikter og de små byer med under 500 indbyggere er mindre end i de større byer. Forretningerne i undersøgelsens stør-

re byer med mellem 500 og 3.000 indbyggere er igen mindre end gennemsnittet for hele landet. Dette billede er tydeligere i 1977 end i 1971, fordi væksten i perioden var mindst i landdistrikterne og i de små byer og størst i de lidt større byer. Undersøgellesområdet havde en vækst, der kun lå på omkring det halve af landsgennemsnittet.

Enhederne i *øvrige detailhandel*, som omfatter forretninger med varer som tekstil og beklædning samt øvrige udvalgsvarer, er større i småbyer med 1.000 til 3.000 indbyggere sammenlignet med enhederne i byer med stor udpendling og de helt små byer. Detailhandlensenhederne i undersøgellesområdet er i gennemsnit godt og vel halvt så store som detailhandlensenhederne i hele landet.

I *restaurations- og hotelbranchen* viser billedet en stigende omsætning pr. virksomhed, jo større byen er. Undersøgellesområdets virksomheder er mindre end gennemsnittet for hele landet.

Vognmandsbranchen viser en svag tendens til størst omsætning pr. virksomhed i de større småbyer. Der er ikke nogen markant forskel på virksomhederne i undersøgellesområdet og i hele landet.

De største virksomheder i branchen *reparation og service* ligger i de større småbyer, som samtidig har haft størst vækst fra 1971 til 1977. Virksomhedsstørrelsen i undersøgellesområdet ligger under landsgennemsnittet.

Sammenfatning

Med de tidligere nævnte forbehold viser undersøgelsen af de 11 kommuners småbyer og landdistrikter et billede med stigende virksomhedsstørrelse, jo større byen er.

I bygge- og anlægsbranchen har virksomhederne i landdistrikterne haft en meget stor gennemsnitlig omsætning i 1977, hvilket delvis kan forklares med store investeringer i byggeriet i landbruget dette år. Denne formodning understøttes yderligere af en lille virksomhedsstørrelse i 1971, hvor landbrugsbyggeriet lå på et lavere niveau.

Alle brancher på nær bygge- og anlægsbranchen havde en lavere omsætning pr. virksomhed i de undersøgte byer end i hele landet.

Udviklingen 1973 til 1978

Undersøgelsen tyder på en tendens til større fremgang fra 1971 til 1977 i den totale omsætning pr. branche i de større småbyer end i de mindre småbyer og landdistrikterne. Billedet er dog uklart i en række brancher - f.eks. industri - men det modsatte billede med størst omsætningstilvækst i de små byer findes ikke i nogen branche.

Der tegner sig ikke noget klart billede af sammenhængen mellem bystørrelse og udviklingen i omsætning pr. virksomhed fra 1971

til 1977. For branchen reparation og service er der dog en svag tendens til større stigning, jo større byen er.

Heller ikke udviklingen i antallet af virksomheder inden for de forskellige brancher viser noget systematisk billede sammenholdt med bystørrelsen. Tværtimod er det endnu mere uklart end sammenhængen mellem udviklingen i omsætning pr. virksomhed og bystørrelse.

3. Landbrug

Landbruget og landsbyen

Landbruget har haft stor betydning for landsbyerne og har det fortsat. Det gælder beskæftigelsesmæssigt, hvor landbruget har en direkte effekt, foruden en indirekte virkning ved den erhvervsservice, der er knyttet til landbruget i form af smedie, mejeri, grovvarerforretning m.v.

Samtidig udgør landbobefolkningen en del af efterspørgselsgrundlaget for de serviceaktiviteter, der henvender sig til husholdningerne og familierne.

Konfliktmuligheder

I det åbne land kan landbrugsbedrifterne moderniseres stort set uden konflikter med andre interesser. I landsbyerne kan nybyggeri, bevarende bestemmelser og miljølovgivningen derimod give anledning til problemer for landbruget.

På den ene side lægger en del af landsbyens beboere vægt på de rekreative værdier i landsbymiljøet. På den anden side lægger en række bestående virksomheder - især landbruget - vægt på fortsat at have mulighed for at kunne fungere og foretage den nødvendige modernisering og udbygning af virksomheden. Begge befolkningsgrupper har en vis interesse i, at byen har det tilstrækkelige befolkningmæssige grundlag, så den kan bevare et rimeligt serviceniveau, men det er ofte tilflytterne, som stiller krav om ændringer på forhold, som de hidtidige beboere har levet med.

Disposition

I det følgende belyses landbrugets udvikling i de senere år med særlig vægt på den beskæftigelsesmæssige udvikling. Dernæst omtales fysiske og miljømæssige forhold omkring landbrugsbedrifter, og tilsidst fremlægges nogle skøn for udviklingen i landbruget i de nærmeste år, bl.a. for at belyse virkningerne på beskæftigelse og befolkningen i landdistrikterne.

Landbrugsbefolkningens betydning som efterspørger af service behandles i andre sammenhænge i landsbykommissionens øvrige delbetænkninger.

Landbrugsudviklingen 1960-1980

Landbrugsloven

Landbrugslovens formål er at værne dyrkningsjorderne og de her-til knyttede landskabelige værdier, at sikre en forsvarlig udnyttelse af de jordbrugsmæssige arealressourcer og at sikre en hensigtsmæssig udvikling af jordbrugserhvervene og en forbedret konkurrenceevne i disse erhverv.

Lovens bestemmelser sigter på at opretholde selvejede familiebrug med intensiv drift. Der er fastsat en øvre sammenlægningsgrænse for brugenes størrelse på 75 ha, men sammenlægning kan nægtes, hvis en ejendom overstiger en vis værdi, og hvis den skønnes at udgøre en selvstændig bæredygtig driftsenhed.

For at erhverve en landbrugsejendom skal man opfylde krav om uddannelse, om bopæl på ejendommen og om jordbrug som væsentligste erhverv.

Der findes i dag 120.000 landbrugsejendomme med en gennemsnitsstørrelse på ca. 23 ha.

Øget mekanisering

Den hidtidige udvikling i landbruget har været karakteriseret ved en stadigt stigende mekanisering, kombineret med en afvandring af arbejdskraft.

Der er herved givet grundlag for en stigende specialisering og koncentration af produktionen i landbruget samt for en stigende ejendoms- og bedriftsstørrelse.

Antal landbrugsbedrifter

Udviklingen i antallet af landbrugsbedrifter fremgår af tabel 3.1.

Tabel 3.1. Antallet af landbrugsbedrifter samt den gennemsnitlige arealstørrelse 1960-79.

Brugsstørrelse	1960	1970	1979
0,5 - 10 ha	91.500	44.000	33.500
10 - 30 ha	81.200	68.600	53.000
30 - 50 ha	17.100	18.900	19.500
50 - ha	6.300	8.700	11.400
Antal bedrifter	196.100	140.200	117.400
Areal pr. bedrift	15,8 ha	21,0 ha	24,7 ha

Kilde: Danmarks Statistik.

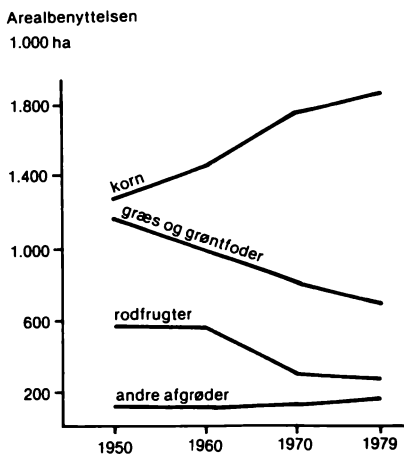
Det fremgår af tabellen, at det udelukkende er bedrifter med under 30 ha, der er faldet i antal, og at det især er de helt små enheder med under 10 ha, som næsten er reduceret til en trediedel gennem de sidste 20 år.

Specialisering

I den vegetabilske produktion har korndyrkningen fået øget betydning på bekostning af de øvrige afgrøder. Men også den animalske produktion er lagt om, så flere bedrifter kun har én husdyrart, mod tidligere flere.

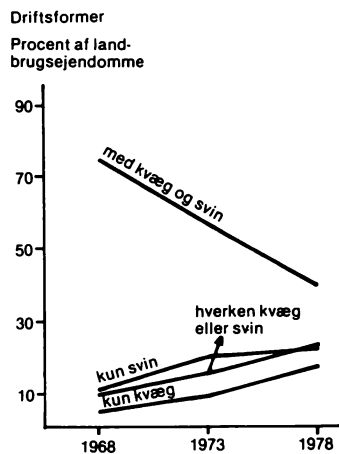
Samtidig drives stadig flere landbrug uden husdyr overhovedet. I 1967 havde 8% hverken svin eller hornkvæg, og i 1979 var der 24%. Strukturudviklingen er illustreret på figur 1 og figur 2.

Figur 1.

Kornarealet stiger stærkt, medens foderarealet falder.

Figur 2.

Det alsidige landbrug på retur

Selv om den traditionelle driftsform med alsidigt husdyrhold og markbrug almindeligvis opfattes som harmonisk og ressourcenyttende, har udviklingen altså medført, at denne driftsform særlig ved generationsskifte vil være uøkonomisk at videreføre.

Geografisk fordeling af driftstyperne

Landmændene tilrettelægger individuelt produktionen på deres ejendomme, men der er dog visse hovedtræk i produktionsgrenenes geografiske fordeling på grund af forskelle i jordens bonitet, beliggenhed m.v.

Ejendomme uden husdyr forekommer således fortrinsvis på de bedre jorder på Øerne og det østlige Jylland. Kvægløse landbrug med svineproduktion forekommer på alle jordtyper og i alle egne af landet, mens ejendomme med stort kvæghold fortrinsvis ligger i sandjordsområderne i Midt- og Vestjylland, hvor en meget stor del af kvægbestanden er koncentreret samt i visse egne på Fyn.

Beskæftigelsen i landbruget 1960-1979.

Den direkte beskæftigelse på landbrugsbedrifterne er faldet fra 320.000 personer i 1960 til 168.000 personer i 1979, hvor den udgjorde 6,6 pct. af den samlede beskæftigelse, jfr. tabel 3.2.

Tabel 3.2. Landbrugets andel af erhvervsbefolkningen (1.000 personer)

	1960	1965	1970	1975	1979
Samlet antal beskæftigede	2.008	2.199	2.293	2.365	2.529
Heraf beskæftiget i landbrug incl. hønseri og pelsfarme	320	280	201	185	168
I pct. af total	15,9	12,7	8,8	7,8	6,6

Kilde: Folketællingerne 1960, 1965 og 1970.
Beskæftigelsesundersøgelsen 1975 og 1979.

Aftagende fald i den direkte beskæftigelse

Denne udvikling svarer til et fald på 3,5 pct. om året for perioden som helhed. Der har dog været store forskelle mellem de enkelte delperioder.

Det er især i perioden 1965 til 1970, at faldet har været kraftigt med et årligt fald på 7 pct. Derimod gav perioden 1970 til 1975 kun et fald på 1½ pct. pr. år, hvilket formentlig skyldes Danmarks indtræden i EF. Fra 1975 til 1979 er afgang fra landbruget igen tiltaget med et fald på 2½ pct. om året.

Den direkte beskæftigelse halveret siden 1960

Slutresultatet er altså næsten en halvering af den direkte beskæftigelse på landbrugsbedrifterne i løbet af de sidste 20 år. Når det alligevel er lykkedes at forøge landbrugsproduktionen med en fjer-

dedel, skyldes det den teknologiske udvikling og specialisering, som landbrugserhvervet har gennemløbet i denne periode. Specialisering i landbruget viser sig bl.a. ved, at stadigt flere af landbrugsarbejdsprocesser overgår til andre erhverv, hvorved de beskæftigede ikke tælles som landmænd, selv om de indirekte er medvirkende til, at landbrugsproduktionen kan gennemføres.

Øget følgebeskæftigelse

Tabel 3.3. viser omfanget af denne følgebeskæftigelse, der udgjorde knap 89.000 i 1979. Mens beskæftigelsen på landbrugsbedrifterne m.v. faldt med 20.700 fra 1972 til 1979, steg landbrugsarbejdsfølgelse med 10.500 mand. Landbrugssektorens samlede beskæftigelse udgjorde således knap 257.000 personer i 1979 sammenlignet med 267.000 personer i 1972, og det svarer til godt 1/4 af den samlede beskæftigelse inden for de varefremstillende erhverv. Ud over beskæftigelsen i den samlede landbrugssektor skabes en yderligere afledt beskæftigelse ved disse virksomheders indkøb af varer og tjenesteydelser fra andre danske virksomheder. Således skaber landbrugssektoren beskæftigelse for en relativt stor andel af transport- og emballagesektoren.

Tabel 3.3. Beskæftigelsen i landbrugssektoren

	1972	1977	1978	1979 ¹⁾
Egentligt landbrug incl. hønseri og pelsfarm	188.500	178.500	173.500	167.800
<i>Følgebeskæftigelse:</i>				
Direkte forarbejdning	38.800	36.900	37.500	38.700
Grovvareforsyning	9.200	10.000	9.700	9.700
Landbrugsbyggeri m.v.	14.100	20.800	21.700	21.000
Landbrugsmaskinforsyning	7.700	7.600	8.900	9.600
Maskinstation, konsulent og dyrlæge	8.500	8.500	9.200	9.800
Følgebeskæftigelse i alt	78.300	83.800	87.000	88.800
Landbrugssektor i alt	266.800	262.300	260.500	256.600
Varefremstilling i øvrigt	815.700	735.500	752.800	744.800
I alt varefremstillende erhverv	1.082.500	997.800	1.013.300	1.001.400
Landbrugssektor i pct.	24,6	26,3	25,7	25,6

1) Foreløbige tal.

Kilde: Landøkonomisk oversigt (1980). De danske Landboforeninger.

Den samlede beskæftigelse i landbrugssektoren har altså været nogenlunde stabil siden 1972.

Mere deltidsarbejde

Sideløbende med faldet i beskæftigelsen på landbrugsbedrifterne har der været en stigende tendens til øget deltidsarbejde for selvstændige landmænd uden for landbruget. Andelen steg fra ca. 8 pct. i 1960 til ca. 15 pct. i 1979. Det er især de små bedrifter, hvor landmanden har et deltidsjob ved siden af landbruget.

Landbruget har større betydning i Jylland end på Øerne

Landbrugets betydning for beskæftigelsen varierer regionalt, jfr. tabel 3.4. Uden for hovedstadsregionen (Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter) tegner landbruget sig for 8-10 pct. af den samlede erhvervsaktive befolkning på Øerne og i Østjylland, men op imod 15 pct. i Syd-, Vest- og Nordjylland.

Beskæftigelsestallene refererer til bopælens placering. Fordelingen af arbejdspladserne på landdistrikter og byer kan dog belyses, hvis det antages, at arbejdspladsen er knyttet umiddelbart til boligen, hvilket vil være det normale for den direkte landbrugsbeskæftigelse.

Tabel 3.4. Landbrugets regionale betydning for beskæftigelsen i oktober 1978

Amt	Landbrugets erhvervsbefolkning		Beskæftigelsesstruktur pct.			
	antal	pct.	Landbrug	Varefremstilling i øvr. 1)	Serviceerhverv ¹⁾	Ialt
Hovedstadsregionen	7.468	4.3	0.8	27.8	71,4	100,0
Vestsjælland	12.529	7.2	9.4	35,1	55,5	100,0
Storstrøm	13.578	7.8	10.9	35,4	53,7	100,0
Bornholm	2.089	1.2	9.0	36,7	54,3	100,0
Fyn	16.406	9.5	7.7	38,7	53,6	100,0
Vejle	13.099	7.6	8.4	40,4	51,2	100,0
Århus	17.954	10.3	6.7	34,1	59,2	100,0
Sønderjylland	15.605	9.0	13,1	36,5	50,4	100,0
Ribe	13.336	7.7	13,0	35,5	51,5	100,0
Ringkøbing	19.601	11.3	15,0	39,1	45,9	100,0
Viborg	16.482	9.5	14,8	36,4	48,8	100,0
Nordjylland	25.373	14.6	11,3	36,2	52,5	100,0
Hele landet	173.520	100.0	6,9	33,5	59,6	100,0

1) Gartneri, fiskeri, industri, håndværk samt bygge- og anlægsvirksomhed.

2) Handel, transport, liberale erhverv, offentlig ansatte m.v.

Kilde: Beskæftigelsesundersøgelsen 1978.

se. I 1976 var ifølge registerfolketællingen knap 90 pct. af arbejdspladserne i landbruget beliggende i landdistrikterne, og den i det egentlige landbrug beskæftigede befolkning udgjorde 36 pct. af det samlede antal beskæftigede i landdistrikterne.

Det bemærkes, at landdistrikter omfatter den spredte bebyggelse og byer med mindre end 200 indbyggere.

Fysiske forhold

Landbrug i landsbyerne

På trods af udflytningen af gårdene i forbindelse med udskiftningen og den kraftige strukturudvikling inden for landbruget ligger mange landbrug stadig i eller i umiddelbar nærhed af landsbyerne. Således bor 8% af de selvstændige inden for egentlig landbrug i landsbyer mellem 200 og 2.000 indbyggere, og 3% bor i større byer. For landsbyer under 200 indbyggere findes ingen landsdækkende statistik om landbrugsbedriftenes placering, men undersøgelser i hovedstadsregionen og stikprøver foretaget af Matrikeldirektoratet tyder på, at på de lerrige jorder øst for israndlinien ligger omkring 17% af landbrugsbedrifterne i landsbyer med under 200 indbyggere, mens kun få procent af landsbrugsbedrifterne på de sandede jorder ligger i landsbyer.

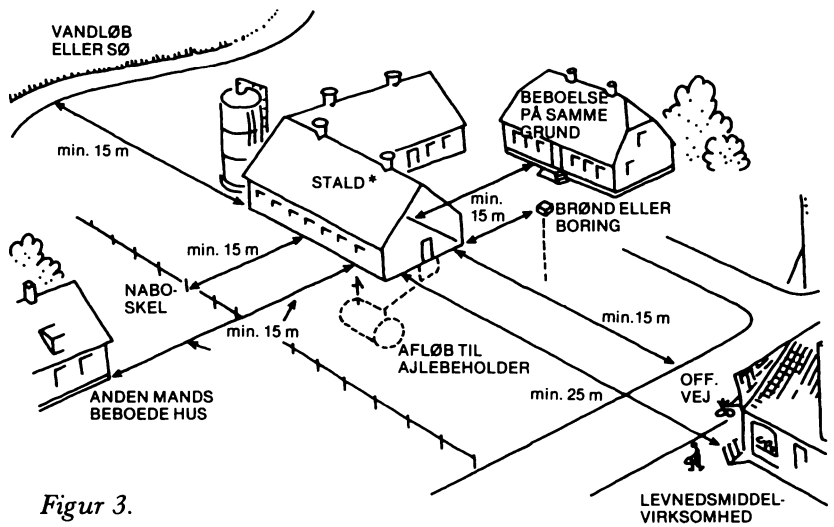
Med et groft skøn ligger omkring 15-20% af samtlige landbrugsbedrifter i landsbyer, og det svarer til godt og vel 20.000 landbrug.

Tidligere udviklede landsbyen sig som et bysamfund uden den styring af arealanvendelsen, som i dag karakteriserer byzonernes bymæssige bebyggelser. Herved er ofte opstået en blandet anvendelse af arealer til bolig og erhverv. Denne blandede anvendelse hører med til landsbyens særlige kendetegn, men indebærer samtidig visse konfliktmuligheder.

Landbrugsbyggeri

Ændrede krav til bygninger

Strukturudviklingen i landbruget med koncentrationen af husdyrholdet i færre og større enheder har sammen med ændrede arbejdsmetoder, øget mekanisering m.v. betydet, at de bygningsmæssige krav til en landbrugsejendom i dag varierer fra brug til brug afhængig af driftsform og størrelse. Og bygningerne adskiller sig markant fra tidligere tiders bygningsanlæg.

Figur 3.

*) SAMME AFSTANDSKRAV GÆLDER FOR BL.A. MØDDINGER, AJLE-, ENSILAGE- OG GØDNINGSBEOHOLDERE.

Kilde: Miljøreformen og landbruget, (1974).

Lovgivning om landbrugsbyggeri

Der skal ikke gives zonetilladelse til erhvervmæssigt nødvendige bygninger i landbrugsejendomme i landzone.

I reglement om miljøbeskyttelse er der fastsat en række afstandsbestemmelser, som fremgår af figur 3.

I kommuneplanlovgivningen er der fastsat visse grænser for avls- og driftsbygningernes højder m.m. Yderligere indskrænkninger i disse rammer f.eks. ved bebyggelsesregulerende bestemmelser i en lokalplan kan forhindre landbrugernes muligheder for at vælge driftsform og tilpasse ejendommen til ændrede produktionsbetingelser, hvilket vil være alvorlige indgreb i driftsforholdene. Sådanne forskellige indgreb, der ikke harmonerer tilstrækkeligt med landbrugets driftsforhold, kan bevirke at ejendommene ikke længere udgør bæredygtige driftsenheder. Desuden kan selve usikkerheden omkring fremtidige forhold hæmme investeringslysten, idet investeringerne skal kunne udnyttes i adskillige år for at være rentable.

Får landbrugsejendomme i landsbyer ikke rimelige udviklingsbetingelser, tvinges landmændene til enten at nedlægge landbrugsejendommene ved at frastykke bygningerne og sammenlægge jorderne med andre bedrifter eller til at investere i nye bygningsanlæg på jorderne uden for selve landsbyen. I det første tilfælde får

man nedlagt et ellers bæredygtigt brug, og i det andet vil der kræves betydelige investeringer. I begge tilfælde vil der være tale om et samfundsmæssigt tab, fordi avls- og driftsbygninger ikke længere kan anvendes til deres formål. Selv om visse dele af produktionsapparatet måtte trænge til modernisering, kan der udmærket være bygninger og anlæg, der fortsat er egnede til landbrugsdrift.

Stalde

Både kvæg- og svinestalde stiller store krav til bygninger og installationer, herunder lagerplads til foder og opbevaringsforhold til gødning.

Siloer

Ved kvægstalde skal der således kunne placeres ensilagesiloer, der er store nok til at rumme ensilage til en hel fodersæson. Ensilagen kan enten opbevares i plansiloer, der er 4-8 m brede og ca. 2 m høje. I de sidste 20 år er der imidlertid bygget en del gastætte stålsiloer, hvor der kan ensileres med mindre tab end i plansiloer, og tømningen er lettere. Især ved svinestalde skal der kunne opbevares korn til foderbrug.

Det må forventes, at energiproblematikken fremover vil få indflydelse på landbrugets bygnings- og anlægsforhold. Således er der stigende interesse for at opbevare korn i gastætte siloer, tårnsiloer. Herved spares energi til tørring af kornet. Gastætte siloer er almindeligvis i højder fra ca. 14 meter til ca. 26 meter.

Tilkørselsmuligheder

Det er både ved kvæg og svinestalde nødvendigt med gode tilkørselsmuligheder. Ved kostalde skal mælken kunne afhentes dagligt af tankvogne. Ved svinestalde benyttes der ret store lastvogne til afhentning af slagtesvin og til levering af foder. De allerfleste svineproducenter køber hele foderet færdigblandet fra et foderstoffirma.

Skal en landbrugsejendom i landsbyen have mulighed for at udvikle sig samt blive moderniseret og udvidet i takt med de fremtidige vilkår, er det således væsentligt, at de fysiske rammer omkring ejendommene ikke indsnævres unødigt ved en eventuel udbygning af landsbyen.

En vis afstand mellem boligbebyggelsen og landsbyen og landbrugsejendommenes produktionsbygninger er ikke blot nødvendig for at sikre de fysiske muligheder for landbrugsejendommenes udbygning, men også for at reducere de miljømæssige gener.

Miljømæssige forhold

Nabogener

Landbrug i landsbyer kan være årsag til problemer, ofte benævnt som nabogener. Nogle naboer, som bor tæt på (15-50 meter) landbrugets produktionsbygninger og møddingsanlæg, kan af og til føle sig generet af den produktion, som er formålet med og eksistensgrundlaget for landbruget. Omvendt kan landmændene i disse områder føle sig generet af naboernes aktiviteter i form af børns og voksnes færden i afgrøder, efterladte effekter, der kan forårsage dyre maskinstop under høstarbejdet, ligesom knuste glasflasker kan give alvorlige problemer for husdyrene.

De nabogener, der oftest klages over, er: Støj og lugt fra ventilation af stalde, støj fra korntørring, lugt og flueplage fra møddinger, lugt fra udkørsel af gødning (gylle), lugt fra plansiloer (ensilage) og snavsede veje - især ved gødningskørsel.

Vejledning

Miljøstyrelsen har udsendt en vejledning nr. 1/1980 "Miljøbeskyttelsesloven i landsbyerne". Denne vejledning beskriver en række miljømæssige konfliktsituationer, ligesom den fortæller om hvordan konfliktsituationen kan forebygges.

Vejledningen har inden udsendelsen været drøftet i Landsbykommissionen.

I miljøreglementet findes desuden en række forskrifter for afstands- og bygningsforhold.

Ventilationsanlæg

For at sikre dyrene et godt staldklima skal staldene ventileres. Hidtil har mekanisk ventilation, der kan give støjgener, været det mest udbredte system, men udviklingen går i retning af langsomtgående ventilatorer, der støjer mindre, ligesom der forsøges i at udvikle "naturlige" ventilationssystemer uden mekaniske ventilatorer. Lugtgener fra ventilationsluften er formentlig det største miljøproblem ved staldanlæggene. Generne kan mindskes gennem omhyggelig renholdelse af stalden, men vanskeligt fjernes helt, da der er tale om en produktion med levende organismer. Derfor må en vis gene accepteres.

Mødding

Husdyrgødningen skal opbevares, så der ikke sker forurening af grundvand og vandløb. Det vil sige, at der skal være tæt bund og tætte beholdere, hvor gødningen opbevares i de perioder, hvor den ikke kan udbringes på marken. Det vil normalt sige i den tid, hvor der er afgrøder på markerne, eller når jorden er tilfrosset.

Traditionelle møddinger kan give lugtgener og give mulighed for udklækning af fluer, hvis der ikke foretages en systematisk bekæmpelse. Udviklingen går i retning af systemer, hvor den faste gødning og ajlen blandes sammen (gylle). I gyllebeholdere udvikles der ikke fluer, og lugtproblemerne er hovedsagelig begrænset til udkørslen og udspreddingen på marken.

Tilsvarende opbevares en stadig større del af ensilagen i gastætte siloer, hvor lugt og snavs er fuldstændig udelukket.

Selv om udviklingen inden for husdyrholdet går i retning af større besætninger, og miljøgenerne fra en stor besætning alt andet lige er større end fra mindre besætninger, så går udviklingen samtidigt i retning af mere miljøvenlige bygnings- og opbevaringsanlæg. Hertil kommer, at de moderne landbrugsbedrifter er opført i overensstemmelse med de nyeste miljøkrav og derfor er de forureningsmæssige problemer ofte mindre på disse bedrifter end på traditionelle landbrug med ældre bygninger.

Miljøsager

Beboere, virksomheder m.m. i nærheden af landbrugsejendomme kan klage over lugt, støj, fluer etc., og kommunalbestyrelsen kan påbyde en landmand at investere i afhjælpende foranstaltninger, uden at disse nødvendigvis giver tilsvarende produktionsforbedringer. Kommunalbestyrelsen kan også i visse tilfælde kræve forbud mod fortsat produktion.

Godkendelsesordning

Miljøstyrelsen overvejer for tiden sammen med landboorganisationerne, hvorledes miljølovens godkendelsesregler for særligt forurenende virksomheder mest hensigtsmæssigt kan udvides til at omfatte en større del af landbrugets produktionsbygninger.

En godkendelsesordning indebærer, at de kommunale myndigheder får lejlighed til at overveje de miljømæssige aspekter ved nye staldanlæg og eventuelt stille krav til bygningernes opførelse og drift eller eventuelt nedlægge forbud mod deres opførelse. Til gengæld kan påbud eller forbud for godkendte anlæg kun meddeles, såfremt anlæggets forurening går væsentligt ud over det, som blev lagt til grund ved godkendelsen.

Landbrugsejendommene har ligget i landsbyen i århundreder, men nye beboere i landsbyerne har måske ikke altid gjort sig klart eller været indstillet på at acceptere, at der ikke kan forventes at være den samme miljømæssige standard i landsbyer i landzone med landbrugsejendomme som i rene boligområder.

Lempeligere regler i landsbyen

I vejledningen "Miljøbeskyttelsesloven i landsbyerne" nr. 1/1980, er det imidlertid anført, at forureningsbekæmpelsen må tage udgangspunkt i det eksisterende samfund. I landsbyer må virksomhedernes omboende acceptere miljømæssige gener i højere grad end tilfældet er i rene boligområder. I vejledningen fremhæves det, at den til landsbyen knyttede normale erhvervsvirksomhed i almindelighed ikke i højere grad bør belastes med påbud eller forbud, såfremt virksomheden bliver drevet i overensstemmelse med god skik for den pågældende virksomhedstype.

Miljøproblemer og nabogener kan i et vist omfang forebygges ved myndighedernes administration af plan- og bebyggelseslovgivningen. Nabogener kan som nævnt opstå, når der uden tilstrækkeligt hensyn til miljøbeskyttelsesloven eller landbrugsloven anlægges nye boliger eller virksomheder tæt op ad landbrugsejendomme, som har eller vil kunne få en animalsk produktion. De kan således opstå ved, at der gennem lokalplaner udlægges boligområder, ved at der gives udstykningstilladelse til enkelte parceller, eller ved at der gives zonetilladelse til anvendelse af eksisterende bygninger. Der kan også opstå problemer for landbrugsejendommene ved ændring fra landzone til byzone, idet den lempeligere administration af miljøbeskyttelsesloven i landsbyer kun gælder i landzone-landsbyer, mens der for landbrug i byzone kan stilles større miljøkrav. Ifølge miljøreglementet er husdyrhold ikke tilladt i byzoneområder med overvejende samlet boligbebyggelse.

Arrondering

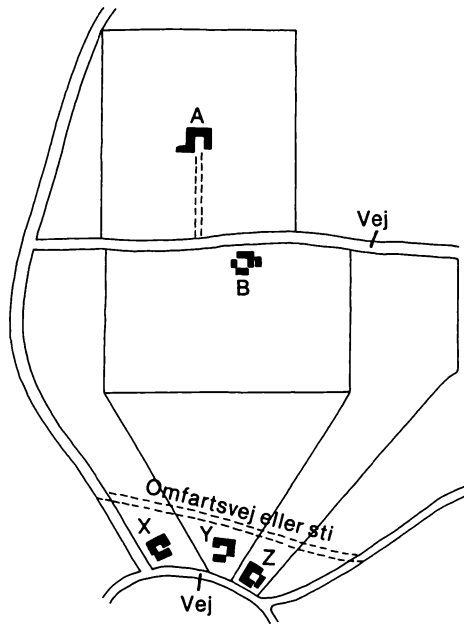
Landbrugsejendommenes arronderingsforhold

Landbrugsejendommens arrondering er udtryk for jordtilliggendets størrelse og hensigtsmæssige form og beliggenhed i forhold til ejendommens bygninger.

Den mest hensigtsmæssige arrondering er rektangulære marker, hvor bygningerne enten er placeret midt i arealet eller langs den ene side, såfremt det er ved en offentlig vej.

Landbrugsejendommenes nuværende form blev for en stor del bestemt ved udskiftningen i slutningen af det attende århundrede og begyndelsen af det nittende århundrede. Senere er der foretaget omfattende udstykninger af husmandsbrug.

Udviklingen i landsbyerne kan øve indflydelse på landbrugsejendommenes arronderingsforhold. Anlæg af omfartsveje eller udbygninger af landsbyen kan forringe transportmulighederne mel-

Eksempler på god og dårlig arrondering.

lem landbrugsejendommens bygninger og marker. Herved besværliggøres transporten af maskiner og af afgrøder, og det kan forhindre kvæghold, der flere gange dagligt skal kunne passere fra stalden til markerne.

Problemet kan ved vejanlæg mindskes ved anlæg af kreaturtunneller, men de løser ikke altid problemet med transport af maskiner m.v.

Arealinddragelse

En ejendoms arrondering kan endvidere blive forringet, såfremt arealtilliggendet bliver reduceret ved arealinddragelser til bymæssige formål i forbindelse med en udbygning af landsbyen. I sådanne tilfælde bør en planlægning af landsbyen indebære en stillingtagen til landbrugsejendommens fremtidige anvendelse, og der bør eventuelt søges gennemført en jordfordeling, således at de resterende ejendomme får en hensigtsmæssig struktur.

Landsbyerne og landbrugsplanlægningen

Når der skal bruges landbrugsjord til andre formål - byudvikling, veje, grusgravning osv. - kan der tages mere eller mindre hensyn

til landbruget. For at få klarlagt disse hensyn og for at sikre de særligt værdifulde landbrugsområder blev der i 1978 indføjet bestemmelser i landbrugsloven om landbrugsplanlægning. Amtsrådene skal i samarbejde med vedkommende kommunalbestyrelser udarbejde landbrugsplaner, som skal indgå i region- og kommunalplanlægningen.

Landbrugsplanlægning og fysisk planlægning

Gennem landbrugsplanlægningen og dennes samspil med region- og kommunalplanlægningen søges først og fremmest opnået, at arealforbruget til byformål m.m. ikke bliver større end nødvendigt, og at de nødvendige arealinddragelser fortrinsvis foregår på de mindst egnede dyrkningsjorder. Den nærmere afgrænsning af de mest værdifulde landbrugsområder finder især sted på grundlag af jordens beskaffenhed, men også mulighederne for at forbedre dyrkningsmulighederne gennem markvanding samt andre jordbrugsmæssige forhold spiller en rolle. Tillige søges opnået, at der ved de nødvendige indgreb i jordbrugsområderne i øvrigt tages størst muligt hensyn til landbrugsdriften.

Senere skal landbrugsplanlægningen herudover lægge vægt på de kulturtekniske forhold, f.eks. afvanding og læplantning, på arronderings- og strukturforholdene samt på andre særlige jordbrugsmæssige forhold.

Landbrugsplanlægningens betydning for landsbyerne

Da landsbyerne normalt ligger midt i jordbrugsområderne, og da en væsentlig del af landsbrugsejendommenes driftsbygninger i mange egne af landet ligger i landsbyer, får landbrugsplanlægningen betydning for landsbyerne. Visse af landsbrugsejendommene i landsbyerne er meget små og har forældede driftsbygninger. Når en ejer af en sådan ejendom søger om udstykning af ejendommens bygninger og sammenlægning af jordtilliggendet med nærliggende landbrugsejendomme, gives der normalt tilladelse dertil. Imidlertid er mange af landsbyernes landbrugsejendomme bæredygtige og må fortsat bevares som sådanne.

Udviklingen frem til 1990 og 2000

Med skiftende markedsmæssige og økonomiske forhold er det meget vanskeligt af lave prognoser, og her især langsigtede prognoser.

Frem til 1990

På visse områder er det dog muligt at lave nogle kvalificerede skøn under den forudsætning, at en nogenlunde rolig og jævn udvikling vil fortsætte. Det samlede landbrugsareal er således i gen-

nemsnit de sidste 10 år faldet med godt 4000 ha pr. år. Fortsætter denne udvikling, vil arealet i 1990 være reduceret til omkring 2.855.000 ha. Udviklingen i den gennemsnitlige bedriftsstørrelse er forløbet ret jævnt i det seneste tiår. Forlænges denne udvikling til 1990, vil den gennemsnitlige bedriftsstørrelse være steget til ca. 30 ha. Det indebærer, at det samlede antal landbrugsbedrifter falder til omkring 95.000 stk. i 1990 svarende til en nedgang på 2 pct. eller godt 2000 brug pr. år. Denne udvikling fremkommer som et resultat af en nedgang i brugene under 30 ha. Antal brug i gruppen 30-50 ha forventes at være nogenlunde uændret, medens der vil ske en mindre stigning i bedrifter med over 50 ha.

Fortsætter de nuværende ugunstige pris- og rentevilkår, skønnes kobestanden at falde ca. 2 pct. om året, og antallet af besætninger vil halveres. Kobestanden vil stige i de store besætninger med over 50 dyr og falde i de mindre besætninger. Med hensyn til svineproduktionen forventes på langt sigt en årlig stigning på mindst 2 pct. Fremgangen i soantallet vil finde sted i besætningsstørrelsesgrupper på 40 søer og derover, medens der vil være tilbagegang i de mindre besætningsstørrelser. Produktionen af øvrige animalske produkter forventes at være nogenlunde uændret.

Fald i beskæftigelsen på 2 pct. pr. år

Denne byudvikling betyder, at skønsmæssigt vil antallet af beskæftigede i landbruget reduceres proportionalt med antallet af bedrifter, hvilket svarer til et fald på ca. 2 pct. pr. år.

Frem til år 2000

I publikationen "Mulige udviklingslinier for dansk jordbrug til år 2000" fra Institut for Fremtidforskning skitseres to alternative udviklingsforløb for dansk landbrug: et højvækst- og et lavvækst-alternativ. Disse alternativer skal forstås som ydergrænser for, hvad der realistisk skønnet er mulighed for fremover.

Den nuværende situation i landbruget er som bekendt præget af ugunstige prisrelationer og navnlig i den meget kapitalkrævende husdyrproduktion. Såfremt denne situation fortsætter, vil udviklingen i landbruget formentlig komme til at ligge nærmest det nedre alternativ. Hvis derimod landbrugets vilkår bedres, kan der forventes en udvikling mere i overensstemmelse med højvækst-alternativet.

En række væsentlige problemer inden for landbruget, bl.a. generationsskifteproblemer, vil afhænge af, hvorledes vilkårene vil blive for landbrugsproduktionen.

Tabel 3.5. Sådan vil dansk landbrug udvikle sig frem til år 2000 under alternative forudsætninger (procent pr. år)

Vækstrate 1975-2000	"Lavvækst" ¹	"Højvækst" ²
Produktionsværdi, ialt	- ½	3
Produktionsværdi, husdyrproduktion	- 1	3
Produktionsværdi, planteproduktion	2	2½
Udgift til råstoffer og hjælpestoffer	0	4
Bruttofaktorindkomst	- ½	2¼
Husdyrbestand:		
Malkekøer	- 2	2
Svin	0	3
Landbrugsareal	- 1	- ¼
Høstudbytte	0	1½
Stigning i arbejdsproduktivitet	3	4-5

1 "Lavvækst" indebærer en udvikling frem til år 2000 med fortsat høj ledighed, inflation og underskud på betalingsbalancen. Det danske bruttonationalprodukt ventes kun at stige med 1-1½ pct. årligt i perioden.

2 "Højvækst" indebærer en udvikling med forøget dansk konkurrenceevne, retablering af ligevægt på betalingsbalancen hen mod århundredets slutning og genskabelse af den fulde beskæftigelse. Det danske bruttonationalprodukt ventes at stige med godt 4 pct. årligt i perioden.

Kilde: "Mulige udviklingslinier for dansk jordbrug til år 2000", Institut for Fremtidforskning, 1977.

Udviklingen i landbrugsbeskæftigelsen vil være afhængig af, om landbruget vil udvikle sig i retning af højvækst- eller lavvækstalternativet. Ved en udvikling efter højvækstalternativet vil beskæftigelsen ikke falde mere end 1,5 pct. om året, medens beskæftigelsen ved en lavvækst udvikling vil falde 3,5 pct. om året. Beskæftigelsesudviklingen fremgår af tabellen som forskellen mellem stigningen i bruttofaktorindkomsten og arbejdsproduktiviteten.

Der har i de senere år været fremført tanker og ideer om andre produktioner og besiddelsesformer inden for landbruget. Der gøres således forsøg med at udnytte energien fra landbrugsproduktionsprocesserne, og vedrørende besiddelsesformer er der i en betænkning fra 1979 udgivet nogle overvejelser om alternative besiddelsesformer i landbruget, ligesom der har været enkelte konkrete eksempler på andelslandbrug. Det er ikke muligt på nuværende tidspunkt at vurdere hvilken udvikling, der vil ske på disse

områder, men det kan ikke udelukkes, at der lokalt kan etableres former for landbrug, der bl.a. kan være med til at øge beskæftigelsen i de pågældende samfund.

Som nævnt er knap 90 pct. af den samlede beskæftigelse i den primære landbrugsproduktion knyttet til landdistrikterne, der omfatter den spredte bebyggelse og de små byer med indtil 200 indbyggere. Landbrugsbefolkningen udgør en trediedel af befolkningen i landdistrikterne, hvortil kommer, at en del af den øvrige befolkning i landdistrikterne erhvervsmæssigt er afhængige af landbrugserhvervet.

En nedgang i den direkte landbrugsbeskæftigelse på 2 pct. om året, som må anses for det mest realistiske, må således forventes i sig selv at medføre en nedgang i antallet af arbejdspladser i landdistrikterne på ca. 1 pct. om året.

4. Fremstillingsvirksomhed

De forskellige undersøgelser af fremstillingserhvervet anvender meget forskellige definitioner på, hvad der forstås ved små byer. Nogle gange er det byer med mindre end 10.000 indbyggere, og andre gange er det mindre end 1.000 indbyggere. Hertil kommer, som før nævnt, at oftest er den geografiske analyseenhed hele kommuner, som igen kan være klassificeret efter størrelsen af den største by i kommunen. Kun de færreste undersøgelser arbejder direkte på byniveauet. En del af afvigelserne mellem de forskellige undersøgelseres konklusioner kan formentlig henføres til denne forskel i områdeafgrænsning. Ved tolkningen af resultaterne og ved sammenligning med de undersøgelser, der er beskrevet i det følgende, er det derfor væsentligt at være opmærksom på, hvordan det geografiske analyseområde afgrænses i hver enkelt undersøgelse.

Der er imidlertid også andre forhold, der gør det vanskeligt at sammenligne de forskellige undersøgelser af erhvervsudviklingen. Nogle undersøgelser beskriver alene virksomheder med 6 ansatte og derover, mens andre tager de mindre virksomheder med, herunder enkeltmandsvirksomheder. Desuden er det forskelligt fra undersøgelse til undersøgelse, hvor mange brancher der beskrives.

Fynsundersøgelsen

Fynsundersøgelsen

I den alment tilgængelige industristatistik findes der kun oplysninger om virksomheder opgjort for hele kommuner. Men planstyrelsen har indsamlet et særligt materiale om fremstillingsvirksomheder på Fyn. Det indeholder en række oplysninger om samtlige virksomheder inden for råstofudvinding og fremstilling med 6 ansatte og derover i årene 1971, 1974 og 1977. Undersøgelsens oplysninger er registreret på en sådan måde, at det er muligt at lave en enkel beskrivelse af de fynske småbyers industristruktur. For hver virksomhed foreligger der oplysning om branchetilknytning og om placering i en størrelsesgruppe efter antal ansatte. Herudover foreligger der detaljerede oplysninger om virksomhedernes geografiske beliggenhed.

Bydefinition

Undersøgelsens tre laveste byklasser er: byer under 200 indbyggere, byer med 200-500 indbyggere og byer med 500-1.000 indbyggere. Desuden belyses udviklingen i de rene landdistrikter.

I det følgende beskrives en række aspekter af landsbyernes og landdistrikternes industristruktur, idet 1977-tallene anvendes til en statusbeskrivelse, mens 1971- og 1974-tallene kun vil blive inddraget, når udviklingen skal beskrives.

Resultaterne skal imidlertid tolkes med varsomhed, dels fordi en vækst i antallet af virksomheder ikke er ensbetydende med vækst i beskæftigelsen, og dels fordi oplysningerne om virksomhedernes beskæftigelse alene er angivet ved et interval, f.eks. mellem 10 og 19 ansatte. Der findes en mere detaljeret beskrivelse af undersøgelsen i bilag 4.

Forekomst af industrivirksomheder

Undersøgelsen viser, hvor stor en andel af landsbyerne på Fyn, der har mindst én industrivirksomhed. Da industrien i nogen grad skaber efterspørgsel efter f.eks. håndværk og forskellig privat service, vil forekomsten af industri i et område ofte have stor indflydelse på erhvervsudviklingen i lokalsamfundet.

Tabel 4.1. Forekomst af industrivirksomheder i landsbyer på Fyn 1977

Forekomst af industri	Havde ingen virksomhed	Havde mindst 1 virksomhed	Andel med mindst 1 virksomhed
Byklasse			
Byer m. under 200 indb. ¹⁾	206	23	10%
Byer m. 200-500 indb.	55	18	25%
Byer m. 500-1.000 indb.	8	28	78%

1) Ved en registrering af småbyer på Fyn udarbejdet af Danmarks Statistik for planstyrelsen er det opgjort, at der i 1979 var 229 småbyer med 50-200 indbyggere på Fyn.

Anm.: I Fynsundersøgelsen er byklasseinddelingen foretaget i 1970.

Kilde: Fynsundersøgelsen (1980)

Statusbeskrivelse 1977

Som man kunne forvente, viser tabel 4.1, at andelen af byer med mindst én industrivirksomhed er stigende med bystørrelsen. Kun hver tiende by med under 200 indbyggere havde én eller flere industrivirksomheder i 1977. Af byer med 200-500 indbyggere havde hver fjerde by mindst én industrivirksomhed. Mere end 3/4 af byerne med 500-1.000 indbyggere havde mindst én industrivirksomhed.

Mere end halvdelen af byerne med 500-1.000 indbyggere havde to eller flere industrivirksomheder i 1977.

Tabel 4.2. Antallet af industrivirksomheder i Fyns landsbyer og landdistrikter 1971-1977

År	Byklasse Landdistrikter	Under			Fyn i alt
		200 indb.	200-500 indb.	500-1.000 indb.	
1971	53	30	30	52	595
1974	59	32	29	61	594
1977	59	29	27	55	562

Kilde: Fynsundersøgelsen (1980).

Udviklingen 1971-1977

Tabel 4.2 viser, at der i perioden 1971-1977 er sket et mindre fald i antallet af industrivirksomheder i landsbyer med under 500 indbyggere. Landdistrikterne og de store landsbyer (500-1.000 indbyggere) har derimod haft en mindre fremgang i antallet af industrivirksomheder. Sammenlignet med udviklingen på hele Fyn har landsbyerne og landdistrikterne klaret sig relativt godt.

Industriens branchestruktur

Fynsundersøgelsens materiale giver mulighed for at beskrive industriens branchestruktur i Fyns landsbyer og landdistrikter og at sammenligne denne med branchestrukturen på hele Fyn.

Bilag 4 viser en branchefordeling af antallet af virksomheder i Fyns landsbyer og landdistrikter i 1977. Resultaterne skal tages med det forbehold, at det er antallet af virksomheder, som konklusionerne bygger på, og ikke antallet af arbejdspladser.

Statusbeskrivelse 1977

Alle industriens hovedbrancher er repræsenteret i Fyns landsbyer og landdistrikter. Tre af hovedbrancherne - jern- og metalindustri, træ- og møbelindustri samt nærings- og nydelsesmiddelindustri - udgør i landsbyerne og i landdistrikterne tilsammen en væsentlig andel af industrivirksomhederne. Endvidere er sten-, ler- og glasindustrien godt repræsenteret i landdistrikterne samt i landsbyer med mindre end 200 indbyggere.

Bilag 4 viser, at også for hele Fyn udgør jern- og metalindustrien, træ- og møbelindustrien samt nærings- og nydelsesmiddelindustrien en væsentlig andel af det samlede antal industrivirksomheder. Det er dog ret markant, at træ- og møbelindustrien udgør en relativt stor andel i landdistrikterne og i de 3 landsbyklasser sammenlignet med Fyn som helhed. Derimod har tekstil- og beklædnings-

industrien mindre betydning i landsbyerne og i landdistrikterne sammenlignet med hele Fyn. Kun i enkelte af de største landsbyer findes der tekstil- og beklædningsindustri.

Sammenfattende tyder undersøgelsen på, at industristrukturen i Fyns landsbyer og landdistrikter er mindre differentieret end på Fyn som helhed.

Udviklingen i industristrukturen 1971-1977

Bilag 4 viser udviklingen fra 1971 til 1977 i antallet af industrivirksomheder på Fyn - fordelt efter branche og byklasse. Af dette bilag fremgår det, at der i perioden 1971-1977 i landsbyerne og landdistrikterne ikke er sket væsentlige forskydninger mellem brancherne.

Industrivirksomhedernes størrelse

I det foregående er forekomsten af industrier samt branchestrukturen i Fyns landsbyer og landdistrikter beskrevet.

En tredje faktor, som har betydning for jobbuddets omfang og differentiering, er størrelsen af industrivirksomhederne - målt ved antallet af ansatte.

Tabel 4.3. Den relative størrelsesfordeling af industrivirksomhederne på Fyn - fordelt på byklasser 1977¹⁾

By-størrelse	Antal ansatte							I alt	Absolut antal
	6-9	10-19	20-49	50-99	100-199	200-499	500-		
	%	%	%	%	%	%	%	%	
Landdistr.	10,2	44,1	35,6	3,4	3,4	1,7	1,7	100	59
0-200	31,0	31,0	31,0	3,5	3,5	0,0	0,0	100	29
200-500	22,0	33,3	33,3	11,1	0,0	0,00	0,0	100	27
500-1000	20,0	27,3	30,9	12,7	5,5	3,6	0,0	100	55
Fyn i alt	13,5	29,4	33,5	10,5	6,8	4,5	1,8	100	562

1) Anm: Se tabel 4.1.
Kilde: Fynsundersøgelsen, 1980.

Tabel 4.3 viser, at procentvis er der færre helt små industrivirksomheder i landdistrikterne med 6-9 ansatte og færre store med over 50 ansatte, sammenlignet med gennemsnittet for hele Fyn. Derimod er der flere virksomheder med 10-49 ansatte.

I landsbyer med mindre end 500 indbyggere er der flere industrivirksomheder med under 50 ansatte i forhold til størrelsesfordelingen på hele Fyn. De helt små virksomheder er stærkest overrepræsenteret.

I de store landsbyer med 500-1.000 indbyggere ligner virksomhedernes relative størrelsesfordeling den gennemsnitlige for hele Fyn.

Udviklingen 1971-1977

Der synes i perioden 1971-1977 ikke at være nogen tendens til, at den gennemsnitlige størrelse af landsbyernes og landdistrikternes industrivirksomheder er steget. Der er derfor næppe grund til at antage, at den gennemsnitlige størrelse for industrivirksomheder beliggende i landdistrikter eller i landsbyer i de nærmest kommende år vil nå op på landsgennemsnittet.

Sammenfatning

Sammenfattende viser undersøgelsen, at der i ca. 1/4 af landsbyerne med 200-500 indbyggere og ca. 3/4 af landsbyerne med 500-1.000 indbyggere på Fyn ligger mindst én industrivirksomhed. Undersøgelsen viser også, at landsbyerne på Fyn i perioden 1971-1977 hverken har haft større tilgang eller afgang af industrivirksomheder end gennemsnittet for hele Fyn.

Jern- og metalindustrien, træ- og møbelindustrien samt nærings- og nydelsesmiddelindustrien er såvel antalsmæssigt som beskæftigelsesmæssigt de dominerende brancher i de fynske landsbyer og landdistrikter. Undersøgelsen tyder på, at industristrukturen i Fyns landsbyer og landdistrikter er mere ensidig end på Fyn som helhed.

Endelig viser undersøgelsen, at der i landsbyer med mindre end 500 indbyggere er en overvægt af små industrivirksomheder, og at industriens størrelsesfordeling i landsbyer med 500-1.000 indbyggere er den samme som for hele Fyn.

Bilag 4 beskriver, i hvilket omfang Fyn er repræsentativ for hele landets industristruktur. Det fremgår, at hverken branchefordeling eller størrelsesfordeling afviger væsentligt fra gennemsnittet for hele landet.

Fremstillingsvirksomhed i landkommuner og mindre byer
Landsbykommissionen har iværksat en undersøgelse for at belyse mulighederne for en erhvervmæssig udvikling i landkommuner

og mindre byer. Den er udarbejdet af Lars Andersen, Johan Hviid og Peter H. Matthiesen og er udsendt i arbejdsrapporten "Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer".

Fremstillingsvirksomhed

Undersøgelsen beskæftiger sig alene med forholdene for egentlige fremstillingsvirksomheder, herunder fortrinsvis med virksomhedstyper, hvis marked rækker ud over det lokale samfund. Følgende fremstillingsbrancher er ikke omfattet af undersøgelsen: Slagteri- og mejerivirksomhed, bagerforretninger samt næringsmiddelfremstilling i øvrigt.

Landkommuner

Undersøgelsens geografiske område er landkommuner. Nogle af oplysningerne om erhvervsstrukturen foreligger også opdelt på byer. Ved landkommuner forstås i undersøgelsen kommuner, hvor største by har mindre end 2000 indbyggere, og hvor kommunen ikke har forstadspræg.

For at sammenligne med mere byprægede kommuner er der tillige indhentet oplysninger om virksomheder, der er beliggende i bykommuner.

Der arbejdes med følgende 3 typer af kommuner:

Tabel 4.4. Beskrivelse af de 3 kommunetyper.

<i>Kommunetype¹⁾ (beliggenhed)</i>	<i>Definition</i>
1	<i>Landkommune:</i> største by har mindre end 2.000 indbyggere (men excl. kommunetype 2).
2	<i>Landkommune nær største by:</i> største by har mindre end 2.000 indbyggere, og kommunecentret ligger mindre end 10 km fra en by med mere end 10.000 indbyggere.
3	<i>Bykommune:</i> største by har mere end 10.000 indbyggere (men excl. Hovedstadsregionen, Århus, Ålborg, Odense og Esbjerg).

¹⁾Anm.: Kommunetype 1 og 2 betegnes således generelt som landkommuner, mens kommunetype 3 betegnes som bykommuner. I de tilfælde, hvor der er skelnet mellem kommunetype 1 og 2, fremgår det eksplicit af teksten.

Kilde: Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer (1980).

Den 1. januar 1978 var der 68 landkommuner med et samlet folketal på ca. 464.000 personer. Heraf var der 55 kommuner i kommunetype 1.

Tidspunkt

Undersøgelsen er gennemført ved interviews i foråret 1980, og de fleste oplysninger vedrører dette tidsrum. Oplysninger om omsætning, medarbejderstab o.s.v. er for året 1979. I de tilfælde, hvor virksomheden også eksisterede i 1974, er indehaveren anmodet om at give oplysning om antal ansatte i dette år.

Metode

Undersøgelsesmetoden er en spørgeskemaundersøgelse baseret på en repræsentativ stikprøve af virksomheder, hvor hovedparten ligger i landkommuner. Herudover er der foretaget kommune- og virksomhedsinterviews. Metoden er nærmere beskrevet i Landsbykommissionens arbejdsrapport "Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer". Her skal blot resumeres:

- at* spørgeskemaet blev udsendt til 630 virksomheder, og at 249 returnerede skemaet, hvilket svarer til en svarprocent på knap 40%,
- at* udvælgelsen af virksomheder er sket blandt tre grupper:
  - alle fremstillingsvirksomheder - excl. næringsmiddelfremstilling - med mindst én ansat i landkommuner og udvalgte bykommuner,
  - alle rådgivende virksomheder og edb-virksomheder med mindst én beskæftiget i landkommuner og udvalgte bykommuner,
  - alle fremstillingsvirksomheder med mindst 6 ansatte i fire udvalgte brancher, som har særlig stor beskæftigelse i landkommuner.

Generel virksomhedskarakteristik

Generel virksomhedskarakteristik

Undersøgelsen bruger fire begreber, når virksomhedernes lokalisering beskrives:

1. Beliggenhed, som refererer til virksomhedens lokalisering i de tidligere nævnte kommunetyper:

Beliggenhed 1: landkommuner

Beliggenhed 2: landkommuner i nærhed af større by

Beliggenhed 3: bykommuner

2. Kommunecenter der angiver, hvorvidt virksomheden er beliggende i den største bymæssige bebyggelse inden for kommunen, opgjørt efter Registerfolketællingen fra 1976.

3. Bystørrelse som måles ved indbyggertallet i 1976.

4. By-/landzone.

Religgenhedskriteriet er det overordnede, mens de andre forhold kun inddrages til supplerende. Det vil sige, at hovedparten af resultaterne gælder for *landkommuner*, men der foreligger dog også oplysninger om forskellige bystørrelser.

Byzone

Besvarelsernes fordeling på byzone og beliggenhed er således:

Tabel 4.5. Besvarelsesprocent i byzone.

Beliggenhed	Antal besvarelser	Andel i byzone
1. Landkommune	164	56%
2. Landkommunerne nær større by	39	51%
3. Bykommune	33	93%
I alt	236	60%

Kilde: Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer (1980)

Det fremgår, at 40% af det samlede antal virksomheder i undersøgelsen ligger i landzone. I bykommuner ligger kun 7% af virksomhederne i landzone.

Kommunecenter

Virksomhedernes beliggenhed i eller uden for kommunecentret fremgår af tabel 4.6.

Tabel 4.6. Undersøgelingsvirksomhedernes beliggenhed.

Beliggenhed	Antal beskæftigede	Andel i kommunecenter	Andel af kommunernes indbyggere i kommunecenter
1. Landkommuner	173	41%	20%
2. Landkommuner nær større by	40	43%	18%
3. Bykommune	36	86%	72%

Kilde: Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer (1980)

Det fremgår, at bykommunerne har dobbelt så stor en andel af virksomhederne i kommunecentret som landkommunerne, der har godt 40% i kommunecentret.

Sammenlignet med befolkningsandelen i kommunecentret har landkommunerne imidlertid en større andel af virksomhederne beliggende i kommunecentret end bykommunerne.

*Virksomheds-
størrelse og
beliggenhed*

Nedenfor er vist nogle sammenhænge mellem virksomhedernes beliggenhed og virksomhedsstørrelse m.v.

Tabel 4.7. Sammenhænge mellem undersøgelsesvirksomhedernes beliggenhed og størrelse.

Antal medarbejdere	Beliggenhed		
	1	2	3
		- % -	
1-5	33	47	31
6-19	35	38	17
20-49	16	5	14
50+	16	10	38
I alt	100	100	100
Antal virksomheder	168	40	36

Kilde: Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer (1980)

Det fremgår af tabel 4.7, at der er procentvis flere små virksomheder med 1-5 medarbejdere i undersøgelsesmaterialet i landkommuner i forhold til bykommuner. At der ikke er større overrepræsentation skyldes delvis, at de små virksomheder har en lav svarprocent i undersøgelsen.

Korrigeres der for dette forhold, kan tabel 4.8. opstilles:

	Beliggenhed		
	1	2	3
Andel virksomheder med under 6 ansatte	50%	55%	41%
Gennemsnitligt antal medarbejdere (alle virksomheder)	20	16	38
Gennemsnitligt antal medarbejdere (virksomheder med mindst 6 ansatte)	37	31	61
Antal beskæftigede 1979	19.300	3.700	-

Kilde: Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer (1980)

Foretages denne korrektion for en skæv svarprocent i undersøgelsen, fremgår det, at der er flere små virksomheder i landkommuner (50%) sammenlignet med bykommuner (41%). Desuden er den gennemsnitlige virksomhedsstørrelse næsten dobbelt så stor med 38 medarbejdere pr. virksomhed i bykommuner, sammenlignet med landkommuner, der har 20 medarbejdere pr. virksomhed.

Bystørrelse og virksomhedsstørrelse

Virksomhedernes procentvise fordeling efter antal medarbejdere i 5 forskellige bystørrelser er således ses i tabel 4.9.

Tabel 4.9. Undersøgelingsvirksomhederne fordelt efter antal medarbejdere i 5 bystørrelser.

Antal medarbejdere	Bystørrelse 1976 (antal indbyggere)				
	Under 200	200-500	500-1.000	1.000-2.000	Over 10.000
	- % -				
1-5	49	48	36	29	33
6-19	27	28	37	37	20
20-50	18	8	11	15	14
over 50	6	16	16	19	33
I alt	100	100	100	100	100
Antal virksomheder	33	25	38	112	36

Kilde: Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer (1980)

Det fremgår, at hvor de små virksomheder med 5 medarbejdere og derunder udgør næsten halvdelen i byer med under 200 indbyggere, der udgør de en tredjedel i byer med 10.000 indbyggere og derover.

De store virksomheder med over 50 medarbejdere udgør 6% i de små byer med under 200 indbyggere, mens de i byer med 10.000 indbyggere udgør en tredjedel.

Øvrige virksomhedskarakteristika

Disposition

De øvrige resultater, som virksomhedsundersøgelsen indeholder, drejer sig om:

1. Virksomhederne generelt:

Ud over forhold om størrelse og lokalisering, som er beskrevet ovenfor, gælder det

- etablering
- nuværende forhold
- udvikling
- rådgivning

2. Indkøb, afsætning, produkter og produktionsproces.

3. Landkommuner nær større by.

Etablering

Omkring 60% af virksomhederne har angivet, at grundlæggeren havde bopæl i eller anden tilknytning til kommunen før virksomhedens etablering.

Bygningernes art ved virksomhedens etablering fordelt, på nyopført, privat bolig, mejeri, landbrugsbygning, industribygning og andet, viser ikke væsentlige beliggenhedsmæssige forskelle. Derimod synes der at være et vist grundlag for at sige, at brancherne tekstil- og beklædning, samt elektronikbranchen i højere grad etablerer sig i eksisterende industribygninger og i relativt mindre grad etablerer sig i nyopførte bygninger end gældende for øvrige brancher.

Nuværende forhold

73% af virksomhederne ejer de nuværende bygninger, hvilket kan sammenholdes med, at 78% af bygningerne blev købt ved virksomhedens etablering.

I forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen har kun 9% af virk-

somhederne angivet, at de ville have glæde af at kunne leje sig ind i et kommunalt "industrihus". 16% har angivet, at der i kommunen findes et sådant industrihus.

Kun 7% af virksomhederne har svaret, at de ville have glæde af at kunne leje sig ind i et industrihus i tilfælde, hvor der *ikke* findes et industrihus i kommunen.

86% af virksomhederne er tilfredse med den nuværende beliggenhed. Kun 7% har angivet at foretrække en lokalisering i en anden by (-størrelse).

Virksomheder i de mindre bystørrelser med under 1.000 indbyggere har en lavere gennemsnitlig omsætning end øvrige virksomheder. Eksportandelene for de to grupper af virksomheder er derimod stort set ens.

Undersøgelsens resultater om medarbejderandele viser, at virksomheder i landkommunerne, i forhold til virksomheder i bykommuner har en lavere andel af funktionærer og faglærte og til gengæld en højere andel af ufaglærte. Det er et resultat, der stemmer overens med andre undersøgelser. Betragter man virksomheder i landkommuner nær større by i forhold til virksomheder i egentlige landkommuner, kan der ikke peges på en tydelig forskel, hvilket formodentligt igen må tilskrives de mindste virksomheders relativt mindre svarprocent i undersøgelsen.

Udvikling

Virksomhedernes vækst i antal medarbejdere, omsætning og eksportandel har været analyseret i forskellige bystørrelser.

Som helhed synes materialet ikke at pege på væsentlige forskelle mellem virksomheder lokaliseret i bystørrelser med under 1.000 indbyggere og de øvrige virksomheder. Da de mindste virksomheder er forholdsvis kraftigt repræsenteret i de mindre byer med under 1.000 indbyggere, betyder dette omvendt, at de små virksomheder som helhed har klaret sig relativt lige så godt som de større virksomheder. Undersøgelsen tyder dog på, at virksomhederne i de mindre byer er mere konjunkturfølsomme end de øvrige virksomheder.

De generelle forventninger til virksomhedens fremtidige udvikling synes at vise en *svag* tendens til, at virksomheder i bykommuner i højere grad forventer en kraftig vækst, hvorimod virksomheder i landkommuner i højere grad forventer en rolig udvikling.

Rådgivning

Kun ca. 22% af den anvendte rådgivning falder inden for områderne: Teknisk rådgivning, økonomisk/administrativ rådgivning, reklame, samt endelig rådgivning i form af benyttelse af erhvervscheffunktionen. Langt den overvejende anvendelse af rådgivning ligger i grupperne: Revisor, advokat samt bank. Virksomheder lokaliseret i de helt små bystørrelser mindre end 200 indbyggere har klart en *mindre* tilbøjelighed til at benytte ekstern rådgivning end virksomheder lokaliseret i de større byer.

Virksomhedens rådgivere ligger alle med undtagelse af bankforbindelse først og fremmest inden for 50 km fra virksomheden, men uden for den kommune, hvor virksomheden ligger. Teknisk rådgivning er dog primært lokaliseret i det øvrige land.

Indkøb, afsætning, produkter og produktionsproces

Følgende forhold karakteriserer en virksomheds produkter og produktionsproces:

- produktionsform, som kan være kundespecifik eller standard. Der tages hensyn til det solgte antal i 1979.
- produktionsudstyrets art, som kan være standardudstyr eller udstyr specielt udviklet til virksomheden
- automatiseringsgrad, som kan være fuldautomatisk, halvautomatisk eller manuel
- hvor produktionsudstyret er fremstillet (lokalt inden for 50 km/øvrige land/udland)
- hvem der foretager reparation og vedligeholdelse af produktionsudstyret (virksomheden selv/lokalt firma inden for 50 km/øvrige land/udland).

Den gennemsnitlige virksomhed

Den *gennemsnitlige* landkommunevirksomheds indkøb, afsætning, produkt og produktionsproces kan i forhold til øvrige virksomheder karakteriseres således:

- Virksomhedens leverandører af råvarer og halvfabrikata er overvejende industrien og agent/mellemhandler, idet agent/mellemhandler dog benyttes i noget mindre udstrækning end for virksomheder i bykommuner.
- Virksomhedens leverandører er primært lokaliseret inden for 50 km, hvori- mod virksomheder i bykommuner i større udstrækning benytter udenlandske leverandører.
- Ca. 37% af virksomhederne har egen salgsafdeling/sælgere, og dette gælder uanset virksomhedens beliggenhed.
- Virksomheder i landkommuner afsætter i større udstrækning deres produkter til mellemhandlere og i mindre udstrækning direkte til andre industrielle virksomheder. Virksomhederne optræder i relativt mindre udstrækning som underleverandører.
- Egne biler benyttes i relativt højere grad til transport af virksomhedens færdigvarer.
- Virksomheder i landkommuner afsætter i større udstrækning lokalt og i mindre udstrækning til udlandet end virksomheder i bykommuner. Derimod

er der ikke nogen forskel, hvad angår afsætningen rettet mod det øvrige land. I sammenhæng hermed skal nævnes, at den gennemsnitlige eksportandel for samtlige virksomheder er på 18%, medens den for virksomheder i bystørrelser mindre end 1.000 indbyggere er en smule mindre, nemlig 16%.

- Hvad angår produktionsformen, som kan opdeles i standardproduktion og kundespecifik produktion, er virksomheder i landkommuner karakteriseret ved en højere grad af standardproduktion i forhold til virksomheder i bykommuner, som til gengæld i større udstrækning har en kundespecifik produktion.
- I forhold til øvrige virksomheder afsætter virksomheder i landkommuner i højere grad *enten* et beskedent *eller* et stort antal pr. år af virksomhedens hovedprodukt. Disse virksomheder har altså enten et relativt bredt og differentieret produktionsspektrum eller et relativt smalt.
- Produktionsudstyret er i højere grad specielt udviklet til eller tilpasset virksomheden, hvilket stemmer med, at der i relativt højere grad benyttes fuld- eller halvautomatisk produktionsudstyr.
- Produktionsudstyret er, i forhold til øvrige virksomheder, i mindre udstrækning fremstillet lokalt, ligesom det i mindre udstrækning repareres og vedligeholdes lokalt.

To typiske virksomheder

Denne beskrivelse af virksomheder i egentlige landkommuner gælder den *gennemsnitlige* virksomhed, hvilket ikke er det samme som en beskrivelse af den *typiske* virksomhed.

Tværtimod peger de mere detaljerede analyser på, at de virksomheder, der er beliggende i landkommuner, groft taget kan opdeles i *to hovedtyper* af virksomheder.

De to hovedtyper kan summarisk karakteriseres således:

Virksomhedstype 1:

- Afsætter et relativt stort antal af virksomhedens hovedprodukt, som tilsvarende tegner sig for en overvejende andel af virksomhedens omsætning.
- Hovedproduktet er rettet mod et marked, hvis geografiske udstrækning er relativt stor, hvorfor der relativt ofte vil være tale om egentlig, og relativt intensiv, eksport.
- På dette marked dækker produktet et specifikt, veldefineret behov, som produktet i særlig grad er tilpasset.
- Da produktet afsættes i et relativt stort antal, er produktet i meget høj grad standardiseret. Produktionsudstyret er i høj grad specielt udviklet til eller tilpasset fremstillingen af netop dette produkt, ligesom det relativt store stykantal tilsiger, at produktionsprocessen i meget høj grad er automatiseret.

Virksomhedstype 2:

- Faktisk har virksomheden i egentligste forstand ikke noget hovedprodukt. Den afsætter et relativt beskedent antal af virksomhedens "hovedprodukt", som tilsvarende tegner sig for en beskedent andel af virksomhedens omsætning.
- Virksomheden fremstiller med andre ord et bredt spektrum af produkter/pro-

duktgrupper, som er rettet mod et differentieret behov på et geografisk relativt begrænset, eventuelt udpræget lokalt marked.

- Da virksomheden fremstiller et relativt beskedent antal af virksomhedens forskellige produkter, kan disse (eller i hvert fald den enkelte produktgruppe) i høj grad tilpasses varierende kundespecifikke behov.
- Produktionsudstyret er forholdsvis generelt og dermed standardiseret, hvilket sammen med det relativt lave styktal for den enkelte produktgruppe medfører en lav grad af automatisering af produktionsprocessen.

Denne beskrivelse skal i en vis forstand opfattes som en karikatur, der fremhæver virksomhedstyper med en relativ overvægt i landkommunerne. Det er dog udtryk for undersøgelsesresultater, der tilsammen peger i retning af, at virksomheder i landkommunerne, hvad angår især produktionsmæssige forhold, i højere grad er opdelt i to forskellige typer end virksomheder i bykommuner.

Landkommuner nær større by

Der gør sig en række specielle forhold gældende for virksomhederne i landkommuner i nærheden af en større by.

Nedenstående tabel 4.10 viser således en række forhold for de tre beliggenheder, der har været behandlet i spørgeskemaundersøgelsen.

Som det fremgår af tabellen, har undersøgelsen afdækket, at virksomheder lokaliseret i landkommuner nær større by adskiller sig *markant* fra *både* virksomheder i egentlige landkommuner *såvel som* virksomheder i bykommuner.

Virksomheder i landkommuner nær større by kan karakteriseres som "landkommunevirksomheder" i *højere grad* end virksomheder lokaliseret i de "egentlige" landkommuner.

Resultaterne vedrørende fordelingerne på medarbejdergrupper viser dog i mindre udstrækning et klart billede end øvrige forhold.

Ligeledes afviger resultaterne vedrørende

- produktionsprocessens automatiseringsgrad, samt
- graden af specielt tilpasset produktionsudstyr fra det mønster, som i øvrigt kendetegner resultaterne.

Da virksomheder i landkommuner nær større by i forhold til virksomheder i landkommuner i højere grad er karakteriseret ved en standardiseret og ikke en kundespecifik produktionsform, skulle man således forvente, at disse virksomheder udviste en relativt *højere grad* af specielt udviklet produktionsudstyr kædet sammen med en relativt *højere grad* af automatiseret produktionsproces. Det tyder tabel 4.10 ikke på.

Tabel 4.10. Undersøgelsesresultater vedrørende udvalgte forhold til belysning af virksomheder lokaliseret i landkommuner nær større by (beliggenhed 2) i forhold til øvrige virksomheder

	Beliggenhed		
	1	2	3
Andel små virksomheder (1-5 medarb.) iflg. undersøgelsen	33%	48%	31%
Andel små virksomheder (korrigeret for stikprøvefejl)	50%	55%	41%
Gnsn. antal medarb. iflg. undersøgelsen	30	20	39
Gnsn. antal medarb.	20	16	38
Andel mindre virks. (6-19) iflg. undersøgelsen	35%	38%	17%
Andel virks. i byzone	56%	51%	94%
Relativ merrepræsentation af virks. i kommunecenter	21%	25%	15%
Medarbejderandele:			
Funktionærer	31%	29%	36%
Faglærte	22%	22%	26%
Ufaglærte	41%	39%	31%
Agent for leverandør	55%	46%	67%
Lokal leverandør	31%	43%	25%
Afsætning direkte til private forbrugere	19%	24%	15%
Hovedpart af omsætning (> 50%) afsættes lokalt inden for 50 km.	36%	39%	28%
Grad af standardiseret produktion	42%	47%	35%
Grad af specielt produktionsudstyr	33%	30%	19%
Grad af fuldautomatisk/halvautomatisk produktionsproces	60%	43%	48%

Kilde: Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer (1980).

Det er ikke muligt umiddelbart at belyse disse forhold nærmere, idet det dog som en hypotese skal bemærkes, at dette forhold kunne forklares, dersom virksomheder i landkommuner nær større by i *mindre* grad var polariserede i to typer, således som dette forhold tidligere er blevet påvist for virksomheder i egentlige landkommuner.

Sammenfatning

Sammenfattende viser undersøgelsen for det første, at de mindste virksomheder med 5 medarbejdere og derunder udgør 50% af det samlede antal virksomheder i landkommuner, men 41% i bykommuner, hvis der korrigeres for, at besvarelsesprocenten i undersøgelsen er lavere for de små virksomheder end for de større. Virksomheder med 6-19 medarbejdere er overrepræsenterede i landkommuner. De større virksomheder med over 50 medarbejdere udgør en sjettedel i landkommunerne mod en tredjedel i bykommunerne.

De mindste virksomheder er klart i overtal i bystørrelser med under 1.000 indbyggere, hvorimod virksomheder med 6-19 medarbejdere er noget i overtal i bystørrelser med over 1.000 indbyggere.

En helt tilsvarende men endnu mere udtalt sammenhæng gør sig gældende, når man betragter lokalisering i kommuncetret. Kommunecentret virker generelt tiltrækkende på virksomhederne. Undersøgelsen viser, at kommunecentrets andel af virksomhederne ligger ca. 20% over kommunecentrets andel af kommunens samlede befolkning.

Undersøgelsen har således afdækket tre væsentlige lokaliseringsfaktorer, kommunetype, bystørrelse og kommuncenter.

Betragter man for det andet virksomheder lokaliseret i landkommuner i forhold til virksomheder i bykommuner, er der væsentlige *ligheder*, hvad angår:

- grundlæggers tilknytning til kommunen før virksomhedens etablering
- bygningernes art ved etableringen
- tilfredshed med virksomhedens lokalisering
- eksportandel
- vækst i antal medarbejdere, omsætning og eksportandel
- forventninger til virksomhedens fremtidige udvikling.

Derimod er der væsentlige *forskelle*, hvad angår:

- virksomhedernes størrelsesmæssige fordeling og omsætning
- andelen af virksomheder lokaliseret i byzone, henholdsvis kommuncetret
- transporten for virksomhedens medarbejdere

- medarbejderandele af henholdsvis funktionærer, faglærte og ufaglærte
- forhold omkring virksomhedernes indkøb, afsætning og især produkter og produktionsproces.

En række forskellige forhold vedrørende virksomhedernes indkøb, afsætning, produkter og produktionsproces synes for det tredje *tilsammen* at understøtte, at virksomheder i landkommuner synes kendetegnet ved i højere grad at være opdelt i *to forskellige typer*, når det vedrører forhold som specialisering, markedets udstrækning, afsætnings- og indkøbskanaler, produktionsteknologi etc.

Endelig adskiller landkommuner i nærhed af større by sig på en række områder i højere grad fra de bymæssige kommuner, end det er tilfældet for de egentlige landkommuner.

Virksomheden i lokalsamfundet

Spørgeskemaet indeholder også en række spørgsmål om virksomheden i lokalsamfundet. Det drejer sig om følgende hovedforhold:

- Udbud af arbejdskraft.
- Specifikke forhold, der påvirker virksomhedens adgang til arbejdskraft.
- Kommunale forhold, der er af betydning for virksomheden.
- Muligheder for nyetablering/udvidelse.
- Transportmuligheder.
- Adgang til underleverandører.
- Nærhed til lokalt erhvervskontor/teknologisk servicecenter.
- Beliggenhed i industriområde.

Betydning for virksomheden

For en række faktorer, der hører sammen med disse hovedforhold skulle virksomhederne angive *betydningen* af den pågældende faktor for virksomheden. Det skulle ske ved en rangordning med tre trin:

- Væsentlig betydning
- Nogen betydning
- Ingen betydning

Vurdering af opfyldelse

Herudover skulle virksomhederne *vurdere*, om det pågældende forhold, set i relation til virksomhedens aktuelle behov, bedømmes som:

- Tilfredsstillende
- Mangelfuldt
- Direkte hæmmende for virksomhedens udvikling.

Spørgsmålene sigter således på at give et indtryk af, hvorledes virksomheden bedømmer de pågældende forholds *betydning*, samt i hvilken grad virksomhederne har *vurderet*, at de pågældende forhold er tilfredsstillende *opfyldt*.

For at give et uanceret billede af virksomheden i lokalsamfundet er der ud over spørgeskemaundersøgelsen også inddraget en række resultater fra virksomheds- og kommuneinterviewene.

Resultater

De gennemførte analyser viser, at de hovedforhold, der af virksomhederne tillægges *størst betydning*, på den ene side er udbuddet af faglært og ufaglært arbejdskraft og på den anden side er specifikke faktorer, der på en mere indirekte måde påvirker virksomhedens adgang til arbejdskraft. Det er specielt faktorer som boligudbud, uddannelsesmuligheder for børn, børneinstitutioner samt beskæftigelsesmuligheder for ægtefælle.

Blandt øvrige faktorer, der af virksomhederne tillægges *væsentlig betydning*, kan nævnes transportmulighederne for henholdsvis færdigvarer og indkøbte varer samt adgang til underleverandører specielt inden for området jern- og metal.

Til gengæld er der en række faktorer, der ret overraskende af virksomhederne tillægges en *beskeden betydning*. Det er en række faktorer, der vedrører relationerne mellem virksomheden og den kommunale forvaltning, offentlig transport samt arbejdsformidling. At transportmuligheder for personer tillægges *beskeden betydning* kunne forventes med henvisning til resultatet fra andre undersøgelser, som viser, at medarbejdere i erhvervsvirksomheder i gennemsnit har en relativt lav ekstern kontakt.

Blandt de faktorer der må anses for at være kritiske faktorer, fordi virksomhederne tillægger dem *væsentlig* eller *nogen betydning*, mens de af virksomhederne *vurderes* som mindst tilfredsstillende opfyldt, skal her fremhæves:

- Udbuddet af faglært arbejdskraft
- Beskæftigelsesmuligheder for ægtefælle
- Muligheder for nyetablering/udvidelse hvad angår såvel jord som bygninger.

Herudover er der en række faktorer, som virksomhederne tillægger mindre betydning, men som alligevel *vurderes* som mindre tilfredsstillende opfyldt. Det er:

- udbuddet af arbejdskraft med særlige uddannelser
- offentlig transport af personer.

Til gengæld skal det fremhæves, at nogle af de faktorer, som virksomhederne tillægger størst betydning, nemlig udbuddet af ufaglært arbejdskraft, uddannelsesmuligheder for børn samt transportmuligheder for færdigvarer og indkøbte varer, af virksomhederne *vurderes* som meget eller relativt tilfredsstillende opfyldt.

Undersøgelsen giver også mulighed for at sammenligne virksomheder i landkommuner med øvrige virksomheder. Der er kun beskudne beliggenhedsmæssige forskelle, hvad angår virksomhedernes bedømmelse af de enkelte faktoreres betydning. Derimod er der en klar tendens til, at virksomheder i landkommuner, i forhold til øvrige virksomheder, vurderer visse af faktorerne som noget mindre tilfredsstillende opfyldt. Dette gælder især faktorerne:

- udbud af faglært arbejdskraft
- udbud af arbejdskraft med særlige uddannelser
- offentlig transport samt
- udlægning af erhvervsarealer.

Brancheundersøgelser

Undersøgelsens brancheanalyser tyder på, at mulighederne for en erhvervsmæssig udvikling i landkommunerne er til stede, idet der ikke er afgørende forskelle mellem de virksomhedstyper, der kan trives i landkommunerne i forhold til bykommunerne.

Forhold som virksomhedens størrelse og tildels produkternes/processernes og afsætningkanalernes art vil dog som nævnt sætte nogle begrænsninger. Mere afgørende for mulighederne for udvikling i fremstillingsfagene i landkommuner er det imidlertid nok, at hele den geografiske forskydning af arbejdspladserne er præget af en høj grad af træghed. Dette skyldes, at udviklingen snarere må ske igennem etableringer af nye virksomheder end gennem flytning af eksisterende.

Herved bliver etablerings- og nedlæggelsesfrekvenserne og deres afhængighed af branche og virksomhedsalder (og -størrelse) af af-

gørende betydning, set i relation til den eksisterende fordeling af arbejdspladser og forventninger til udviklingen i fremstillingsfagene.

Det kan med baggrund i brancheundersøgelserne beregnes, at under de mest "optimistiske" antagelser om etableringer og nedlægninger af virksomheder, vil det med de nuværende etableringsvilkår højst være muligt at forøge de nuværende arbejdspladser i fremstillingserhverv i landkommunerne på ca. 23.000 med maksimalt 10.000 nye arbejdspladser frem til år 1990. Dette tal svarer til en forøgelse på ca. 40% over denne tiårs periode. Som væsentlige forudsætninger herfor er, at etableringsfrekvensen i landkommuner bliver dobbelt så stor som i dag. Som sådan må de 10.000 nye arbejdspladser betragtes som en endog overordentlig optimistisk overgrænse for fremstillingsfagenes udviklingsmuligheder i landkommunerne i de næste 10 år.

5. Sammenfatning og målsætning

Det mål, som efter Landsbykommissionens opfattelse bør gælde for erhvervs- og beskæftigelsesudviklingen i landsbyerne og landdistrikterne beskrives i dette kapitel. Desuden gives der et kortfattet resumé af den hidtidige udvikling, som den blandt andet fremgår af de foregående kapitler. Til sidst beskrives den principielle forskel mellem generelle og specielle støtteordninger.

Sammenfatning

Det er ikke noget entydigt billede, der tegner sig i de undersøgelser, som Landsbykommissionen har støttet sig på. Hertil kommer, at et kort resumé ofte vil give et mere firkantet billede af virkeligheden end en længere beskrivelse, der selvsagt kan indeholde flere detaljer. Med disse forbehold har Landsbykommissionen alligevel fundet det relevant at give et resumé af de problemer, som den hidtidige udvikling har rejst, og som udviklingen fremover må forventes at rejse for de erhvervsaktive beboere i landsbyerne og landdistrikterne.

Beskrivelsen opdeles i to dele. På den ene side beskrives antallet af arbejdspladser, erhvervsstrukturen, virksomhedernes krav til omgivelser m.v., og på den anden side beskrives arbejdskraftens kvalifikationer og krav til jobindhold, arbejdstid m.v. Ofte bruges udtrykkene efterspørgsel efter arbejdskraft og udbud af arbejdskraft. Udtrykket efterspørgsel efter arbejdskraft vedrører arbejdspladserne. Det kan eksempelvis være deres antal og branchetilknytning, ligesom det kan være de uddannelsesmæssige og erhvervmæssige kvalifikationer, der er nødvendige for at kunne bestride jobbet. Udbuddet af arbejdskraft dækker over forhold som størrelsen af arbejdsstyrken, dens erhvervmæssige kvalifikationer og dens ønsker til arbejdstid.

Efterspørgsel efter arbejdskraft

Udviklingen har hidtil ført til et faldende antal arbejdspladser i landsbyerne og deres oplande. Det gælder landbruget og fremstillingsvirksomhed. En stigende specialisering og en stadig større enhedsstørrelse i den private og offentlige service har betydet ned-

læggelse af funktioner og dermed af arbejdspladser i landsbyerne, og nye funktioner placeres i vid udstrækning i større byer. Denne udvikling har bidraget til, at antallet af arbejdspladser i landsbyerne er dalende, og landsbyerne har ikke kunnet kompensere for denne udvikling gennem et stigende antal arbejdspladser inden for erhverv i beskæftigelsesfremgang.

Dette er dog en grov gennemsnitsbeskrivelse, fordi mange landsbyer på trods af den generelle tendens har haft vækst i antallet af arbejdspladser, f.eks. som følge af en gunstig trafikal beliggenhed. Desuden er tendensen mod større enheder i den private og offentlige service ikke helt entydig. Blandt andet er der inden for dagligvarehandelen udviklet nye butikksformer. Eksempelvis har fremkomsten af minimarkeder delvis brudt tendensen til koncentration og større enheder inden for dagligvaredetailhandelen, som blandt andet supermarkederne gav.

Landsbyen og dens virksomheder er i større og større grad indgået i den tiltagende specialisering og arbejdsdeling i samfundet og dermed i stigende omfang indgået i et økonomisk samspil med den øvrige del af samfundet. Udviklingen i landsbyerne påvirkes derfor mere og mere af de forskydninger, der sker i hele samfundets erhvervsstruktur. En forskydning i erhvervsstrukturen eller lavkonjunktur og økonomisk krise giver også ændringer i erhvervsstrukturen i landsbyerne.

Disse strukturforskydninger vil under alle omstændigheder ske. Spørgsmålet er så, i hvilket omfang erhvervsudviklingen lader sig styre. Her har Danmark hidtil været meget tilbageholdende med reguleringer af erhvervslivet sammenlignet med f.eks. Norge og Sverige. Og dette betyder, at de internationale konjunkturer kan slå hurtigt igennem i den danske erhvervsstruktur.

Derudover er erhvervsudviklingen karakteriseret ved, at der ofte stilles stigende krav til de kvalifikationer og især til den omstillingsevne, som arbejdskraften må have for at kunne indgå i virksomhedernes produktionsprocesser.

Udbud af arbejdskraft

Arbejdsstyrken er steget gennem de seneste 10-20 år, delvis som følge af voksende befolkning, men især fordi et stigende antal kvinder har taget arbejde uden for hjemmet. Hvor det i 1960 var godt en tredjedel af kvinderne i den erhvervsaktive alder (15-74 år), der havde arbejde, og i 1970 var knap halvdelen, er det i dag godt 60%, der har eller søger arbejde. Det er især i de yngre gene-

rationer, at denne udvikling er slået igennem. Her har kvinderne en erhvervsfrekvens, der nærmer sig mændenes.

Mange ønsker tillige flexible arbejdstidsordninger eller deltidsskæftigelse. I 1979 var 45% af kvinderne og 4% af mændene på deltid. Denne udvikling, sammen med at flere familier har to erhvervsaktive personer, gør det ofte vanskeligt at finde arbejde tæt ved boligen for begge ægtefæller eller samlever.

Udviklingen har desuden medført, at stadig flere får en længere uddannelse eller på anden måde tilegner sig større kvalifikationer, end det tidligere var tilfældet. Med et stigende uddannelsesniveau vil der også være en tilbøjelighed til, at der stilles større krav til indholdet af jobbet og til valgmuligheden mellem forskellige jobs.

Et andet træk ved den samfundsmæssige udvikling er, at ofte vil folk ønske at skifte job for at få nye udfordringer, eller der sker det, at deres nuværende job pludselig forsvinder som følge af ændringer i erhvervsstrukturen. Meget tyder på, at mennesker stiller store krav til valgfrihed, stabile arbejdspladser m.v., hvis der da overhovedet er arbejde at få. Og meget tyder på, at disse krav vil øges fremover.

Endelig skal det nævnes, at den øgede mobilitet har muliggjort en øget afstand mellem bopæl og arbejdsplads uden at der bruges mere rejsetid. Herved er de lokale arbejdsmarkeder vokset i størrelse og dækker således langt større geografiske områder end tidligere, samtidig med at andelen af landsbyboere med arbejde uden for landsbyen er vokset.

Mål

Kommissionens målsætning er, at der skabes en balance mellem på den ene side de erhvervsaktives beskæftigelsesønsker og på den anden side, at der findes et passende udbud af arbejdspladser inden for en rimelig afstand fra boligen.

Set i landsbysammenhæng ligger det nært at drage den slutning, at der så må lægges flest mulige arbejdspladser ud i landsbyer. Dette sikrer dog ikke, at afstanden mellem bolig og arbejdsplads bliver kort. Tværtimod vil det give længere bolig-arbejdsstedsrejser, hvis mange arbejder uden for den landsby, hvor de bor. Flere undersøgelser viser, at det ofte er tilfældet. Hertil kommer, at hvis det ikke er landsbyens beboere, som arbejder på arbejdspladsen,

giver det et mere kompliceret rejsemønster med transport fra bolig til arbejdsplads på kryds og tværs (krydspendling). En sådan krydspendling er tillige meget svær at betjene med kollektiv trafik.

Det må være vigtigere, at arbejdspladserne kan nås hurtigt fra et opland af en vis størrelse. Også andre faktorer end afstanden mellem bolig og arbejdsplads har betydning for målsætningen for erhvervs- og beskæftigelsesstrukturen i landsbyerne i landdistrikterne. Således vil en enkelt dominerende virksomhed eller en ensidig erhvervsstruktur føre til, at lokalsamfundet bliver meget følsomt over for virksomhedens udvidelser og indskrænkninger. Konjunktursvingninger vil påvirke beskæftigelsesmulighederne kraftigt og ved virksomhedslukning vil på én gang stort set alle familier i lokalsamfundet blive ramt direkte eller indirekte.

En varieret branchestruktur og et alsidigt arbejdsmarked vil mindske risikoen for, at den enkelte må rejse meget langt eller ligefrem må flytte, hvis arbejdspladsen forsvinder.

Desuden må målet om et alsidigt arbejdsmarked ses i lyset af den almindelige samfundsudvikling med højere uddannelsesniveau, hvor arbejdskraften ønsker sig valgmuligheder mellem forskellige typer af jobs. Et stigende antal familier, hvor begge ægtefæller/samlevende i en familie arbejder, stiller også krav til alsidighed i jobtilbuddet.

Det kan derfor ikke være noget mål i sig selv at placere arbejdspladserne i landsbyer. Skal de placeres i en landsby, må det være fordi landsbyens beboere arbejder dér.

Eksempelvis hører landbrugsbedrifterne naturligt hjemme i landsbyerne, fordi landbruget er landsbyens oprindelige og traditionelle erhverv. På grund af landbrugets særlige struktur som arealbundet erhverv med familiebruget som den dominerende driftsstørrelse, hvor boligen er beliggende umiddelbart ved driftsbygningerne, er der ingen væsentlig bolig-arbejdsstedstrafik knyttet til beskæftigelsen. Desuden er landbruget sammen med de ofte lokalt placerede følgevirkninger med til at gøre landsbyens erhvervslev varieret. Det er derfor hensigtsmæssigt med en vedvarende hensyntagen til og fortsat udvikling af landbrugserhvervet for i størst muligt omfang at fastholde beskæftigelse og befolkning i landsbyerne og landdistrikterne.

En anden type arbejdspladser, der særligt egner sig til at ligge i

landsbyer, er virksomheder med en selvstændig næringsdrivende og få ansatte som f.eks. håndværksvirksomheder og detailhandelsbutikker. Problemer kan dog opstå, når sådanne virksomheder vokser, og når de får behov for flere ansatte med særlige uddannelser, som ikke kan rekrutteres fra landsbyen.

Målsætningen må derfor blive, at der i en rimelig afstand fra landsbyerne bør findes en eller flere arbejdspladskoncentrationer, som har en varieret branchestruktur, og som giver en variation og alsidighed i jobtilbuddet. Samtidig bør arbejdspladsen kunne nås med kollektiv trafik, der giver en rimelig betjening på de tidspunkter, hvor behovet er der.

Generelle og selektive støtteordninger

De forskellige virkemidler, som kan bidrage til at fremme en ønsket erhvervsudvikling set i landsbysammenhæng, kan opdeles i generelle og selektive støtteformer. Sondringen mellem disse støtteformer er almindeligt udbredt, men sjældent nøjere defineret. Ofte er der dog blot tale om gradforskelle. Her menes der med en generel støtteform en støtte, der sigter på forholdsvis overordnede og omfattende mål og målgrupper. I modsætning hertil er den selektive støtteform indrettet på at nå mere detaljerede og snævert afgrænsede mål og målgrupper.

De *generelle* støtteformer kan karakteriseres som en rammestyring af den erhvervsmæssige udvikling, idet den mere detaljerede styring overlades til det private initiativ og markedskræfterne.

De *selektive* støtteformer giver mulighed for en ret præcis styring af den erhvervsmæssige udvikling, og dette opnås gennem nøje specificering af støttens mål og tilsvarende snæver afgrænsning af støttens målgrupper. Man kan f.eks. forestille sig selektivitet med hensyn til

- virksomhedernes geografiske beliggenhed
- virksomhedernes størrelse
- virksomhedernes branche
- virksomhedernes økonomiske styrke
- virksomhedernes afsætning
- virksomhedernes produktionsproces

De fleste eksisterende støtteordninger er af generel karakter. Det kan ikke på forhånd entydigt afgøres, om selektive eller generelle

støtteordninger er mest velegnede til at sikre befolkningen i landsbyerne og landdistrikterne et varieret jobudbud med en rimelig tilgængelighed.

Derimod er der både fordele og ulemper ved at løse landsbybeboernes beskæftigelsesproblemer gennem selektive foranstaltninger.

*Fordele ved
selektive
støtteordninger*

En fordel ved selektive støtteordninger er, at de begrænser omfanget af utilsigtede bivirkninger. De ressourcer, der må sættes ind for at opnå en ønsket virkning er derfor mindre ved en selektiv end ved en generel støtteform, og virkningerne lader sig lettere præcisere.

Desuden er selektive støtteordninger velegnede til at forfølge specifikke erhvervspolitiske mål, idet støtten kan kanaliseres til netop de erhvervsvirksomheder, hvor den ønskede virkning er størst. Specielt til forfølgelse af lokalisingsmæssige mål er selektive finansielle støtteformer velegnede.

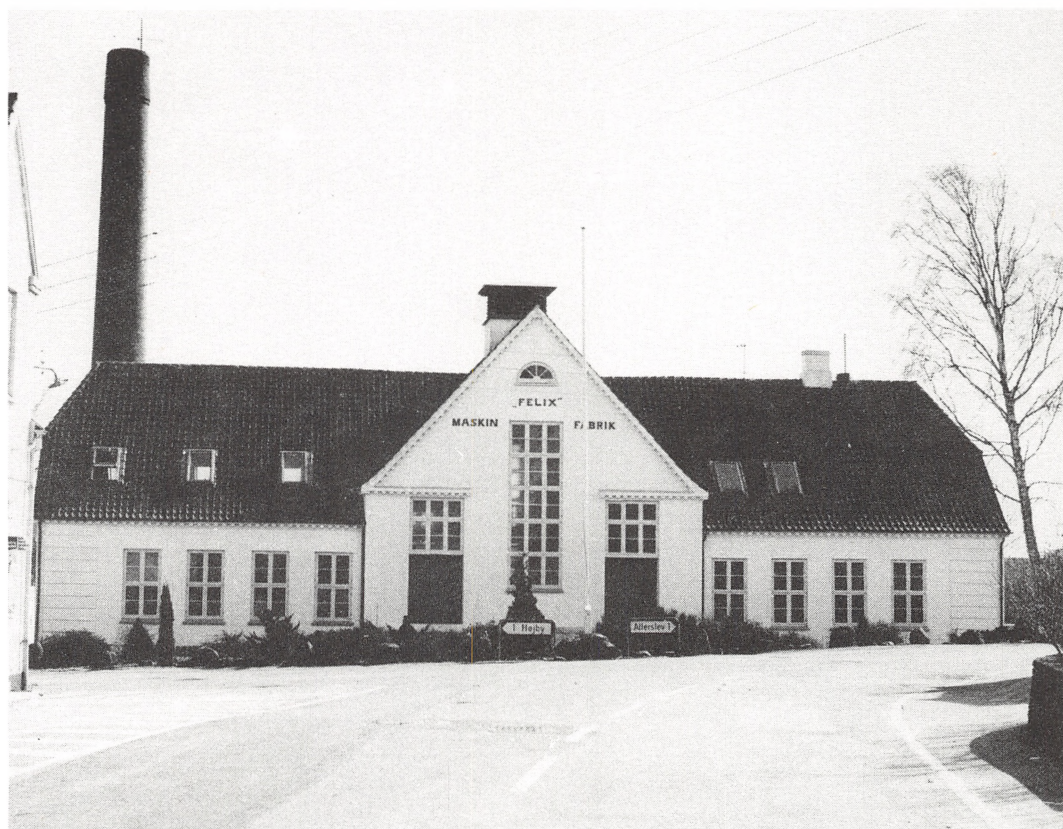
Men selektive ordninger synes mest velegnede, hvis de er midlertidige. Ordningerne skal enten gradvist overflødiggøre sig selv ved at indfri målene, eller afløses af generelle, offentlige reguleringer.

*Ulemper ved
selektive
støtteordninger*

De selektive støtteordninger stiller store krav til administrationen. En detailstyring af den erhvervsmæssige udvikling kræver en nøje overvågning af forløbet for at sikre, at støtten virker hensigtsmæssigt og er i harmoni med de erhvervsmæssige udviklingstendenser i øvrigt. Derfor må det offentlige lave en aktiv informationsindsamling og løbende vurdere de erhvervsmæssige udviklingstendenser.

Specielt når der etableres mange selektive støtteordninger, vil den enkelte virksomhed tillige have vanskeligt ved at overskue støtteordningerne. Flere undersøgelser tyder på, at mange mindre virksomheder allerede i dag mere eller mindre har opgivet at overskue udbudet af støtteordninger og derfor ikke benytter dem. En tilføjelse af en eller flere selektive foranstaltninger vil derfor ikke nødvendigvis give den ønskede effekt.

6. Eksisterende støtteordninger

Den danske erhvervs politik har gennem tiden været præget af en liberal tradition. Det har været, og er stadig, den fremherskende politiske opfattelse, at strukturtilpasninger og omstillinger bør markedsreguleres, og at det offentlige i det hele taget skal blande sig mindst muligt i erhvervslivet. Der har dog i de senere år kunnet spores en stigende tendens i antallet og omfanget af regulerende foranstaltninger - specielt inden for miljøområdet og i den fysiske planlægning. Hovedprincippet er imidlertid stadig, at de ikke må hæmme eller forvride den frie konkurrence. I de tilfælde, hvor staten aktivt har ønsket at påvirke erhvervsudviklingen, har generelle virkemidler været foretrukket fremfor selektive virkemidler. Den danske industripolitik er bl.a. karakteriseret ved, at der, i modsætning til andre vesteuropæiske lande, kun i yderst ringe omfang gives egentlig sektorstøtte.

De erhvervspolitiske virkemidler kan opdeles i:

A. Offentlige reguleringer

- forbud
- påbud

B. Fiskale virkemidler

- skat
- afgifter

C. Finansielle virkemidler

- tilskud
- lån
- kaution
- garanti

D. Forskning/formidling/uddannelse

I forhold til virksomhedernes samlede finansieringsbehov udgør de offentlige støtteordninger kun en yderst beskeden del. Støtteordningernes betydning for den erhvervs mæssige udvikling er også overordentlig ringe sammenlignet med penge-, kredit- samt skatte- og afgiftspolitikens betydning. Når der alligevel fra erhvervsorganisationerne og fra politisk side føles et behov for en

særlig erhvervsstøtte, skyldes det bl.a., at man ønsker at give eksportvirksomheder og importkonkurrerende virksomheder særligt favorable vilkår. Endvidere har man ønsket at forbedre vilkårene for industriudvikling i landets udkantsområde.

Ud over de offentlige reguleringer i den sammenfattende fysiske planlægning kan de støtteordninger, som Landsbykommissionen har valgt at beskrive, opdeles i:

- støtteordninger, der gælder et geografisk afgrænset område, egnsudviklingsstøtte (herunder EF-ordninger) og
- støtteordninger, der henvender sig til mindre industri og håndværksvirksomheder - håndværkerlåneordninger samt diverse konsulentordninger.

Disse støtteordninger er af særlig interesse for Landsbykommissionen. For det første fordi mange landsbyer i egnsudviklingsområder befinder sig i en særlig vanskelig beskæftigelsessituation, og for det andet fordi der ligger relativt mange mindre virksomheder i landkommuner og landsbyer.

Bilag 5 indeholder en summarisk beskrivelse af de støttemuligheder, der findes indenfor landbrugserhvervet.

Offentlige reguleringer

I stort set alle regionplanforslag udlægges arealer til industriel udbygning først og fremmest i egnscentre og kommunecentre. I lokalcentre, der kan have ned til omkring 500 indbyggere i selve byen, kan der de fleste steder etableres håndværksvirksomheder, og i de lidt større lokalcentre kan der også etableres mindre industrivirksomheder. I de øvrige mindre byer kan der ifølge de fleste forslag alene etableres små lokale håndværksvirksomheder eller mindre udvidelser af eksisterende virksomheder. Det er således kun de større landsbyer med lokalcenterstatus, der kan forvente en industriel udvikling, mens de øvrige småbyer ifølge planforslagene alene kan få erhvervsudvikling i form af mindre lokale håndværksvirksomheder.

Landzone er områder, hvor der ikke er planlagt egentlig byvækst. Efter by- og landzoneloven kræves tilladelse til byggeri, der ikke er nødvendigt for landbrugsdriften m.v. En betydelig del af landsbyerne med op til 500 indbyggere ligger i landzone. Her må der altså ikke uden særlig tilladelse bygges til industri og håndværk.

Det gælder også udvidelse af eksisterende virksomheder. Zoneloven indeholder dog en særlig bestemmelse (§8 stk. 2), der siger, at tilladelse skal gives til bygninger, der ikke længere er nødvendige for driften af en landbrugsejendom, når de ønskes anvendt til anden erhvervmæssig virksomhed. Dette gælder ikke, hvis den ønskede virksomhed skønnes at ville få en sådan karakter eller et sådant omfang, at dens udøvelse vil være i afgørende modstrid med lovens hensyn.

Der findes ikke materiale, der belyser, om arealanvendelsesplanlægningen hindrer potentielle iværksættere i at etablere nye virksomheder, eller i hvor høj grad reglerne har hindret virksomhedsudvidelser i landsbyerne og landdistrikterne. Meget tyder dog på, at de regulerende myndigheder udøver en lempelig dispensationspraksis overfor de små virksomheder.

Miljøloven

I miljøloven er det bestemt, at særligt forurenende virksomheder - herunder en meget væsentlig del af industrien - ikke må anlægges eller udvides, før kommunalbestyrelsen, eller i visse tilfælde amtsrådet eller miljøstyrelsen, har givet sin godkendelse heraf. Ifølge kommuneplanloven (§26) kan miljøstyrelsen som sektormyndighed gribe ind, hvis den skønner, at en kommunal planlægning af virksomhedsudbygelse i væsentlig grad tilsidesætter miljøinteresser.

Fiskale virkemidler

Virksomhedsbeskatning

Ligesom de offentlige reguleringer er de fiskale virkemidler overordnede og generelle. Deres indhold er oftest udformet med det formål at understøtte overordnede samfundsmæssige målsætninger, mens deres afledede erhvervsstrukturmæssige effekter er indirekte og sjældent udtryk for en direkte erhvervspolitisk målsætning.

De danske virksomhedsbeskatningsregler er formelt neutrale i henseende til virksomhedernes størrelse og lokalisering. Virksomhedsbeskatningen har således ikke været anvendt som selektivt, erhvervspolitisk instrument i Danmark.

Afgifter

Punktafgifter pålægges normalt varer efter samfundsøkonomiske eller sundhedspolitiske principper, hvorfor de afledede erhvervsstrukturmæssige effekter må siges at være utilsigtede. Punktafgifter vil kun yderst sjældent påvirke virksomhedernes lokaliseringvalg.

Finansielle erhvervsstøtteordninger

De fleste finansielle erhvervsstøtteordninger er generelle. De retter sig ikke mod geografisk afgrænsede områder eller mod specielle størrelseskategorier af virksomheder. Der findes dog nogle få støtteordninger, der specielt retter sig mod mindre industri- og håndværksvirksomheder og mod egnsudviklingsområder.

En række af disse ordninger beskrives nedenfor med hensyn til:

- formål
- målgruppe
- instrument
- ressourcetildeling

En fuldstændig oversigt over de gældende erhvervsstøtteordninger af relevans for håndværk og mindre industri findes i bilag 6.

Egnsudviklingsbistand

De danske regionalpolitiske støtteordninger forvaltes af egnsudviklingsrådet.

Formål

Det erklærede formål med egnsudviklingsloven er, i særligt afgrænsede egnsudviklingsområder, at forbedre befolkningens adgang til at opnå andel i samfundets almindelige økonomiske, sociale og kulturelle fremgang. Dette skal ske gennem bistand til fremme af industriel og anden erhvervsmæssig udvikling.

Egnsudviklingsområder

For tiden er følgende områder udpeget som egnsudviklingsområder:

Egnsudviklingsområderne i 1980

A. Generelle egnsudviklingsområder.

Områder, der er omfattet af §§ 6-9 og 11-14:

Nordjylland:

Nordjyllands amt.

Nordvest- og Midtjylland:

Viborg amt.

Vestjylland:

Ringkjøbing amt med undtagelse af kommunerne Herning, Holstebro, Ikast og Aulum-Haderup.

Sydvestjylland:

Ribe amt med undtagelse af kommunerne Billund, Brørup, Grindsted og Vejen.

Sønderjylland:

Sønderjyllands amt med undtagelse af kommunerne Nordborg, Augustenborg, Sydals, Sønderborg, Sundeved, Broager, Christiansfeld, Haderslev og Vojens.

Lolland-Falster og Møn:

Samtlige kommuner.

Bornholm:

Bornholms amt.

Øvrige områder:

Samsø, Grenå og Mariager kommuner i Århus amt, Rudkøbing, Sydlangeland, Tranekær, Marstal og Ærøskøbing kommuner i Fyns amt.

B. Specielle egnsudviklingsområder.

Områder, der er omfattet af § 10 om investeringstilskud:

Nordjylland:

Nordjyllands amt.

Nordvest- og Midtjylland:

Hanstholm, Thisted, Sydthy, Morsø, Møldrup og Ålestrup kommuner i Viborg amt.

Vestjylland:

Thyborøn-Harboøre, Lemvig, Thyholm, Ringkøbing og Skjern kommuner i Ringkøbing amt.

Sønderjylland:

Bredebro, Højer, Skærbæk, Tønder, Løgumkloster, Tinglev og Bov kommuner i Sønderjyllands amt.

Lolland-Falster og Møn:

Samtlige kommuner.

Bornholm:

Bornholms amt.

Øvrige områder:

Samsø og Mariager kommuner i Århus amt samt Rudkøbing, Sydlangeland, Tranekær, Marstal og Ærøskøbing kommuner i Fyns amt.

Målgruppe

Lovens egentlige målgruppe er befolkningen i egnsudviklingsområderne, mens de virksomheder, der modtager støtten i egnsudviklingssammenhæng, må betragtes som midler. Den umiddelbare målgruppe er industri- og servicevirksomheder.

Støtten ydes dels til virksomheder fra andre dele af landet, der foretager udflytning til egnsudviklingsområder eller etablerer filialer og/eller datterselskaber i disse områder. Dels ydes der støtte til etablering af nye og udvidelse af allerede eksisterende virksomheder.

Selv om en virksomhed selv kan tilvejebringe de nødvendige økonomiske midler til et projekts gennemførelse uden statens støtte, så udelukker det ikke, at den kan få egnsudviklingsstøtte. Der er således også adgang for økonomisk stærke virksomheder til at opnå bistand.

Instrumenter

Støtteordninger under egnsudviklingsloven:

- Anlægs lån til industri- og servicevirksomheder, herunder videre udlån af lån optaget i Den Europæiske Investeringsbank (EIB).
- Industrielån
- Investeringstilskud til industri- og servicevirksomheder
- Flyttetilskud til industri- og servicevirksomheder og til medarbejdere
- Driftstilskud til industrivirksomheder
- Tilskud til undersøgelse m.v.
- Lån og tilskud til grundlæggende investeringer
- Garanti for driftslån til industrivirksomheder
- Garanti for lån til rationaliseringsundersøgelser

Af disse regionalpolitiske finansieringsordninger er anlægslåne til industri- og servicevirksomheder langt de vigtigste med en låneramme på 210 mio. kr. i 1981. Investerings- og flyttetilskuddene udgør 70 mio. kr. i 1981 og industrielånerammen 32 mio. kr. De øvrige finansieringsmuligheder spiller ingen rolle i sammenligning hermed.

Anlægs lån

Lån til industri- og servicevirksomheder kan ydes til dækning af anlægsudgifter ved oprettelse, flytning, udvidelse, rationalisering, produktionsomstilling og lignende. For anlægs lån fastsætter loven, at lånet ikke kan overstige 90% af anlægsudgifterne med fradrag af størst mulige realkreditlån og eventuelt investeringstilskud. Anlægsudgifterne kan omfatte køb af grundarealer, opførelse af bygninger og anskaffelse af produktionsudstyr.

Den normale løbetid er 15-20 år for lån til grund og bygninger og 6-8 år for lån til maskiner og inventar. Der gives normalt 2 års afdragsfrihed efter lånets udbetaling. Rentesaften, som fastsættes af industriministeren, er for tiden 7½% p.a. og er uændret gældende

i hele lånets løbetid. Ved viderelån af EIB-lån er renten for tiden 9½% p.a. og løbetiden 8 år efter 2 års afdragsfrihed.

Der er ikke i loven fastsat nogen over- eller undergrænse for lånenes størrelse, men der ydes normalt ikke egnsudviklingslån til projekter, der beløber sig til under ½-1 mio. kr.

Industrihuslån

Til opførelse af erhvervsejendomme (industrihuse) kan der ydes lån til kommuner.

Finansieringen sker for 75% af anlægsudgifternes vedkommende som et 25-årigt lån med lav rentefod - for tiden 7% p.a. De resterende 25% af anlægsudgifterne skal kommunen selv tilvejebringe.

Lejen for industrihusene fastsættes ud fra et kostprisprincip. Den årlige husleje andrager for tiden 11% (7% rente og 4% afdrag) af anlægsudgifterne det første år og derefter faldende i takt med lånets afvikling. Lejemålet gøres normalt gensidigt uopsigeligt i 10 år, og i denne periode vil lejeren være tillagt en købsret til en pris svarende til de oprindelige anlægsudgifter med fradrag af de afdrag, der er lagt gennem huslejen indtil købstidspunktet.

Der stilles krav om, at industrihuset skal være generelt anvendeligt, og størrelsen skal normalt ligge på mellem 600 og 10.000 m².

Der ydes ikke lån til opførelse af "tomme industrihuse", idet kommunerne på forhånd skal have sikret sig en lejer eller køber, der kan godkendes af egnsudviklingsrådet.

Industrihusordningen forbeholdes projekter, der skønnes at have særlig stor egnsudviklingsmæssig effekt.

Investerings-tilskud

Til industri- og servicevirksomheder i særlig vanskeligt stillede dele af egnsudviklingsområderne kan der ydes tilskud til dækning af anlægsudgifter af samme art som de ovennævnte anlægslån til virksomheder. Invensteringstilskud ydes fortrinsvis til virksomheder og projekter af en sådan størrelse, at de må antages at have en væsentlig betydning for et områdes erhvervs- og beskæftigelsesmæssige udvikling. Som følge heraf gives der normalt ikke tilskud til projekter på mindre end 3/4 - 1 mio. kr. eller til investeringer med en beskeden beskæftigelsesmæssig effekt.

Tilskuddene kan ifølge loven maksimalt andrage 25% af anlægsudgifterne. Den maksimale tilskudsprocent anvendes yderst sjæl-

dent og udelukkende til projekter af særlig egnsudviklingsmæssig eller samfundsøkonomisk betydning.

Til virksomheder, der allerede er etableret i et egnsudviklingsområde, vil der som regel kun kunne bevilges investeringstilskud, når der er tale om væsentlige udvidelser eller nye initiativer, f.eks. start af en ny produktion, og tilskuddet vil i disse tilfælde normalt ligge mellem 10 og 20% af anlægsudgifterne. Det er en betingelse for opnåelse af investeringstilskud, at det pågældende projekt ikke er påbegyndt, og at der *ikke er truffet* bindende aftale om dets gennemførelse, før tilskudet er bevilget.

Tildelingskriterier

De tidligere egnsudviklingslove pålagde rådet ansvar for formuleringen af en lokaliseringspolitik inden for egnsudviklingsområderne. En sådan bestemmelse findes ikke længere i loven, da udformningen af en lokaliseringspolitik kun fandtes at kunne ske som led i en overordnet fysisk planlægning.

Efter den gældende lov pålægges det rådet at tage hensyn til, om den beliggenhed, der vælges for en virksomhed, er hensigtsmæssig for denne, og om stedet eventuelt på længere sigt er egnet for en videregående erhvervs-mæssig udvikling.

Egnsudviklingsbistanden tildeles ikke på grundlag af automatisk virkende regler. Hver enkelt ansøgning bedømmes på det konkrete projekts individuelle kvalifikationer. Der lægges særlig vægt på følgende forhold: virksomhedens økonomiske, teknologiske og ledelsesmæssige grundlag, projektets forventede levedygtighed og rentabilitet, dets egnsudviklingsmæssige - herunder beskæftigelsesmæssige - effekt og dets betalingsbalanceeffekt samt på regionplanlægningen.

Ved bedømmelsen af et projekts egnsudviklingsmæssige effekt indgår en vurdering af behovet for erhvervs-mæssig udvikling på det pågældende sted. Således har rådet altid fulgt en meget liberal bevillingspraksis i områder, hvor behovet for erhvervs-mæssig udvikling har været særlig udtalt. Stort set har man accepteret virksomhedernes lokaliseringvalg. Lokaliseringen påvirkes altså ikke af egnsudviklingsmyndighederne, men den er et resultat af virksomhedernes egen afvejning af fordele og ulemper ved de forskellige lokaliseringsmuligheder.

Fremover vil der ske en samordning af egnsudviklingsstøtten med regionplanlægningen i egnsudviklingsområderne, således at bi-

standen søges koncentreret om de områder, som ifølge regionplanerne skal have erhvervstilvækst, og at virksomhedernes art tilpasses planerne.

Afgrænsningen af egnsudviklingsområderne er for tiden genstand for fornyede overvejelser.

Egnsudviklingsstøtte og landsbyer

Egnsudviklingslovens støttemuligheder har utvivlsomt haft væsentlig betydning for den stedfundne geografiske spredning af industrien til fordel for egnsudviklingsområderne og dermed indirekte også for en række landsbysamfund. Derimod har støttemulighederne næppe haft større direkte virkning i landsbyerne, hvilket hænger sammen med, at egnsudviklingsmidlerne i overensstemmelse med lovgrundlaget fortrinsvis placeres i forholdsvis store virksomheder.

Formål

Håndværkerlåneordningen

De såkaldte håndværkerlån ydes til etablering, udbygning, rationalisering og modernisering af håndværks- og mindre industrivirksomheder.

Baggrunden for ordningen er et ønske om at give fordelagtige finansieringsmuligheder for udbygning af kapitalapparatet i mindre fremstillings- og reparationsvirksomheder.

Målgruppe

Ordningen gælder håndværks- og mindre industrivirksomheder, og den omfatter alene virksomheder med maksimalt 75 ansatte.

Instrumenter

Støtten ydes i form af statslån mod sikkerhed. Lånene gives alene til finansiering af anlægsudgifter (køb af grund, opførelse af erhvervsbygning og anskaffelse af produktionsudstyr).

Lånene gives som serielån. Efter 2 års afdragsfrihed afdrages lånene normalt over en periode på 6-13 år, det vil sige med maksimalt 15 års løbetid. Den længste løbetid ydes til bygningsinvesteringer og den kortere til maskininvesteringer.

Der kan normalt lånes op til 80% af de projekterede anlægsudgifter med fradrag af de realkreditlån, der opnås til projekterne. Renten er for tiden fastsat til 9% p.a. samt et administrationsbidrag på 0,2% p.a. af hovedstolen.

Lånestørrelsen ligger almindeligvis på mellem 50.000 og 500.000

kr. Låneansøgningen behandles individuelt på grundlag af en samlet vurdering af det enkelte projekt, herunder dets økonomiske grundlag og forventede rentabilitet. For særligt interessante og perspektivrige projekter kan lånene dække indtil 90% af de projekterede anlægsudgifter med fradrag af eventuelle realkreditlån, og maksimumsgrænsen for det enkelte lån kan i sådanne tilfælde forhøjes til 750.000 kr.

Ressourcetildeling

For 1981 har håndværkerlåneordningen en samlet låneramme på 97,5 mio kr. Lånerammen udnyttes hvert år fuldt ud. Omkring 850 virksomheder fik i 1980 lån til etablering, udbygning og modernisering.

Håndværkerlåneordningen og landsbyerne

Håndværkerlåneordningen har ikke nogen lokalisermæssig begrænsning. Landsbyvirksomheder har derfor samme adgang som andre mindre virksomheder til at drage fordel af ordningens gunstige finansieringsmuligheder.

Konsulentordninger

Af det store udbud af konsulentbistandsordninger under industriministeriet er der flere, der specielt retter sig mod mindre virksomheder. Her skal Teknologirådsordningen samt ordningerne under Styregruppen for Særlig Konsulentbistand gennemgås.

Teknologirådsordningen - det generelle rådgivningsprogram

Fra de ialt 27 godkendte teknologiske serviceinstitutter, der modtager offentlig støtte fra Teknologirådet, kan de mindre virksomheder inden for industri og håndværk få bistand inden for praktisk taget alle fagområder, hvor den enkelte virksomhed ikke selv har den fornødne ekspertise til rådighed. Blandt disse institutter har de to teknologiske institutter i København og Århus i særlig grad til formål at bistå håndværk og mindre industri.

Det generelle rådgivningsprogram

Institutternes bistand betales normalt med et honorar, der giver fuld dækning for omkostningerne. For at fremme de mindre virksomheders udnyttelse af teknologisk service yder Teknologirådet et særligt tilskud til et såkaldt generelt rådgivningsprogram. Inden for dette program kan virksomheder i industri og håndværk med op til 50 ansatte få 100 timers konsulentbistand pr. år til standardtakster, der ligger på ca. 50% af institutternes normaltakster.

Herudover betaler virksomheden for konsulentens rejse- og opholdsudgifter, men ikke for rejsetidsforbruget.

Etablerings- tjeneste

Teknologirådet yder endvidere et særligt tilskud til en såkaldt etableringstjeneste, der varetages af de to teknologiske institutter. Etableringstjenesten yder bistand vedrørende alle særlige problemer i forbindelse med virksomhedsetablering til såvel enkeltpersoner, der påtænker at starte egen virksomhed, som til nyetablerede virksomheder inden for det første år. Der kan ydes op til 100 timers bistand til en takst på kun ca. 25% af institutternes normaltakster.

Ordninger under Styregruppen for Særlig Konsulentbistand

De tre ordninger i styregruppens regie, der retter sig mod mindre fremstillingsvirksomheder, er tænkt som et supplement til de øvrige støtteordninger, som står til rådighed for mindre virksomheder. Ordningerne sigter generelt på at fremme ny eller forøge eksisterende produktion, som enten virker importkonkurrerende, eller som indebærer muligheder for eksport.

Midlerne til ordningerne blev oprindeligt afsat som en ekstrabevilling til teknologisk service i forbindelse med regeringens beskæftigelsesplan, og der er for 1981 afsat 12 mio kr. til de tre ordninger, som er tilskud til længere varende konsulentbistand, vejledende helhedsbistand og gratis ansøgningsbistand.

Tilskud til længerevarende konsulent- bistand

Mindre fremstillingsvirksomheder kan efter ansøgning få bevilget tilskud til delvis dækning af omkostningerne ved længerevarende konsulentbistand, der i særlig grad kan fremme ny eller forøget produktion.

Tilskud vil især kunne ydes til konsulentopgaver, der vedrører udarbejdelse af en produktionspolitik for virksomheder samt planlægning og organisering af virksomhedens produktudviklingsfunktion. Tilskud vil også kunne ydes til opgaver, som vedrører etablering af et kvalificeret beslutningsgrundlag for iværksættelse af konkrete produktionsudviklingsopgaver, for omlægning af virksomhedens produktsortiment, for udbygning af produktionskapaciteten eller for indførelse af ændrede produktionsmetoder m.v. I tilknytning til konsulentbistanden kan der også i begrænset omfang indgå vejledende bistand i forbindelse med selve gennem-

førelsen af foranstaltninger, der bidrager til virksomhedens udvikling.

Styregruppen bedømmer ansøgninger om tilskud til længerevarende bistand og lægger især vægt på, om den planlagte konsulentbistand må antages at bidrage væsentligt til iværksættelse af ny eller forøget produktion, der enten virker importkonkurrerende eller indebærer potentielle muligheder for eksport. Der vil endvidere blive lagt vægt på den skønnede beskæftigelsesmæssige effekt og på tilskuddets betydning for opgavens gennemførelse.

Det vil som hovedregel være en forudsætning for tilskud, at opgaven mindst har et omfang svarende til ca. 20.000 kr. i konsulentomkostninger. Tilskuddet vil normalt ikke kunne overstige 50.000 kr., men i særlige tilfælde vil der dog kunne blive tale om større tilskudsprocent og/eller større tilskudsbeløb.

Vejledende helhedsbistand

Fremstillingsvirksomheder med op til 100 ansatte har mulighed for at få en gratis vejledende "helhedsbistand" af op til ca. to dages varighed fra en af de konsulenter, styregruppen har godkendt.

Bistanden består i, at konsulenten sammen med virksomhedslederen gennemgår virksomhedens produktsortiment, produktionsapparat/produktionsteknik, økonomi/organisation/styring og markedsføring. På baggrund heraf rådgiver konsulenten om tiltag, der kan fremme virksomhedens udvikling.

Gruppen af godkendte konsulenter omfatter konsulenter fra såvel teknologiske serviceinstitutter som private konsulentfirmaer og konsulenttjenester i erhvervs- og brancheorganisationer.

De enkelte godkendte udbydere, d.v.s. institutter, konsulentfirmaer og konsulenttjenester, har hver fået tildelt en "rammebevilling" til vejledende gratisbistand, og det er pålagt udbyderne at tilstræbe, at bistanden kan bidrage til en virksomhedsudvikling, der har direkte betydning for beskæftigelse og betalingsbalance.

Gratis ansøgningsbistand

Fremstillingsvirksomheder med op til 100 ansatte, der vil ansøge om støtte fra Produktudviklingstilskudsordningen eller Udviklingsfondet (disse ordninger er skematisk beskrevet i bilag 6) har adgang til at få op til ca. to dages gratis konsulentbistand til at arbejde det nødvendige oplysningsgrundlag. Det er dog en forudsætning, at det påtænkte udviklingsprojekt har principiel mulighed for at opnå støtte.

De regionale, teknologiske informationscentre

I 1970 oprettedes de to første regionale, teknologiske informationscentre (også kaldet TIC'er) i Esbjerg og Slagelse. Det var en forsøgsordning med det formål at belyse, om en geografisk spredning af den teknologiske service og information ville få en positiv betydning for de lokale erhvervs udnyttelse af en række tilbud om information, rådgivning, undervisning og kontaktformidling, som fandtes i de teknologiske institutter samt i andre institutter og organisationer.

I dag er der oprettet sådanne centre i mere end halvdelen af landets amtskommuner, og det er tanken, at der skal oprettes et teknologisk informationscenter i hver amtskommune.

Formålet med TIC'erne er således at styrke erhvervslivets udvikling i amtskommunen, især håndværket og det mindre industri. Det skal dog ske under hensyn til det lokale områdes behov, ligesom der med erhvervsliv menes både virksomheder og medarbejdere.

Dette formål søges opnået ved:

- at afklare virksomhedernes behov for teknologisk service,
- at informere om servicemuligheder,
- at formidle samarbejde mellem virksomheder og de øvrige teknologiske serviceinstitutter,
- at udbrede kendskabet til de gældende erhvervsfremmende ordninger, og
- at løse mindre opgaver for mindre virksomheder.

Der er således væsentligst tale om en decentralisering af nogle af de funktioner, de teknologiske institutter i København og Århus tidligere varetog.

7. Forslag og anbefalinger

Dette kapitel indeholder Landsbykommissionens forslag og anbefalinger, som vedrører erhvervs- og beskæftigelsesudviklingen inden for landbrug og fremstillingserhverv set i relation til landsbyerne. Den private service beskrives senere i denne delbetænkning. Her er det især dagligvarebutikker som distributører af dagligvarer, der er i focus, men også butikkerne som arbejdspladser for landsbybeboerne behandles. Landsbykommissionen har tillige nogle forslag til, hvordan miljøkonflikter m.v. mellem landbruget og omgivelserne kan forebygges, ligesom forslagene omfatter arronderings- og planlægningsmæssige forhold.

Landbrug

Værne eksisterende værdier

Landbrugsbedrifterne udgør en væsentlig del af de værdier, som normalt forbindes med landsbyerne. Kommissionen finder det væsentligt, at man ved planlægning af landsbyernes udvikling søger at værne og udbygge de eksisterende værdier i landsbyerne.

Beskæftigelse

Landsbyerne har deres historiske baggrund i landbrugserhvervet, og landbrugsejendommene indvirker på landbyens form og udseende. Landsbrugsbeskæftigelsen har betydning for befolkningens størrelse, ligesom landmandsfamilierne udgør et væsentligt element i landsbyernes sociale og kulturelle liv.

En fortsat udbygning af landbrugsbedrifterne og dermed af beskæftigelsen kan være med til at fastholde befolkningstallet og det sociale liv i landsbyerne, og der bør derfor tages størst muligt hensyn til landbrugsbedrifterne, bl.a. ved at der skabes mulighed for, at en væsentlig part af landbrugsejendommene sikres udbygnings- og moderniseringsmuligheder.

Arealinddragelse og arrondering

Ved lokalplanlægning i og ved efterfølgende udbygning af landsbyer med landbrugsejendomme bør der tages hensyn til, at en ejendoms arrondering kan blive forringet, såfremt arealtilligendet bliver reduceret ved arealinddragelser til bymæssige formål. I sådanne tilfælde bør en planlægning af landsbyen indebære en

stillingtagen til landbrugsejendommens fremtidige anvendelse, og der bør eventuelt søges gennemført en jordfordeling og en arrondering, således at de resterende ejendomme får en hensigtsmæssig struktur.

Hvis en landbrugsejendom med husdyrhold i landsbyen skal have mulighed for at udvikle sig og blive moderniseret og udvidet i takt med de fremtidige vilkår, er det således væsentligt, at de fysiske rammer omkring ejendommen ikke indsnævres ved en eventuel udbygning af landsbyen.

Miljøkonflikter

En vis afstand mellem boligbebyggelsen i landsbyen og landbrugsejendommens produktionsbygninger er ikke blot nødvendig for at sikre de fysiske muligheder for landbrugsejendommens udbygning, men også for at reducere de miljømæssige gener.

Landsbykommissionen finder på denne baggrund, at en udbygning af landsbyerne må planlægges, således at miljøgener undgås. Imidlertid må de, der bor i landsbyer i nærheden af landbrugsejendomme, acceptere miljømæssige gener i højere grad, end det er tilfældet i rene boligområder.

Lokalplanlægning

Langt de fleste landsbyer er så små, at de i region- og kommuneplanlægningen ikke vil opnå status som lokalcenter. Ofte er der 3-5 landbrug i drift i hver af landsbyerne, mens byvæksten siden landsbyens etablering kan variere meget. Ved planlægningen i disse landsbyer kan man tage hensyn til landbruget ved så vidt muligt at lade landsbyen i fred, og det kan ske ved at undlade at udstykke, udbygge, ændre zonestatus, give zonetilladelser osv.

Er der imidlertid forhold i en landsby, som ønskes reguleret, således at det er mest hensigtsmæssigt at lave en lokalplan, kan lokalplanen medvirke til at skåne landbruget på flere måder.

I lokalplanens formålsbestemmelse kan det anføres, at ét blandt flere formål med lokalplanen er at sikre erhvervsudøvelsen for landbrug ved at muliggøre modernisering af produktionsapparatet. Desuden kan planen oplyse, hvilke landbrugsejendomme, der også på længere sigt påregnes opretholdt som selvstændige brug.

I lokalplanen medtages normalt ikke de arealer, hvorpå der ligger avls- og driftsbygninger til ejendomme, som ønskes opretholdt som selvstændige brug. Beboelsesbygningerne kan godt ligge i lokalplanområdet og være omfattet af lokalplanens generelle be-

stemmelser. For de dele af landbrugsejendomme, der er omfattet af lokalplanen, angives arealanvendelsen som "landbrug", uanset at lokalplanen alene omfatter beboelsesbygningen.

I lokalplanen kan alle de arealer, som ligger inden for miljøreglementets afstandskrav for landbrugsejendomme, der ønskes opretholdt som selvstændige brug, udlægges til "landbrug". Al udstyknings, alt byggeri og anvendelse af eksisterende bygninger bør fastlægges i lokalplanen, og der bør normalt ikke anlægges eller indrettes nye boliger eller lignende tæt på landbrugsejendomme.

Er der særligt bevaringsværdige avls- og driftsbygninger, hvor nedrivning, ombygning og tilbygning bør undgås, kan disse bygninger medtages i lokalplanområdet, og planen kan indeholde bestemmelser om, at der skal foretages en fredningsmæssig vurdering af bygningerne, før ombygning, nedrivning eller tilbygning kan finde sted. Når en landbrugsejendoms avls- og driftsbygninger medtages i lokalplanen for at undgå ændringer i disse, afgrænses lokalplanområdet på en måde, der gør det muligt at opføre nye driftsbygninger på ejendommen uden for lokalplanområdet og i nærheden af beboelsesbygningen.

I almindelighed bør landsbyen forblive i sin helhed i landzone. Ved fastlæggelsen af, hvilke landbrugsejendomme, der ønskes opretholdt som selvstændige brug, bør ejendommenes arrondering og bygninger vurderes, ligesom der bør tages hensyn til, at der kan være tale om store investeringer i nye driftsbygninger. Ligeledes bør der ved arealinddragelser i eller omkring landsbyen tages hensyn til ejendommens arrondering og jordfordelingsmulighederne.

Fremstillingsvirksomhed

Støtteordninger Konsulentbistand

Der har i adskillige år været mange økonomiske støtteordninger til erhvervsfremme, men flere undersøgelser tyder på, at specielt de små virksomheder ikke har udnyttet dem, og at de bl.a. på grund af manglende rådgivningsbistand har haft svært ved at overskue mulighederne.

Der er dog inden for de senere år sket en del ændringer i erhvervsfremmelovgivningen, der bl.a. skulle tage højde for disse problemer.

Den danske erhvervsfremmelovgivning består af mange ordninger,

der kan grupperes efter støttens art - anlægsfinansiering, eksportbistand, produktivitet og produktudvikling, energiinvesteringer, miljøinvesteringer m.m. (jfr. bilag 6).

Som det fremgår af kapitel 6 retter håndværkerlånordningen, som er en anlægsfinansieringsordning, sig som en af de få ordninger specielt mod de mindre virksomheder, mens f.eks. de finansielle støtteordninger til produktudvikling i deres ansøgningskrav måske i højere grad har tilgodeset de større virksomheder.

Man kunne derfor overveje en ændring i støttepraksis på dette felt, der i højere grad også tilgodeser de mindre virksomheder. Et tilsvarende problem gør sig gældende ved eksportfinansieringsordningerne.

Information, Konsulentbistand

Man vil dog kunne nå langt med øget information til de små virksomheder, hvilket man da også tog højde for ved indførelsen af den midlertidige ordning Projekt Erhvervsudvikling. Denne ordning er senere blevet erstattet af mere permanente ordninger under Styregruppen for særlig konsulentbistand, som er omtalt i kapitel 6.

Det er Landsbykommissionens opfattelse, at disse ordninger, der specielt henvender sig til mindre fremstillingsvirksomheder med op til 100 ansatte, kan få en vis betydning for erhvervsudviklingen i de mindre byer.

Det gælder for ordningen med op til 2 dages gratis bistand i form af vejledende helhedsrådgivning om virksomhedens udvikling, hvor man ser på forhold som produktvalg, produktionsapparat, afsætningsforhold, ledelses- og finansieringsforhold m.v.

Det gælder ordningen med gratis ansøgningsbistand for virksomheder, der vil søge tilskud efter produktudviklingsordningerne.

Og det gælder ordningen om tilskud til længerevarende konsulentbistand, der skal fremme ny eller øget produktion. Her ydes tilskud især til opgaver, der enten vedrører udarbejdelsen af en produktionspolitik og organisering af produktudviklingsopgaver, eller som vedrører konkrete produktudviklingsopgaver.

Desuden vil Landsbykommissionen pege på de muligheder, som er opstået i forbindelse med udbygningen af de regionale Teknologiske Informations Centre, som ligeledes er nævnt i kapitel 6. Gø-

res der en aktiv indsats fra TIC'erne for at indformere de små virksomheder om de tilbud, som findes om undervisning, rådgivning, kontaktformidling m.v., vil det efter Landsbykommissionens opfattelse kunne få en positiv virkning på erhvervsudviklingen.

Iværksætterprogram I forbindelse med de regionale Teknologiske Informations Centre skal også nævnes det *særlige iværksætterprogram*, som skal være et supplement til den eksisterende etableringstjeneste ved Jydsk Teknologisk Institut og Teknologisk Institut i København.

Formålet med iværksætterprogrammet, som Teknologirådet starter op som et forsøg i fire amter, skal være at fremme oprettelsen af nye bæredygtige virksomheder inden for industri og håndværk gennem særlig bistand med udgangspunkt i TIC'erne.

Ordningen vil omfatte gratis kontaktbesøg hos personer, der har planer om at starte selvstændig håndværks- eller industrivirksomhed, eller som er nyetableret inden for det seneste år.

Ud over den første gratisbistand tilbydes konsulentbistand til stærkt nedsat takst i op til 50 timer vedrørende alle særlige problemer omkring start af virksomhed.

Endelig tilbydes en supplerende specialistbistand til nedsat takst til vurdering af såvel tekniske som markedsmæssige forhold ved etableringen af virksomheder med eksporterende eller importkonkurrerende produktion. Denne del af forsøgsordningen gælder for hele landet.

Det er Landsbykommissionens håb, at disse forsøgsordninger vil falde heldigt ud med henblik på den fremtidige beskæftigelse, ikke mindst i de mindre byer, for på denne baggrund at kunne få en mere permanent karakter for hele landet. Landsbykommissionen forudsætter, at der tages hensyn til de problemer af blandt andet trafikal art, der kan være forbundet med placering af visse virksomhedstyper i landsbyer og landdistrikter.

Beskæftigelsesfremmende foranstaltninger

I forbindelse med iværksættelse af *beskæftigelsesfremmende foranstaltninger* anbefaler Kommissionen kommuner og amtskommuner at være særlig opmærksomme på de fordele, der kan være forbundet med at fremme initiativer i områder, hvor de særligt kan gavne de erhvervsaktive beboere i landkommuner og landsbyer. Det drejer sig f.eks. om reparation og forbedring af bygningsmassen i landsbyerne og landdistrikterne.

På længere sigt vil Landsbykommissionen gøre opmærksom på den beskæftigelsesmæssige betydning af en stabil, kvalitativ fysisk planlægning. Det er Kommissionens opfattelse, at der ved faste retningslinier i de kommende kommuneplaner for den fremtidige kommende erhvervsudbygningspolitik vil være skabt den nødvendige ro for det private erhvervsliv til at planlægge og foretage den ønskede erhvervsudbygning i kommunen.

Publikationer fra Landsbykommissionen

”Om landsbyens kulturelle liv”, debatbog fra konference på ”Djursvold” d. 13 - 15 juni 1980.

”Fire landsbyer - en etnologisk rapport om nutidige livsformer” ved mag. art. Palle Ove Christiansen, oktober 1980.

Delbetænkning 1, ”Den hidtidige udvikling”, november 1980.

”Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer”, udarbejdet af Lars Andersen, Johan Hviid, Peter H. Matthiesen, november 1980.

”Kollektiv trafik i landdistrikter”, COWIconsult, november 1980.

”Analyse af landsbybutikker”, udarbejdet af Institut for Centerplanlægning, november 1980.

”Landsbybeboernes indkøbsadfærd og - holdninger”, Institut for Centerplanlægning, november 1980.

”Dagligvareforsyningen i landsbyer”, Institut for Centerplanlægning, marts 1981.

”Prisanalyse i landsbybutikker”, Institut for Centerplanlægning, februar 1981.

”Lokalplanlægning i landsbyer”, udarbejdet af byplankonsulenterne Ib Andersen og E. Juul Møller for Hovedstadsrådet. Optrykt af Landsbykommissionen, juni 1981.

Delbetænkning 2, ”Befolkning - Offentlig service”, maj 1981.

Delbetænkning 3, ”Erhverv”, maj 1981.

Delbetænkning 4, ”Privat service”, maj 1981.

Delbetænkning 5, ”Kultur - planlægning - medindfyldelse”, maj 1981.

Delbetænkning 6, ”Bidrag til en landsbypolitik”, august 1981.

Litteraturliste

Administrationsdepartementet i samarbejde med en arbejdsgruppe i handelsministeriet: Redegørelse for handelsministeriets erhvervsøkonomiske støtteordninger.

Notat fra Arbejderbevægelsens erhvervsråd af 18/11 1980, vedrørende offentlige støtte- og låneordninger til industri og håndværk (1980).

Håndværksrådet: Oversigt over de pr. 1. februar 1981 eksisterende erhvervsstøtteordninger af relevans for håndværk og mindre industri (1981).

Teknologirådet - styregruppen for særlig konsulentbistand: Information om særlige konsulentbistandsordninger til stimulering af ny eller forøget produktion. København (1980).

Gert Lindgaard: Industriens udviklingsbetingelser i mindre byer og i tyndt befolkede områder i de nordiske lande. Århus (1980) (stencileret).

Ole Jess Olsen: Industripolitik i Danmark, Norge og Sverige. (1980).

Peter Matthiesen m.fl.: Fremstillingsvirksomheder i landkommuner og mindre byer (1980).

Socialforskningsinstituttet: Småbyer i landdistrikter (1979).

Planstyrelsen: Fynsundersøgelsen (endnu ikke publiceret).

Landbrugsorganisationerne og miljøministeriet: Landbrug og miljø (1980).

Frede Andersen m.fl.: Dansk Landbrugs regionale udvikling frem til 1990 (1979).

Håndværksrådet: Etableringsundersøgelse (1980).

Miljøstyrelsen: Miljøbeskyttelsesloven i landsbyerne. (1980).

Bilag 1

Skrivelse af 3. marts 1978 fra Miljøministeren til de fremtidige medlemmer af Landsbykommissionen.

I de seneste år har der været en stigende interesse for de små bysamfunds - landsbyernes - muligheder for at indgå i et fremtidigt bosætningsmønster. Den erhvervsmæssige udvikling igennem de seneste årtier, herunder især mekaniseringen inden for landbruget og koncentrationstendenserne i såvel privat som offentlig virksomhed, har medført, at landsbyernes traditionelle erhvervsgrundlag er svækket. Dette har på visse områder medført en forringelse af servicebetjeningen for den del af befolkningen, der bor i de mindste bysamfund. Ikke mindst de ældre og børnene, der ikke har egen bil til rådighed, har mærket denne udvikling.

Samtidig kan det konstateres, at der siden begyndelsen af 1970'erne er sket en relativ betydelig bosætning i bysamfund med 200-1000 indbyggere.

I debatten om landsbyerne fremhæves ofte, at landsbymiljøet frembyder særlige trivselsmuligheder, der må bevares og udvikles. Samtidig kritiseres de offentlige myndigheder for gennem administrationen af lovgivningen at medvirke til, at udviklingen i landsbyerne stagnerer.

Hidtil har landsby-debatten været præget af uklarhed omkring de reelle problemer i forbindelse med bosætningen i landsbyerne, f.eks. hvilke samfundsøkonomiske og sociale konsekvenser en større bosætning i landsbyerne giver. Endvidere er der det problem, at udbygning af en landsby hurtigt kan medføre, at de kvaliteter mistes, som miljøet i en mindre enhed kan indeholde.

For nærmere at få belyst landsbyernes forhold har regeringen besluttet at nedsætte en kommission, der skal gennemgå problemstillingen omkring landsbyerne.

Kommissionen skal analysere den hidtidige befolkningsmæssige og erhvervs-mæssige udvikling for landsbyerne. I den forbindelse må kommissionen undersøge, hvordan private og offentlige dispositioner har påvirket udviklingen. Kommissionen skal herunder gennemgå udformningen og administrationen af den lovgivning, der har betydning for landsbyernes udvikling.

Kommissionen skal redegøre for den sandsynlige udvikling for landsbyerne frem til år 2000 under hensyn til den forventede befolknings- og erhvervsudvikling.

Kommissionen skal i fortsættelse heraf overveje, på hvilke måder den forventede udvikling for landsbyerne vil kunne påvirkes. Herunder må kommissionen belyse de samfundsøkonomiske og andre konsekvenser af forskellige alternativer for landsbyernes udvikling.

Kommissionens redegørelse skal dels kunne være et grundlag for den videre debat om landsbyerne, dels til sin tid kunne indgå som et grundlag i kommunernes, amtskommunernes og statens fysiske og økonomiske planlægning. Det igangværende fysiske planlægningsarbejde i kommuner og amtskommuner forudsættes således fortsat efter reglerne i lovgivningen og de mellem myndighederne indgåede aftaler.

Ministeriet har udpeget amtskommunaldirektør Henning Madsen til formand for kommissionen.

Kommissionen vil i øvrigt få følgende sammensætning:

- 1 medlem udpeget af finansministeriet
- 1 medlem udpeget af handelsministeriet
- 1 medlem udpeget af indenrigsministeriet
- 1 medlem udpeget af ministeriet for kulturelle anliggender
- 1 medlem udpeget af kirkeministeriet
- 1 medlem udpeget af landbrugsministeriet
- 1 medlem udpeget af ministeriet for offentlige arbejder
- 1 medlem udpeget af socialministeriet
- 1 medlem udpeget af undervisningsministeriet
- 1 medlem udpeget af Amtrådsforeningen i Danmark
- 1 medlem udpeget af Kommunernes Landsforening
- 1 medlem udpeget af Hovedstadsrådet
- 1 medlem udpeget af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd
- 1 medlem udpeget af Butikshandelens Fællesråd
- 1 medlem udpeget af De samvirkende danske Landboforeninger

1 medlem udpeget af Danske Husmandsforeninger
1 medlem udpeget af Håndværksrådet
1 medlem udpeget af Fællesforeningen for Danmarks
Brugsforeninger
1 medlem udpeget af Forbrugerrådet
1 medlem udpeget af Danmarks Naturfredningsforening
1 medlem udpeget af Landssammenslutningen af Landsbysam-
fund
1 medlem udpeget af miljøministeriet, planstyrelsen
1 medlem udpeget af miljøministeriet, fredningsstyrelsen.

Desuden har miljøministeren anmodet enkelte personer om at indtræde i kommissionen.

Planstyrelsen varetager kommissionens sekretariatsforretninger.

I den anledning skal man efter indstilling fra ovennævnte, anmode Dem om at indtræde som medlem af Landsbykommissionen.

Niels Matthiassen
(sign.)

Ole Plougmann
(sign.)

Bilag 2

Fortegnelse over tidligere

og nuværende medlemmer af kommissionen

Amtskommunaldirektør Henning Madsen, Nordjyllands amtsråd,
udpeget af miljøministeren som *formand*.

Fuldmægtig Peter Lorentz Nielsen, udpeget af finansministeriet.

Ingeniør Niels Moe, udpeget af energiministeriet fra 14. april
1980.

Fuldmægtig Jens Christian Poulsen, for perioden indtil september
1980, herefter

fuldmægtig Lene Thylstrup, udpeget af indenrigsministeriet.

Fuldmægtig Lilian Trettvik, udpeget af industriministeriet, tidli-
gere handelsministeriet.

Ekspeditionssekretær Hugo Jensen, for perioden indtil oktober
1980, udpeget af ministeriet for kulturelle anliggender.

Ekspeditionssekretær Erik Andersen, udpeget af kirkeministeriet.

Kontorchef K. M. Didriksen, udpeget af landbrugsministeriet.

Planlægningschef Hans Würtzen, for perioden indtil 17.marts
1981, herefter

fuldmægtig Jens Larsen, udpeget af ministeriet for offentlige ar-
bejder.

Fuldmægtig Stig Kuhlmann for perioden indtil 29. august 1978,
herefter

fuldmægtig Johnny Bjarking udpeget af socialministeriet.

Arkitekt Adam Otto Danneskiold-Samsøe, udpeget af undervis-
ningsministeriet.

Amtsborgmester Erling Tiedemann for perioden indtil 13. december 1978, herefter
viceamtsborgmester Lars Agerskov, udpeget af Amtsrådsforeningen i Danmark.

Borgmester Kristian Thule Hansen, udpeget af Kommunernes Landsforening.

Rådsformand Bent Sørensen, udpeget af Hovedstadsrådet.

Fuldmægtig, cand.polit. Svend Erik Nielsen, udpeget af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

Chefkonsulent Poul Berri Nielsen, udpeget af Butikhandelens Fællesråd.

Gårdejer Gunnar Pedersen for perioden indtil 31. december 1979, herefter
gårdejer Axel Ladegaard Jensen, udpeget af De samvirkende danske Landboforeninger.

Afdelingschef P. Bilsted Pedersen, udpeget af Danske Husmandsforeninger.

Direktør Laue Traberg Smidt, udpeget af Håndværksrådet.

Analysechef Mogens Godt, udpeget af Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger.

Sekretær Hans Daugaard, udpeget af Forbrugerrådet.

Professor, dr.techn. P. H. Bendtsen, udpeget af Danmarks Naturfredningsforening.

Seminarieadjunkt, cand.scient.pol. Ole Glahn, udpeget af Landsforeningen af Landsbysamfund.

Direktør Vagn Rud Nielsen, udpeget af miljøministeriet, planstyrelsen.

Direktør Viggo Nielsen, udpeget af miljøministeriet, fredningsstyrelsen.

Professor Bjarne Stoklund, udpeget af miljøministeren.

Forfatteren Knud Holst, udpeget af miljøministeren.

Fhv. folketingsmedlem Gunhild Due, for perioden indtil marts 1981 udpeget af miljøministeren.

Konsulent Trine Nielsen, udpeget af miljøministeren.

I forbindelse med regeringsdannelsen i efteråret 1979 blev det daværende handelsministeriums opgaver overført til henholdsvis energi- og industriministeriet. Herved fik industriministeriet umiddelbart en repræsentant i kommissionen.

Den 14. april 1980 udpegedes en repræsentant for energiministeriet.

Bilag 3 Erhvervsstrukturen i 93 småbyer i 1973 og 1978.

Dette bilag beskriver på grundlag af momsoplysninger antallet af virksomheder i mindre byer og landdistrikter i en række udvalgte kommuner for årene 1973 og 1978. Også de momspligtige virksomheders omsætning er opgjort, men for årene 1971 og 1977.

Undersøgelsen dækker 11 udvalgte kommuner.

Undersøgelsen er udført af Danmarks Statistik og er offentliggjort i arbejdspapiret "Småbyers erhvervsstruktur - en statistisk undersøgelse af erhvervsstrukturen i 93 småbyer i 1973 og 1978". Arbejdspapiret rummer en teknisk indledning, en tabel over antal virksomheder i hver enkelt bebyggelse, en tabel over antal virksomheder og omsætning i hver størrelsesklasse af bebyggelser. Oplysningerne om virksomhederne er i alle tilfælde brancheopdelt. De to størrelser, der er målt i undersøgelsen, er således "antallet af virksomheder" samt "omsætningen".

Undersøgelsens metode

Analysemodel

Formålet med analysen er at belyse sammenhængen mellem antallet af arbejdspladser i 8 brancher i 1978 og småbyernes størrelse målt ved folketallet i 1976. Tillige kan udviklingen i antallet af arbejdspladser fra 1973 til 1978 belyses.

Som indikator for antallet af arbejdspladser anvendes omsætningstallet. For virksomhederne, der eksisterede i 1978, er det 1977-omsætningen, og for virksomhederne, der eksisterede i 1973, er det 1971-omsætningen, der er opgjort.

Omsætningen er imidlertid kun en meget grov indikator for beskæftigelsesudviklingen. For det første fordi lønandelen af omsætningen svinger fra virksomhed til virksomhed, og dermed varierer med branche, bystørrelse og årstal. For det andet fordi årslønnen svinger fra ansat til ansat.

Til illustration af forholdet mellem omsætningsstørrelse og antal

ansatte nævner Håndværksrådets etableringsundersøgelse fra 1980 et tal fra industrien. Driftsregnskabsstatistikken for industrien viser, at lønnen til arbejdere og funktionærer i gennemsnit androg 23,4% af omsætningen i 1977. Samme år var den årlige gennemsnitsløn pr. ansat arbejder og funktionær 79.100 kr. Det giver en omsætning pr. beskæftiget på 338.000 kr.

Omsætningen i en branche er lig produktet af antallet af virksomheder og omsætningen pr. virksomhed. For yderligere at uddybe analysen belyses tillige udviklingen i disse to nøgletal.

I afsnittet om undersøgelsens resultater beskrives sammenhængen mellem på den ene side størrelsen af disse tre nøgletal i 1978 (for omsætningen dog 1977) fordelt på 8 brancher og på den anden side bystørrelsen. Desuden beskrives udviklingen fra 1973 til 1978.

Udvælgelsen af kommunerne

De 140 kommuner i landet, der i 1976 ikke rummede en by med over 3.000 indbyggere, blev inddelt i 40 grupper, eftersom de:

- a) i 1975 havde et industripersonel over eller under 4% af folketallet,
- b) i 1970-76 havde befolkningstilvækst over eller under 0,8% pr. år,
- c) lå enten på øerne og i Østjylland eller i det øvrige Jylland,
- d) havde en pendlingsbalance (erhvervsaktive arbejdende i kommunen i forhold til erhvervsaktive boende i kommunen) i 1970 på under 65%, 65-80% eller over 80%,
- e) blandt de to sidste kategorier af d): Kommunecentre med over eller under 6 (af 9) funktioner.

Af de 140 kommuner faldt de 79 i 9 af de 40 grupper. Der blev valgt 1 kommune fra hver af disse 9 grupper samt Skævinge kommune (fra en 10. gruppe) og Skive kommune (excl. Skive by), der ikke indgår blandt de 140 kommuner. Det er på disse 11 kommuner, der er udarbejdet statistik.

De 11 kommuner er: Skævinge, Svinninge og Holmegård på Sjælland; Ravnsborg på Lolland; Nr. Åby og Broby på Fyn og Nørhald, Trehøje, Ålestrup, Fjerritslev og Skive (excl. Skive by) i Jylland.

Opdelingen af kommunerne

Af de 11 kommuner, der indgår i undersøgelsen, blev tre kommuner: Skive (excl. Skive by), Skævinge og Nørhald udskilt som kommuner indeholdende byer med stor udpendling, idet de:

- a) i 1976 rummede en by med mere end 10.000 indbyggere (Skive) - eller
 b) havde en pendlingsbalance mindre end 0,65 i 1970 (Nørhald og Skævinge).

Disse 3 kommuner er herefter opdelt i tre bebyggelsesklasser: "landdistrikter", "byer med stor udpendling under 500 indbyggere" og "byer med stor udpendling med 500-3.000 indbyggere".

De øvrige 8 kommuner er opdelt i 5 bebyggelsesklasser: "landdistrikter", "byer med under 200 indbyggere", "byer med 200-500 indbyggere", "byer med 500-1.000 indbyggere" og "byer med 1.000-3.000".

Resultaterne for bebyggelsesklassen "landdistrikter" er baseret på data fra alle 11 kommuner. Resultaterne for byer med udpendling er baseret på data fra 3 kommuner, mens byer med under 200, 200-500, 500-1.000 og 1.000-3.000 indbyggere er baseret på data for 8 kommuner.

Tabel 1. De undersøgte småbyer fordelt på kommune og bebyggelsesklasse.

	Småbyer				Byer med stor udpendling		i alt
	under 200 indb.	200-500 indb.	500-1000 indb.	1000-3000 indb.	under 500 indb.	500-3000 indb.	
1 Skævinge	.	.	.	.	3	2	5
2 Svinninge	5	-	2	1	.	.	8
3 Holmegård	1	1	2	1	.	.	5
4 Ravnsborg	4	5	1	-	.	.	10
5 Broby	7	1	-	3	.	.	11
6 Nr. Åby	5	-	1	1	.	.	7
7 Trehøje	3	1	3	1	.	.	8
8 Nørhald	.	.	.	.	9	5	14
9 Skive, ekskl. Skive by	.	.	.	.	5	3	8
10 Ålestrup	2	4	-	2	.	.	8
11 Fjerritslev	4	3	1	1	.	.	9
I alt	31	15	10	10	17	10	93

Kilde: Småbyers erhvervsstruktur (1980)

Af tabel 1 fremgår antallet og fordelingen af de undersøgte småbyer fordelt på kommune og bebyggelsesklasse.

Hvilke virksomheder

Undersøgelsen omfatter virksomheder, der eksisterede 1. april 1973 og virksomheder, der eksisterede 1. april 1978. Dog er omsætningen opgjort i 1971 og 1977.

Virksomhederne beskrives ved omsætning og branchetilknytning. Følgende brancher er medtaget:

- fremstillingsvirksomhed,
- bygge- og anlægsvirksomhed,
- engroshandel,
- hotel- og restaurationsvirksomhed,
- fragtvognmænd,
- reparation og anden servicevirksomhed - d.v.s. frisører, vaskerier og fotografisk virksomhed.

Det vil sige, at følgende virksomheder *ikke* er omfattet af undersøgelsen:

- landbrug og fiskeri,
- råstofindvinding,
- energi- og vandforsyning,
- dele af transportsektoren (rederier, speditører, post, telegraf og telefon m.v.),
- dele af gruppen "tjenesteydelser m.m."

Forbehold for resultaterne

Der er en række forhold ved undersøgelsens metode, som betyder, at resultaterne må tolkes med varsomhed.

Udvælgelsen af kommunerne

Det må tages med et vist forbehold, hvorvidt de i undersøgelsen anvendte kriterier til inddeling af kommunerne i 40 grupper sikrer, at de enkelte grupper er homogene i erhvervsstrukturmæssig henseende. Derudover kan spørgsmålet stilles, om de 11 udvalgte kommuner, der indgår i undersøgelsen, er repræsentative for de grupper de skulle repræsentere.

Nogle af de af undersøgelsen omfattede kommuner vejer meget tungt inden for de enkelte byklasser. Det kan som eksempel nævnes, at 1/3 af de undersøgte byer i klassen 200 - 500 er beliggende i Ravnsborg kommune. Endvidere gælder det for denne byklasse, at en enkelt af de undersøgte virksomheder havde en så stor omsætning, at den udgjorde en meget betragtelig del af byklassens samlede industriomsætning og en ikke ubetydelig del af den samlede industriomsætning i alle byklasser.

I bebyggelsesklassen "byer med stor udpendling med under 500 indbyggere" er mere end halvdelen af byerne beliggende i Nørhald kommune.

Tællingsenheder

Tællingsenheden i erhvervsregistret er momsregistreringsenheden. Den svarer normalt til den juridiske enhed, firmaet. Tællingsenheden i denne undersøgelse er virksomheden, d.v.s. *den lokaløkonomiske enhed*. Denne forskel i tællingsenhed vil i de fleste tilfælde være af ringe betydning, idet begge tællingsenheder i langt de fleste tilfælde er sammenfaldende med den juridiske enhed. Dog kan forskellen have en ikke ubetydelig virkning inden for enkelte brancher.

Af undersøgelsens ca. 3.500 virksomheder er ca. 95% sammenfaldende med den tilsvarende momsregistreringsenhed. De øvrige virksomheder er registreret sammen med andre f.eks. som filial til et firma omfattende flere virksomheder, således at fuldstændige oplysninger om den enkelte af disse virksomheder ikke findes i registret.

Da disse virksomheder ofte er betydningsfulde, fordi de er filialer af større og i enkelte tilfælde meget store firmaer, har Landsbykommissionen forsøgt - for de større virksomheders vedkommende - at indhente de manglende oplysninger. Dette er lykkedes i over halvdelen af tilfældene. Oplysninger for de resterende virksomheder er herefter skønnet ved hjælp af oplysninger fra andre kilder i Danmarks Statistik, fortrinsvis industristatistik.

Omsætnings-tallene

En diskussion af, hvorvidt omsætningstal, værditilvækst eller et tredje mål er mest beskrivende for erhvervsstrukturen, skal ikke tages her. Dog skal det bemærkes, at omsætningstallene kun er af begrænset værdi, når størrelsesgrupperingen af antallet af ansatte i virksomhederne ikke er kendt.

Omsætningsudviklingen kan vise noget om beskæftigelsesudviklingen indenfor den enkelte branche. Derimod er sammenligninger mellem de forskellige brancher af mindre værdi.

Hvis man ønsker at anvende omsætningstallene som en tilnærmelse for beskæftigelsen i erhvervene, er det yderligere nødvendigt med en række forudsætninger vedrørende lønkvote og geografiske forskelle i årslønnen m.v.

Det må pointeres, at branchernes omsætningsudvikling ikke umiddelbart kan sammenlignes, idet der i undersøgelsesperioden blandt andet har været forskellig prisudvikling i brancherne.

Undersøgelsens resultater

I det følgende vil undersøgelsens hovedresultater blive refereret på baggrund af de summariske tabeller 2-5. Der findes en mere detaljeret beskrivelse i Danmarks Statistik arbejdspapir "Småbyers erhvervsstruktur".

Antallet af virksomheder

Som det fremgår af tabel 2, er der en vis aktivitet i samtlige brancher i alle landkommunernes bebyggelsesklasser. Det fremgår endvidere, at antallet af virksomheder pr. by er jævnt stigende med bystørrelsen.

Der har i undersøgelsesperioden været en svag vækst i antallet af virksomheder, og denne vækst er imidlertid meget ulige fordelt mellem brancherne. Størst fremgang har restauration, hotel, industri og bygge-anlægsbranchen haft, mens der for kolonialhandlens vedkommende har været tilbagegang i alle bebyggelsesklasser - dog ikke for byer på under 500 indbyggere med stor udpendling, hvor status quo er opretholdt.

Endelig fremgår det af tabel 2, at de største byer (500 - 3.000 indbyggere) samt det åbne land har haft den største vækst i antallet af virksomheder, mens byer med 200 - 500 indbyggere har haft en tilbagegang på 7% i perioden.

Tabel 2. Antal virksomheder i 1978 samt udvikling 1973-78 (i procent)

Bebyggelsesklasse 1976	Land- distrikt		under 200		2-500		500-1000		1000-3000		Byer med stor ud- pendling u.500		Byer med stor ud- pendling 500-3000		I alt	
	%		%		%		%		%		%		%		%	
Industri excl. bagere	136	+24	31	0	26	+8	43	+2	131	+20	30	+3	40	+29	437	+16
Bygge-anlæg	150	+13	41	+14	50	+19	79	+23	186	+18	61	+5	99	-3	666	+13
Engroshandel	106	+10	14	-7	15	-35	20	+11	84	+18	20	-10	19	+58	278	+8
Kolonial	39	-30	33	-6	29	-9	28	-20	52	-2	24	0	20	-5	225	-12
Øvrig detailhandel	62	+24	16	+7	36	-29	43	-10	224	+1	26	+4	47	+15	454	0
Restaurant-hotel	37	+61	12	+20	12	+71	18	+125	38	+52	9	+50	14	+17	140	+54
Vognmænd	65	-10	29	0	19	-5	22	+5	57	-3	24	0	21	-16	237	-5
Reparation og service	43	+26	12	0	31	-9	41	+21	125	+2	18	+6	42	+14	312	+7
I alt	638	+11	188	+3	218	-6	294	+9	897	+10	212	+3	302	+7	2749	+7

Kilde: Småbyers erhvervsstruktur (1980)

*Virksomhedernes
omsætning*

I tabel 3 er virksomhedernes omsætning i 1971 og 1977 samt udviklingen (i procent) angivet. Det fremgår af tabellen, at der for alle brancher i alle byklasser har været omsætningsfremgang i perioden. Det skal bemærkes, at den omsætningsstigning ikke er renset for prisudviklingen. Således kan den tilsyneladende fremgang målt i værdier godt dække over omsætningsfald målt i producerede mængder.

Det må erindres, at det ikke er muligt af sammenligne væksten på tværs af brancher, idet der har været forskellig prisudvikling i de forskellige brancher.

De meget store vækstprocenter, der kan iagttages inden for bygge- og anlægssektoren - specielt i landdistrikterne - skyldes formentlig, at der netop i 1977 var en meget høj bygge - anlægsaktivitet inden for landbruget.

Tabel 3 Omsætning i 1977 (i millioner kr.) samt udvikling 1971- 77 (i procent)

Bebyggelsesklasse 1976	Land- distrikt	under 200	200-500	500-1000	1000-3000	Byer med stor ud- pendling u.500	Byer med stor ud- pendling 500-3000	I alt
	%	%	%	%	%	%	%	%
Industri excl. bagere	368 +145	40 +186	276 +198	100 +297	602 +150	47 +190	141 +130	1574 +162
Bygge-anlæg	207 +466	20 +136	26 +195	70 +153	175 +164	29 +144	101 +134	627 +210
Engroshandel	473 +167	18 +41	74 +256	83 +167	330 +171	27 +170	108 +308	1113 +178
Kolonial	32 +47	30 +72	56 +104	55 +110	122 +125	33 +93	44 +135	372 +104
Øvrig detailhandel	34 +209	3 +92	18 +73	22 +124	189 +112	9 +70	21 +96	295 +115
Restaurant-hotel	18 +410	4 +116	5 +336	8 +327	24 +150	3 +119	8 +102	70 +199
Vognmænd	25 +120	16 +246	15 +156	13 +83	42 +147	9 +106	18 +273	139 +150
Reparation og service	10 +117	2 +75	6 +61	10 +127	37 +113	5 +88	12 +146	82 +110

Kilde: Småbyers erhvervsstruktur (1980)

I tabel 4 er anført den gennemsnitlige omsætning pr. virksomhed samt udviklingen i denne. Endvidere er landsgennemsnittene anført til sammenligning.

En omsætningsfremgang for virksomheder i et bestemt geografisk område kan dels skyldes flere virksomheder og dels skyldes en stigning i omsætningen pr. virksomhed. Langt den overvejende del af omsætningsfremgangen kan forklares ved en stigning i den gennemsnitlige omsætning pr. virksomhed. En stor del af fremgangen skyldes dog ikke stigende produktion, men højere priser.

Derfor får udviklingen i omsætningen pr. virksomhed stor betydning, når forskydnings mellem de forskellige bystørrelser skal beskrives.

Derfor beskrives omsætningen pr. virksomhed i 1978 samt udviklingen fra 1973 til 1978 i det følgende branche for branche.

For *industriens* vedkommende må det indledningsvis bemærkes, at den gennemsnitlige omsætning pr. virksomhed i byklassen 200 - 500 indbyggere *ikke* er repræsentativ. Dette skyldes, at en enkelt virksomhed indenfor sten-, ler- og glasindustrien hæver denne gruppes gennemsnitlige omsætning i et meget betragteligt omfang. Ser man bort fra denne byklasse, synes der - målt ved omsætningen - at tegne sig en tendens til stigende industristørrelse med stigende bystørrelse.

Den meget store virksomhedsstørrelse i 1977 indenfor *bygge- og anlægssektoren* i landdistrikterne - væsentligt over landsgennemsnittet - kan som tidligere nævnt formentlig forklares ved, at der netop dette år var et stort byggeri inden for landbruget. Samme forhold er sikkert årsagen til, at den gennemsnitlige virksomhedsstørrelse i sektoren fra i 1971 at ligge langt under landsgennemsnittet i 1977 er nået op over landsgennemsnittet.

Inden for *engroshandelssektoren* synes virksomhedsstørrelserne ikke at variere systematisk. De store gennemsnitstal for landdistrikterne og byklassen 200 - 500 skyldes nogle få meget store korn- og foderstofselskaber. For samtlige byklasser i undersøgelsen gælder det, at den gennemsnitlige virksomhedsstørrelse i engroshandelssektoren ligger under landsgennemsnittet.

For *kolonialforretningernes* vedkommende forholder det sig således, at enhederne i landdistrikterne og de helt små byer (under

Tabel 4A. Gennemsnitlig omsætning pr. virksomhed i 1977 (i 1.000 kr.) samt udviklingen 1971-77 i procent

Bebyggelsesklasse 1976	Land- distrikt		under 200 indbyggere		200-500 indbyggere		500-1000 indbyggere	
		%		%		%		%
Industri excl. bagere	2706	+99	1288	+185	10611 ^{x)}	+175	2326	+287
Bygge-anlæg	1379	+402	481	+107	501	+148	887	+105
Engros- handel	4462	+141	1296	+51	4954	+446	4151	+141
Kolonial	808	+110	904	+82	1946	+125	1963	+163
Øvrige detailhandel	549	+141	167	+80	492	+145	506	+150
Restaurant hotel	484	+217	357	+80	408	+155	438	+89
Vognmænd	391	+144	542	+246	808	+169	590	+75
Reparation og service	233	+72	207	+75	179	+77	246	+88

^{x)} Indeholder en enkelt virksomhed med meget stor omsætning

Kilde: Småbyers erhvervsstruktur (1980)

500) er mindre end i undersøgelsens større byer, som igen er mindre end landsgennemsnittet. Dette billede bliver yderligere forstærket, når der ses på vækstprocenterne. De er mindst i landdistrikter og i de små byer, større i de store småbyer - der dog kun har vækstprocenter på ca. det halve af landsgennemsnittet.

I gruppen *øvrige detailhandel* er de største enheder lokaliseret i de større småbyer (1.000 - 3.000 indbyggere), mens enhederne i byer med stor udpendling og i de helt små byer ligger under gennemsnittet. For sektoren som helhed gælder det, at den gennemsnitlige enhedsstørrelse i undersøgelsen kun er lidt over halvdelen af landsgennemsnittet.

Væksten inden for *restauration - hotelbranchen* synes ikke at være systematisk fordelt. Dog optræder også her det efterhånden kendte billede med stigende virksomhedsstørrelse ved stigende bystørrelse, og en gennemsnitlig virksomhedsstørrelse der ligger under landsgennemsnittet.

Tabel 4B. Gennemsnitlig omsætning pr. virksomhed i 1977 (i 1.000 kr.) samt udvikling 1971-77 i procent

1000-3000 indbyggere	Byer med stor udpendling under 500	Byer med stor udpendling 500-3000	I alt	Hele landet
%	%	%	%	%
4598 +108	1565 +180	3520 +80	3601 +125	4332*)+123
942 +123	470 +132	1021 +141	941 +178	968 +53
3927 +129	1339 +197	5681 +158	4004 +157	6737 +53
2338 +129	1372 +97	223 +147	1652 +132	3620 +230
843 +111	354 +63	438 +71	649 +116	1153 +108
619 +864	354 +46	583 +73	449 +94	636 +61
745 +156	364 +106	867 +344	586 +164	624 —
299 +110	249 +78	295 +116	264 +98	320 —

x) Indeholder tal for diverse reparationsvirksomhed, hvilket betyder at det anførte tal er noget undervurderet
Tallene er ikke offentliggjort

Kilde: Småbyers erhvervsstruktur (1980).

For *vognmandsbranchen* er billedet noget uklart, idet vækstprocenterne ikke er systematisk fordelt. Der synes dog at være en tendens mod stigende virksomhedsstørrelse ved stigende bystørrelse. Endelig skal det bemærkes, at den gennemsnitlige virksomhedsstørrelse i undersøgelsen kun ligger ubetydeligt under landsgennemsnittet.

Indenfor branchen *reparation og service* er de største virksomheder beliggende i de største største byer, hvor man samtidigt finder de største vækstprocenter. Den gennemsnitlige virksomhedsstørrelse i undersøgelsen ligger under landsgennemsnittet.

Sammenfatning

Med de tidligere forbehold kan der sammenfattes et billede med stigende virksomhedsstørrelse ved stigende bystørrelse. For undersøgelsen som helhed fremgår det, at de undersøgte virksomheders størrelse ligger markant under landsgennemsnittet.

Udvikling i omsætning 1971 til 1977

I tabel 5 er udviklingsprocenterne fra tabel 2, 3 og 4 indexeret (1971=100). Det fremgår af tabellen, hvor stor en del af omsætningsfremgangen, der kan tilskrives en forøgelse i antallet af virk-

somheder, og hvor stor en del, der kan tilskrives en gennemsnitlig omsætningsfremgang pr. virksomhed.

Langt den overvejende del af omsætningfremgangen skyldes en fremgang i den gennemsnitlige omsætning pr. virksomhed. Det må i denne forbindelse erindres, at en stor del af denne omsætningsfremgang kan tilskrives prisudviklingen.

Antallet af virksomheder er, med undtagelse af restaurations- og hotelbranchen, kun svagt stigende, stagnerende eller direkte fallende i de i undersøgelsen berørte kommuner.

Tabel 5. Index for udviklingen i omsætning, antal virksomheder og gennemsnitlig omsætning fra 1971 til 1977

	Land																					Byer med stor udpendling						I alt
	under 200			200-500			500-1000			1000-3000			u. 500		500-3000		1971=100											
	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100	1971=100													
Industri excl. bagere	246	124	199	286	100	285	292	108	275	397	102	387	250	120	208	279	103	280	230	129	180	262	116	225				
Bygge-anlæg	566	113	502	236	114	207	295	119	248	253	123	205	264	118	223	244	105	232	234	97	241	310	113	278				
Engroshandel	267	110	241	141	93	151	356	65	546	267	111	241	271	118	229	270	90	297	408	158	258	278	108	257				
Kolonial	147	70	210	172	94	182	204	91	225	210	80	263	225	98	229	193	100	197	235	95	247	204	88	232				
Øvrig detailhandel	309	124	241	192	107	180	173	71	245	224	90	250	212	101	211	170	104	163	196	115	171	215	100	216				
Restaurant-hotel	510	161	317	216	120	180	436	171	255	427	225	189	250	152	164	219	150	146	202	117	173	299	154	194				
Vognmænd	220	90	244	346	100	346	256	95	269	183	105	175	247	97	256	192	100	106	373	84	444	250	95	264				
Reparation og service	217	126	172	175	100	175	161	91	177	227	121	188	214	102	210	188	106	178	246	114	216	211	107	198				

Kilde: Småbyers erhvervsstruktur

Sammenfatning

Der er en vis erhvervsaktivitet i samtlige brancher i alle byklasser i de i undersøgelsen indgåede kommuner.

Der har i alle brancher været omsætningsfremgang i undersøgelsesperioden for samtlige byklasser.

Der synes i undersøgelsen at være en tendens til stigende virksomhedsstørrelse ved stigende bystørrelse, og til at de største vækstprocenter optræder i de store småbyer. Sammenlignet med landstallene har virksomhederne i undersøgelsen generelt mindre gennemsnitlig omsætning, ligesom vækstprocenterne ligger under landsgennemsnittet.

Det må erindres, at det spinkle og følsomme statistiske materiale, som undersøgelsen er baseret på, betyder, at undersøgelsens resultater må tolkes med varsomhed.

Bilag 4 Fynsundersøgelsen

Planstyrelsen har indsamlet et materiale om fremstillingsvirksomheder på Fyn. Det indeholder en række oplysninger om samtlige virksomheder i Fyns amtskommune med 6 ansatte og derover inden for råstofindvinding og fremstillingsvirksomhed i årene 1971, 1974 og 1977.

Beskrivelse af materialet

Undersøgelsens metode

Materialet omfatter samtlige virksomheder med 6 ansatte eller derover indenfor råstofindvinding og fremstillingsvirksomhed (mejerier dog undtaget) i Fyns amtskommune. Materialet stammer fra Danmarks Statistiks industriregister.

Oplysninger om hver enkelt virksomhed

Hver virksomhed er forsynet med et identifikationsnummer. Til dette identifikationsnummer er knyttet oplysning om virksomhedens navn og adresse, oplysning om brancheidentifikation (ISIC 5-ciffer), placering af virksomheden i en størrelsesgruppe (antal ansatte). Endvidere er hver virksomhed forsynet med følgende lokaliseringsoplysninger: kommunenummer, bynavn og koordinater i UTM-nettet. Endelig er hver virksomhed forsynet med oplysninger om byklassifikation (efter bystørrelse i 1970), om hovedbranchetilknytning samt om tidspunkt for oprettelse eller nedlæggelse og om ejerforhold.

Oplysningerne er indsamlet for hvert af årene 1971, 1974 og 1977.

Undersøgelsens resultater

Af særlig interesse for Landsbykommissionen er undersøgelsens resultater vedrørende industristrukturen i landsbyerne og i landdistrikterne. Landsbyerne omfattes af undersøgelsens 3 laveste byklasser: byer med under 200 indbyggere, byer med 200-500 indbyggere og byer med 500-1.000 indbyggere.

I det følgende beskrives forskellige aspekter af landsbyernes og

landdistrikternes industristruktur, idet 1977-tallene anvendes til en statusbeskrivelse, mens 1971- og 1974-tallene kun vil blive inddraget, når udviklingen beskrives.

Forekomst af industrivirksomheder i Fyns landsbyer

Det indsamlede materiale giver mulighed for at se, hvor stor en del af landsbyerne på Fyn der har mindst én industrivirksomhed. Da industrien i nogen grad kan betragte som et basiserhverv, der skaber efterspørgsel efter f.eks. håndværk og forskellig privat service, vil forekomsten af industri ofte have stor indflydelse på erhvervsudviklingen i landsbyerne, ligesom arbejdspladserne kan have stor betydning for det sociale og kulturelle liv i landsbyen.

Tabel 1. Forekomst af industrivirksomheder i landsbyer på Fyn i 1977

Forekomst af industri	Havde ingen virksomhed	Havde mindst 1 virksomhed	Andel med mindst 1 virksomhed %
Antal byer			
Bykl. ¹⁾ by m. under 200 indb.	206 ¹⁾	23	10 ¹⁾
Bykl. ¹⁾ by m. 200-500 indb.	55	18	25
Bykl. ¹⁾ by m. 500-1.000 indb.	8	28	78

1) Ved en registrering af småbyer på Fyn udarbejdet af Danmarks Statistik for planstyrelsen er det opgjort, at der i 1979 var 229 småbyer med 50-200 indbyggere på Fyn.

Anm: I Fynsundersøgelsen er byklasseinddelingen foretaget i 1970.

Kilde: Fynsundersøgelsen 1980

I underbilag 1 findes en tabel der inden for hver enkelt byklasse viser antallet af byer med 0, 1, 2, 3, 4, 5 og 6 industrivirksomheder.

Statusbeskrivelse 1977

Som man kan forvente, fremgår det af tabel 1, at andelen af byer med mindst én industrivirksomhed er stigende ved stigende bystørrelse. Således havde kun hver tiende by med under 200 indbyggere én industrivirksomhed, mens mere end 3/4 af byerne med 500-1.000 indbyggere havde mindst én industrivirksomhed.

Af byerne med 500-1.000 indbyggere havde, jfr. underbilag 1, over halvdelen mere end én industrivirksomhed.

Tabel 2. Udviklingen i antallet af industrivirksomheder i Fyns landsbyer og landdistrikter 1971-1977

År	Byklasse	Under			Fynsunder-
	Landdistrikter	200 indb.	200-500 indb.	500-1.000 indb.	søgelsen i alt
1971 ¹⁾	53	30	30	52	595
1974 ¹⁾	59	32	29	61	594
1977 ¹⁾	59	29	27	55	562

1) Se anm. tabel 1.

Kilde: Fynsundersøgelsen 1980

Udviklingen 1971-1977

Som det fremgår af tabel 2, er der i perioden 1971-1977 sket et mindre fald i antallet af industrivirksomheder i landsbyer med indtil 500 indbyggere. Landdistrikterne og de store landsbyer (500-1.000 indbyggere) har derimod haft en lille fremgang i antallet af industrivirksomheder. Sammenlignet med udviklingen på hele Fyn har landsbyerne og landdistrikterne klaret sig relativt godt.

Industriens branchestruktur i Fyns landsbyer og landdistrikter

I det følgende skal industriens branchestruktur i Fyns landsbyer og landdistrikter undersøges og sammenlignes med branchestrukturen på hele Fyn.

Tabel 3. Forekomst af industrivirksomheder i Fyns landsbyer og landdistrikter - fordelt på brancher i 1977

Byklasse ¹⁾	I alt	Råstof- udvind.	Nærings- nydelses- middel	Tekstil- og be- klædning	Træ og møbel	Papir og grafisk	Kemisk industri	Sten-, ler- og glas- industri	Jern- og metal- værker	Jern- og metal- industri	Anden industri
Landdistrikter	59	1	9	0	18	1	5	12	1	12	0
Under 200 indb.	29	0	3	0	9	1	0	4	1	11	0
200-500 indb.	27	0	5	1	8	2	1	1	0	8	1
500-1000 indb.	55	0	7	4	20	0	2	2	0	19	1
Fyn i alt	562	3	73	54	102	54	29	37	10	186	14

1) Se anm. tabel 1.

Kilde: Fynsundersøgelsen, 1980.

Tabel 4. Forekomst af industrivirksomheder i Fyns landsbyer og landdistrikter - relativ fordeling på brancher i 1977

Byklasse ¹⁾	I alt	Råstof- udvind.	Nærings- nydelses- midler	Tekstil- og be- klædn.	Træ og møbel	Papir og grafisk	Kemisk industri	Sten-, ler- og glas- industri	Jern- og metal- værker	Jern- og metal- industri	Anden industri
Landdistrikter	100	1,7	15,3	0,0	30,5	1,7	8,5	20,3	1,7	20,3	0,0
Under 200 indb.	100	0,0	10,3	0,0	31,0	3,5	0,0	13,8	3,5	37,9	0,0
200-500 indb.	100	0,0	18,5	3,7	29,6	7,4	3,7	3,7	0	29,6	3,7
500-1000 indb.	100	0,0	12,7	7,3	36,4	0,0	3,6	3,6	0,0	34,6	1,8
Fyn i alt	100	0,5	13,0	9,6	18,2	9,6	5,2	6,6	1,8	33,1	2,5

1) Se anm. tabel 1

Kilde: Fynsundersøgelsen, 1980.

Som det fremgår af tabel 3, er alle industriens hovedbrancher repræsenteret i Fyns landsbyer og landdistrikter. Der er dog stor forskel på, hvor kraftigt de enkelte hovedbrancher er repræsenteret i de forskellige byklasser. Tre af hovedbrancherne: jern- og metalindustri, træ- og møbelindustri samt nærings- og nydelsesmiddelindustri udgør såvel i landsbyerne som i landdistrikterne tilsammen en meget væsentlig andel af industrivirksomhederne. Endvidere er sten-, ler og glasindustrien ret kraftigt repræsenteret i landdistrikterne samt i landsbyer med mindre end 200 indbyggere.

Som det fremgår af tabel 4, udgør jern- og metalindustrien, træ- og møbelindustrien samt nærings- og nydelsesmiddelindustrien også en væsentlig andel af industrivirksomhederne på hele Fyn.

Nærings- og nydelsesmiddelindustrien er kun lidt overrepræsenteret i landsbyerne og landdistrikterne i forhold til hele Fyn. Der synes ikke at være nogen systematisk fordeling i denne overrepræsentation.

Træ- og møbelindustrien er kraftigt overrepræsenteret i landdistrikterne og i alle 3 landsbyklasser.

Jern- og metalindustrien er kraftigt underrepræsenteret i landdistrikterne, mens den er let underrepræsenteret i landsbyer med 200-500 indbyggere. Jern- og metalindustrien er derimod let overrepræsenteret i landsbyer med mindre end 200 indbyggere samt i landsbyer med 500-1.000 indbyggere.

Fra de øvrige hovedbrancher kan det nævnes, at tekstil- og beklædningsindustrien er underrepræsenteret i landsbyerne og i landdistrikterne i forhold til hele Fyn - kun i enkelte af de største af landsbyerne på Fyn forekommer der tekstil- og beklædningsindustri. Papir- og grafisk industri er underrepræsenteret såvel i landdistrikter som i landsbyer. Den kemiske industri er let overrepræsenteret i landdistrikterne, men underrepræsenteret i landsbyerne.

Sammenfattende kan det konstateres, at industristrukturen i Fyns landsbyer og landdistrikter er mindre differentieret end på Fyn som helhed.

*Udviklingen i
industristruk-
turen 1971-1977*

I underbilag 2 er udarbejdet en tabel, der viser udviklingen fra 1971 til 1977 i antallet af industrivirksomheder på Fyn - fordelt efter branche og byklasse. Af dette bilag fremgår det, at der i perioden 1971-1977 ikke er nogen hovedbranche, der i landsbyerne og landdistrikterne har haft markant fremgang eller tilbagegang.

Industrivirksomhedernes størrelse i Fyns landsbyer og landdistrikter

En tredje faktor, som har betydning for jobbuddets omfang og differentiering i disse områder, er størrelsen af industrivirksomhederne - målt ved antallet af ansatte. Nedenfor vil størrelsesfordelingen af industrivirksomheder i Fyns landdistrikter blive beskrevet, og sammenlignet med størrelsesfordelingen for hele Fyn.

Landdistrikterne

Som det fremgår af tabel 5, er de helt små industrivirksomheder (6-9 ansatte) underrepræsenteret i landdistrikterne, hvorimod virksomheder med 10-49 ansatte er stærkt overrepræsenteret her. Gruppen af små og mellemstore virksomheder er samlet overrepræsenteret, mens de store virksomheder er underrepræsenteret i landdistrikterne.

Landsbyer

I landsbyer med mindre end 500 indbyggere er industrivirksomheder med indtil 50 ansatte overrepræsenteret i forhold til størrelsesfordelingen på hele Fyn - de små virksomheder er stærkest overrepræsenteret.

I de store landsbyer (500-1.000 indbyggere) ligner den relative størrelsesfordeling af virksomhederne som angivet i tabel 5, den gennemsnitlige for hele Fyn.

Der er ikke tale om, at det inden for specielle brancher er således, at landsbyernes og landdistrikternes industrivirksomheder er specielt små. Som det fremgår af underbilag 3, svarer størrelsesfordelingen i de 3 hovedbrancher i landsbyerne og landdistrikterne (jern- og metalindustri, træ- og møbelindustri samt nærings- og nydelsesmiddelindustri) godt til den samlede fordeling for hele Fyn, der er angivet i tabel 5.

*Udviklingen
1971-77*

Der synes, jfr. underbilag 4, ikke at være nogen tendens til, at den gennemsnitlige størrelse af landsbyernes og landdistrikternes industrivirksomheder er i stigning. Der er derfor ikke grund til at antage, at den gennemsnitlige størrelse for industrivirksomheder beliggende i landdistrikter eller i landsbyer i de nærmest kommende år vil nå op på landsgennemsnittet.

Tabel 5. Den relative størrelsesfordeling af industrivirksomhederne på Fyn - fordelt på byklasser 1977¹⁾

Byklasse	Antal ansatte i virksomhederne							I alt	Absolut antal
	6-9	10-19	20-49	50-99	100-199	200-499	500-		
	%	%	%	%	%	%	%	%	
Land-distr.	10,2	44,1	35,6	3,4	3,4	1,7	1,7	100	59
0-200	31,0	31,0	31,0	3,5	3,5	0,0	0,0	100	29
200-500	22,0	33,3	33,3	11,1	0,0	0,0	0,0	100	27
500-1000	20,0	27,3	30,9	12,7	5,5	3,6	0,0	100	55
Fyn i alt	13,5	29,4	33,5	10,5	6,8	4,5	1,8	100	562

1) Anm: Se tabel 1.

Kilde: Fynsundersøgelsen, 1980.

Industristrukturen i Fyns amt

For at bedømme anvendeligheden af Fynsundersøgelsen til generelle konklusioner om industristrukturen i landsbyer og landdistrikter, er det nødvendigt at vurdere, i hvilket omfang Fyns amt er repræsentativ i industriel henseende. Nedenfor er der på baggrund af industristatistikken givet en kortfattet beskrivelse af industristrukturen i Fyns amt.

Det fremgår af tabel 6, at Fyn har et befolkningsunderlag svarende til 8,8% af landets befolkning, og at 10,2% af landets samlede industripersonel og 9,7% af det samlede antal industrivirksomheder lå på Fyn. Der er ikke noget i den hidtidige udvikling, der tyder på, at disse forhold er under forandring.

Tabel 6. Fyns amts andel af landets befolkning, industrivirksomheder og personel

	Antal virksomheder			Samlet personel			Befolkningsunderlag	
	1971	1974	1977	1971	1974	1977	1970	1976
Fyn	623	617	667	41.564	43.662	39.849	432.699	447.130
Hele landet	6.805	6.712	6.910	403.270	410.225	389.499	4938.579	5072.516
Fyns andel i procent	9,2	9,2	9,7	10,3	10,6	10,2	8,8	8,8

Kilde: Industristatistikken 1971, 1974 og 1977.
Folke- og boligtællingen 1970.
Registerfolketællingen 1976.

Branche fordelingen

Som det fremgår af tabel 7, afviger industrivirksomhedernes relative fordeling på hovedbrancher på Fyn ikke markant fra landsgennemsnittet. Dog er træ- og møbelindustrien overrepræsenteret på Fyn, mens tekstil- og beklædningsindustrien er underrepræsenteret.

Tabel 7. Antal industrivirksomheder - procentvis fordelt på hovedbrancher. Fyn og hele landet. 1977

	Fyn ¹⁾	Hele landet
	%	%
Råstofudvinding	1,1	1,3
Nærings- og nydelsesmiddel	18,7	15,4
Tekstil- og beklædning	8,9	13,0
Træ- og møbel	15,1	10,6
Papir- og grafisk	8,9	10,3
Kemisk	5,6	8,9
Sten-, ler- og glas	6,5	7,7
Jernstøberier	1,8	1,2
Jern- og metalindustri	30,9	29,5
Anden industri	2,7	2,2
I alt	100,2	100,1
Absolut antal	667	6.910

1) Når branchefordelingen på Fyn i denne tabel afviger fra den i tabel 4 anførte, skyldes det væsentligst, at mejerier i tabel 7 er medtaget under nærings- og nydelsesmiddelindustri.

Kilde: Industristatistikken 1977.

Størrelsesfordelingen

Som det fremgår af tabel 8, afviger industrivirksomhedernes størrelsesfordeling på Fyn ikke markant fra landsgennemsnittet.

Tabel 8. Industribranchernes størrelsesfordeling - Fyn og hele landet i 1977

Branche	Fyn				Hele landet			
	6-19	20-99	over 100	I alt	6-19	19-99	over 100	I alt
Råstofudvinding	100,0	0	0	100	82,9	15,0	2,3	100
Nærings- og nydelsesmiddel	43,2	40,8	16,0	100	43,0	40,4	16,5	100
Tekstil- og beklædning	30,6	52,6	17,0	100	43,5	48,8	7,8	100
Træ- og møbel	61,4	35,6	3,0	100	53,6	42,1	4,2	100
Papir- og grafisk	69,5	20,4	10,2	100	59,9	29,3	10,8	100
Kemisk	54,0	35,1	10,8	100	50,1	35,9	14,0	100
Sten-, ler- og glas	53,5	44,2	2,3	100	61,0	32,3	6,7	100
Jern- og metalværker	25,5	41,7	33,3	100	33,4	45,7	21,0	100
Jern- og metalindustri	35,4	50,0	14,6	100	43,7	42,7	13,7	100
Anden industri	77,7	22,2	-	100	51,6	43,2	5,2	100
I alt	47,2	41,1	11,8	100	48,7	39,9	11,4	100

Kilde: Industristatistikken 1977.

Ser man på størrelsesfordelingen inden for de enkelte hovedbrancher, optræder der imidlertid relativt store forskelle.

Tekstil- og beklædningsindustrien, der som helhed er relativt svagt repræsenteret på Fyn, har markant større virksomheder her, idet der er relativt få små virksomheder, men relativt mange store virksomheder, sammenlignet med landsgennemsnittet.

Træ- og møbelindustrien spiller en stor rolle på Fyn. I denne branche er de små virksomheder overrepræsenteret på Fyn, mens de mellemstore virksomheder er tilsvarende underrepræsenteret.

Jern- og metalindustrien er såvel antalmæssigt som beskæftigelsesmæssigt den betydeligste industribranche på Fyn. Den gennemsnitlige industristørrelse inden for jern- og metalindustrien på Fyn ligger over landsgennemsnittet, idet de små virksomheder er underrepræsenteret her, mens de store virksomheder og især de mellemstore virksomheder er overrepræsenteret.

For nærings- og nydelsesmiddelindustriens vedkommende er størrelsesfordelingen den samme på Fyn og i hele landet.

Forekomst af industrivirksomheder i småbyer på Fyn i 1977¹⁾

Antal virksomheder	Antal byer							Antal virksomh. i alt	
	0	1	2	3	4	5	6+		
Bykl. u. 200 indb.	206	17	6	-	-	-	-	229 ²⁾	29
Bykl. 200-500 indb.	55	10	7	1	-	-	-	73	27
Bykl. 500-1000 indb.	8	9	13	5	-	1	-	36	55

1) Se anm. tabel 1.

2) Se note 1 til tabel 1.

Kilde: Fynsundersøgelsen, 1980.

Underbilag 2

Udviklingen i antal industrivirksomheder i Fyns landsbyer og landdistrikter 1971-1977 - fordelt på byklasse og hovedbranche

Byklasse ¹⁾	Råstof- udvind- ing			Nærings- nydelses- middel			Tekstil- og be- klædn.			Træ og møbel			Papir og grafisk			Kemisk industri			Sten-, ler- og glas- industri			Jern- og metal- værker			Jern- og metal- industri			Anden industri		
	71	74	77	71	74	77	71	74	77	71	74	77	71	74	77	71	74	77	71	74	77	71	74	77	71	74	77	71	74	77
Landdistrikter	0	1	1	8	9	9	2	1	0	17	18	18	0	1	1	2	5	5	12	13	12	0	0	1	12	10	12	0	1	0
Under 200 indb.	0	0	0	4	5	3	1	0	0	9	1	9	2	1	1	0	0	0	4	4	4	1	1	1	9	10	11	0	0	0
200-500 indb.	0	0	0	6	6	5	2	2	1	10	9	8	1	1	2	1	1	1	3	2	1	1	0	0	6	7	8	0	1	1
500-1000 indb.	0	0	0	7	9	7	4	4	4	19	20	20	0	0	0	1	2	2	2	1	2	0	0	0	19	24	19	0	1	1
Fyn i alt	2	3	3	92	89	73	69	61	54	110	108	102	53	55	54	24	29	29	45	40	37	5	9	10	189	188	186	6	12	14

1) Se anm. tabel 1.

Kilde: Fynsundersøgelsen 1980.

Størrelsesfordeling i Fyns landsbyers og landdistrikters industihovedbrancher. 1977

A: Jern- og metalindustrien

Antal ansatte								
Byklasse	6-9	10-19	20-49	50-99	100-199	200-499	500+	I alt
Landdistrikter	1	4	4	1	-	1	-	12
Under 200 indb.	2	3	4	1	1	-	-	11
200-500 indb.	1	3	3	1	-	-	-	8
500-1000 indb.	1	3	6	5	2	2	-	19
Fyn i alt	17	51	65	26	12	9	6	186

B: Træ- møbelindustrien

Antal ansatte								
Byklasse	6-9	10-19	20-49	50-99	100-199	200-499	500+	I alt
Landdistrikter	0	12	5	1	-	-	-	18
Under 200 indb.	5	1	3	-	-	-	-	9
200-500 indb.	2	2	2	1	-	-	-	8
500-100 indb.	4	9	7	-	-	-	-	20
Fyn i alt	16	39	41	4	1	1	-	102

C: Nærings- og nydelsesmiddelindustrien

Antal ansatte								
Byklasse	6-9	10-19	20-49	50-99	100-199	200-499	500+	I alt
Landdistrikter	2	4	3	-	-	-	-	9
Under 200 indb.	1	1	1	-	-	-	-	3
200-500 indb.	1	2	1	1	-	-	-	5
500-1000 indb.	2	-	2	2	1	-	-	7
Fyn i alt	11	18	23	11	5	4	1	73

Kilde: Fynsundersøgelsen, 1980.

Udviklingen i industrivirksomhedernes størrelse på Fyn 1971-77, fordelt på byklasser - relativ fordeling.

Antal ansatte:	I alt	6-19			20-99			100 og derover		
		71	74	77	71	74	77	71	74	77
Byklasse ¹⁾										
Landdistrikter	100	60,4	52,6	54,3	32,1	39,0	39,0	7,6	8,3	6,8
Under 200 indb.	100	63,4	59,4	62,0	33,4	34,4	34,5	3,3	6,3	3,5
200-500 indb.	100	56,6	55,2	55,5	43,4	44,8	44,4	0,0	0,0	0,0
500-1000 indb.	100	36,5	41,0	47,3	57,7	49,2	42,6	5,8	9,9	9,1
Fyn i alt	100	46,0	42,0	46,6	40,3	43,3	41,1	7,6	14,8	11,8
Hele landet	100	47,4	46,6	48,7	40,9	40,9	39,9	11,7	12,5	11,4

1) Se anm. tabel 1.

Kilde: Fynsundersøgelsen, 1980.

Bilag 5 Støttemuligheder for landbrug

A. Køb af landbrugsejendom

	A 1 Kurstabslån
<i>Hvem kan få lån</i>	Landmænd under 40 år med landbrugsuddannelse, og som første gang etablerer sig og tager landbrug som hovederhverv.
<i>Hvad kan man få til</i>	Til køb af landbrug.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	Et lån svarende til kurstabet af et 5 pct. 30-årigt lån med en hovedstol på 30 pct. af handelsværdien, dog max. af 1,3 mill. kr. for bedrifter erhvervet fra 1. oktober 1980.
<i>Lånevilkår</i>	Lånet er rente- og afdragsfrit i 5 år. I denne periode opskrives lånet med 2 pct. pr. halvår. Efter 5 år forrentes og afdrages lånet med en fast ydelse på 5 pct. halvårligt. Renten udgør 3,25 pct. af den til enhver tid værende restgæld. Lånet skal være sikret pantet inden for 90 pct. af handelsværdien med tillæg af opskrevet statslån.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Ved hovederhverv forstås, at 50 pct. af arbejdstid og af samlet indkomst kan henføres til landbruget.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Opskrivningen af hovedstolen på ialt 20 pct. er ikke fradragsberettiget.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til Statens Jordlovsudvalg, København, og skal være fremme inden 6 måneder efter bedriftens overtagelse.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov om udlån til yngre jordbrugere nr. 544 af 27/10-77 med ændring nr. 58 af 12/2-81. Bek. nr. 250 af 13/5-76 med ændring nr. 548 af 2/11-77, samt ændring nr. 96 af 15/3-81.
<i>Bemærkning</i>	Opfylder man ikke betingelserne for at få lån, kan dispensation opnås i en kort periode, indtil betingelserne kan opfyldes. Ved udtrykket etablering ses der på familiens forhold og ikke kun på er-

hververens. Kurstabslånet kan søges ad flere gange, dog skal førstegangsansøgningen omfatte mindst halvdelen af en ejendom. Med det fremlagte lovforslag vil p.t. det maksimale lån udgøre ca. 254.000 kr.

A 2 Etableringstilskud

<i>Hvem kan få tilskud</i>	Landmænd, som kan få kurstabslån.
<i>Hvad kan man få til</i>	Køb af landbrug.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	2,5 pct. af ejendommens handelspris, dog max. af 1,3 mill. kr. for ejendomme erhvervet før den 1. okt. 1980.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Som for etableringslån.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Tilskuddet skattepligtigt i bevillingsåret.
<i>Ansøgning</i>	Som for etableringslån.
<i>Lovgrundlag</i>	Som for etableringslån.

A 3 Skattelempelse for nyetablerede

<i>Hvem kan få lempelse</i>	Landmænd, som har etableret sig første gang som indehaver af en ejendom.
<i>Hvor meget kan man få</i>	Man kan få nedslag i indkomsten på max. 5000 kr. og max. 20 pct. af det beløb, hvormed gælden overstiger 70 pct. af den skattemæssige værdi af fast ejendom, besætning og inventar. Beløbet må endvidere ikke overstige årets afdrag på gælden. Lempelsen kan opnås i de første 6 år efter etablering.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Der er tale om en bevillingsmæssig lempelse, som skal bevilges i hvert enkelt tilfælde af den lokale ligningskommission. D.v.s., man har ikke ret til lempelse.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til den lokale skattemyndighed.
<i>Lovgrundlag</i>	Ligningslovens paragraf 27.

A 4 Tilskud til regnskabsføring

<i>Hvem kan få tilskud</i>	Ejere og forpagtere af en landbrugsbedrift, som har landbrug som hovederhverv, og som ikke tidligere har ført regnskab.
<i>Hvad kan man få til</i>	Regnskabsføring.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	Tilskuddet udgør p.t. ialt 5868 kr., som udbetales over 4 år i lige store rater.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Der skal i mindst 4 år føres et driftsregnskab. Regnskabsføringen må ikke være påbegyndt, inden forhåndstilsagn er givet. Der skal hvert år i 4 år indberettes et driftsregnskab til Jordbrugsøkonomisk Institut, De danske Landboforeninger eller Danske Husmandsforeninger.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Tilskuddet er skattepligtig indkomst i udbetalingsåret.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til Statens Jordlovsudvalg.
<i>Lovgrundlag</i>	Bekendtgørelse om tilskud til fremme af regnskabsføring i jordbrugsbedrifter, bek. nr. 514 af 7/10-74, ændret ved bek. af 28. sept. 1977, og senest ændret ved bek. nr. 230 af 18. jan. 1980, samt bek. nr. 10 af 14/1-81.
<i>Bemærkning</i>	Det er uden betydning, hvem der fører regnskabet. Udbetalinger af tilskud vil altid svare til de beløb, der er givet forhåndstilsagn om.

B. Køb af jord og jordforbedring

B 1 Statslån til jordkøb m.v.

<i>Hvem kan få lån</i>	Landmænd under 55 år med landbrug som hovederhverv, som har landbrugsuddannelse, og som har udnyttet lånemulighederne på det almindelige lånemarked, og som ikke har betydelige egne midler.
<i>Hvad kan man få til</i>	Der ydes lån til køb af tillægsjord samt til bygningsinvesteringer i forbindelse med udflytning af en ejendom ved jordfordeling.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	Til jordkøb ydes max. 50.000 kr. Undtagelsesvis dog 80.000 kr. Til bygningsinvestering ydes max. 250.000 kr.

<i>Lånevilkår</i>	Lånene er annuitetslån, som afdrages over 30 år og forrentes med 6,5 pct. p.a. + 0,2 pct. p.a. i adm.bidrag i de første 15-20 år. Herefter hæves renten til ca. markedsrente.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Det erhvervede jordareal må ligge hensigtsmæssigt for køberen, og der ydes kun lån til den del af en jorderhvervelse, der bringer ejendommens areal op på 35 ha. I tilfælde af mindre god jord kan arealgrænsen hæves til 50 ha.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til den lokale jordbrugskommission.
<i>Lovgrundlag</i>	Statens udlån til jordbrugsmæssige formål lov nr. 181 af 28/4-71 ændret ved lov nr. 223 af 26/4-73 og lov nr. 291 af 16/4-74. Bek. om maksimumsbeløb for lån i henhold til nævnte lov nr. 45 af 30/1-74.
<i>Bemærkning</i>	I forbindelse med jordfordelingssager stilles alene krav om, at ansøgeren ikke har betydelige egne midler samt uudnyttede belåningsmuligheder.
	B 2 Tilskud til jordfordeling
<i>Hvem kan få tilskud</i>	Lodsejere med behov for en jordfordeling, og som får udarbejdet en jordfordelingsplan for et område.
<i>Hvad kan man få til</i>	''Mindre'' jordfordelingssager normalt ikke over 5 mageskifter eller anden jordoverdragelse.
	Udgifter ved behandling og berigtigelse af sager, der gennemføres ved kendelse.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	I ''mindre'' jordfordelingssager fritagelse for udstykningsafgift + gebyr for attestation af specialkort, samt 50 pct. af udgiften til landinspektør. Omkostninger ved behandling og berigtigelse af sager, der gennemføres ved kendelse, betales af staten.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til matrikeldirektoratet, København.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov om jordfordeling mellem landejendomme, nr. 311 af 4/7-79.
<i>Bemærkning</i>	Henvendelse om jordfordeling rettes til Jordfordelingssekretariatet, Sct. Annæ Plads, København.

B 3 Tilskud til dræning og vanding

<i>Hvem kan få tilskud</i>	Ejere af landbrugsejendomme.
<i>Hvad kan man få til</i>	Dræningsarbejder og etablering af vandingsanlæg.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	Tilskuddet udgør 33 1/3 pct. af forbundne omkostninger bortset fra eget arbejde. Ved vandingsanlæg ydes kun tilskud til de dele, som nedgraves i jorden eller bringes i varig forbindelse med ejendommen. Motor og pumpe medregnes ikke i tilskudsgrundlaget. Under særlige forhold kan tilskud til vandingsanlæg forhøjes til 50 pct.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Arbejdet må først påbegyndes, efter at tilsagn foreligger og senest 1 år herefter.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Tilskuddet medregnes ikke i den skattepligtige indkomst, men afskrivningsgrundlaget reduceres.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til den stedlige jordbrugskommission.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov om tilskud til dræning og vanding nr. 606 af 11/12-75 ændret ved lov nr. 473 af 14/9-77 og ved lov nr. 59 af 18/2-81. Bek. nr. 607 af 11/12-75, ændret ved bek. nr. 97 af 18/2-81.
<i>Bemærkninger</i>	Tilskuddet anvendes til ekstraordinært afdrag på grundforbedringslån, såfremt der samtidigt optages et sådant. Tilsagn om tilskud kan ydes inden for en årlig ramme på 65 mill. kr. i 1981. Som noget nyt giver nævnte lov mulighed for tilskud til gravefri dræningsarbejde.

B 4 Lån til grundforbedring

<i>Hvem kan få lån</i>	Ejere af landbrugsejendomme.
<i>Hvad kan man få til</i>	Afvanding, dybdebehandling, etablering af vandingsanlæg samt til kultivering af udyrkede arealer, herunder kalkning og grundgødsning.
<i>Lånevilkår</i>	Lånene ydes af penge- og realkreditinstitutterne og sikres ved pant i fast ejendom. Dette pant kan tinglyses forud for allerede indestående lån. Grundforbedringslånet skal være afdragsfrit i de første 4 halvårsterminer og skal derefter afdrages med en tyvendedel i de følgende terminer (d.v.s. 10 år). Lån til kalkning afdrages på 5 år med en tiendedel halvårligt, (d.v.s. som serielån).

<i>Væsentlige forhold</i>	En forudsætning, for at lånet kan lyses med fortrinsret, er, at den lokale jordbrugskommission ved påtegning af pantebrevet godkender dette. Forudsætning herfor er, at grundforbedringen vil medføre en værdiforøgelse og en afkastningsevne, der giver mulighed for betaling af renter og afdrag på grundforbedringslånet.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til den lokale jordbrugskommission.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov om grundforbedringslån, nr. 166 af 29/3-74.
	B 5 Tilskud til læplantning
<i>Hvem kan få tilskud</i>	Jordbrugere samt fællesskaber af jordbrugere.
<i>Hvad kan man få til</i>	Læplantningsarbejder.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	a) Ved kollektivt læplantningsarbejde kan der ydes tilskud på indtil 50 pct. af samtlige forbundne omkostninger. b) Ved individuel læplantning kan der ydes tilskud på indtil 50 pct. af indkøbte lætræers pris.
<i>Væsentlige forhold</i>	Ved kollektiv læplantning forudsættes, at lodsejerne slutter sig sammen i læplantningslaug. Udførte projekter skal bestå i mindst 10 år.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Kan læplantningen betragtes som vedligeholdelse, vil plantningsudgifterne være fradragsberettiget. Er læplantningen en nyetablering, vil ingen udgifter være fradragsberettiget. Forholdene vedr. tilskuddene er ikke helt afklaret. Tilskud fra staten vil formentlig blive betragtet som reduktion af udgifterne og dermed skattefrie. Evt. tilskud fra kommunen må derimod betragtes som skattepligtige.
<i>Ansøgning</i>	Ved kollektiv plantning indsendes ansøgning til et af Det Danske Hedeselskabs kontorer. Ved individuel plantning vil den lokale planteskole ofte straks modregne tilskuddet ved køb af plantematerialet.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov om tilskud til læplantning, nr. 245 af 12/5-76, som ændret ved lov nr. 127 af 25/3-81.
<i>Bemærkning</i>	Ud over ovennævnte tilskudsmuligheder vil der i nogle kommuner kunne opnås et særligt kommunalt tilskud.

C. Bygninger og inventar

C 1 Rentetilskud ved modernisering

Hvem kan få tilskud Ejere eller forpagtere af en jordbrugsbedrift, som selv driver bedriften, eller et selskab, stiftelse og lign., som har bortforpagtet bedriften til *en* person, der selv driver ejendommen.

Hvad kan man få til Alle investeringer, som er led i en modernisering af bedriften. Dog er følgende investeringer undtaget:

- 1) Køb af jord, svine- og fjerkræbesætning samt slagtekalve til viderefedning.
- 2) Investering i beboelse og fjerkræsektoren.

Hvor meget kan opnås Tilskuddet beregnes som et rentetilskud til de til investeringen optagne lån. De første 6 år udgør tilskudsprocenten max. 5 af restgælden, og derefter nedsættes den med en halv pct. årligt. Der skal altid selv bæres en rente på 3 pct. p.a., og tilskuddets størrelse vil iøvrigt afhænge af lånetype og lånenes løbetid.

Der kan maksimalt modtages tilskud til en investeringsudgift på 410.000 kr. pr. heltidsbeskæftiget og 820.000 kr. pr. ejendom. Ved investering i svinestalde skal den samlede investering ligge inden for 102.000 kr. og 521.000 kr. Det samlede tilskud udbetales over 10 år. Pr. 100.000 kr. investering vil tilskuddet maksimalt udgøre: 1-6. år ialt 5322 kr. årligt, 7. år 4258 kr., 8. år 3194 kr., 9. år 2128 kr. og 10. år 1064 kr. totalt 42.576 kr. (Ved 10 pct. realrente en nuværdi på ialt 28.200 kr.).

Væsentlige betingelser Der må ikke tidligere være ydet moderniseringsstøtte til ejendommen. Ansøgeren skal have et rimeligt økonomisk behov for støtte, have landbrug som hovederhverv og have en landbrugsfaglig uddannelse. Endvidere skal man godtgøre, at bedriften ikke kan aflønne arbejdskraften svarende til en fuldt beskæftiget arbejder uden for landbruget, og at dette vil være tilfældet efter bedriftens modernisering.

Endvidere skal der laves en udviklingsplan, og man forpligtes til at få ført et driftsregnskab i indtil 15 år efter planens afslutning. For investeringer i svinestalde gælder, at det forudsættes, at mindst 35 pct. af kornet, der skal bruges i stalden, kan dyrkes på ejendommen.

Endelig må investeringerne ikke være påbegyndt, før der foreligger et forhåndstilsagn om tilskud.

<i>Skattemæssige forhold</i>	Tilskuddene er skattepligtige ved udbetaling.
<i>Ansøgning</i>	Stiles til Statens Jordlovsudvalg og indsendes til den lokale jordbrugskommission.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov om støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter, nr. 222 af 26/4-73 samt bek. nr. 13 af 10/1-79, senest ændret ved bek. nr. 229 af 18. jan. 1980 og bek. nr. 9 af 14/1-81.
<i>Bemærkning</i>	<p>Ansøgninger kan kun forventes behandlet, hvis de er udfærdiget med bistand af sagkyndige konsulenter. Investeringerne kan gennemføres i etaper inden for max. 6 år. Moderniseringsmålet (= den arbejdsindkomst som bedriften skal kunne opnå) er for 1981 på 120.000 kr. og for 1982 på 122.400 kr. Såfremt en investering dobbeltfinansieres med fx realkreditlån og finanslån, vil tilskuddet blive udmålt efter realkreditlånet.</p> <p>Tilskudsudbetalingerne bortfalder almindeligvis, hvis ejendommen handles.</p> <p>Forhåndstilsagn om støtte bortfalder, såfremt der ikke er sket indberetning af investeringen senest et halvt år efter opgivet afslutningstidspunkt.</p>
	C 2 Statsgaranti for lån
<i>Hvem kan få garanti</i>	De jordbrugere, som opnår moderniseringsstøtte, og som ikke selv kan stille den sikkerhed, der kræves i forbindelse med låntagning på det almindelige lånemarked.
<i>Hvad kan man få til</i>	Der ydes statsgaranti for lån inden for de beløbsrammer, der kan gives moderniseringsstøtte efter. Garantien ydes i max. 15 år.
<i>Lovgrundlag</i>	Samme lov som for C 1.
	C 3 Miljøstøtte
<i>Hvem kan få tilskud</i>	Erhvervsvirksomheder, der foretager investeringer i nedenfor nævnte.
<i>Hvad kan man få til</i>	Der ydes støtte til: <ul style="list-style-type: none"> a) Indførelse af mindre forurenende teknologi

- b) Forureningsbegrænsende projekter, der er økonomisk tyngende at gennemføre.
- c) Tilslutning til offentlige spildevandsanlæg.

<i>Hvor meget kan opnås</i>	Tilskuddet ydes med 25 pct. af investeringsbeløbene minus fradrag for forøgede indtjeningsmuligheder.
<i>Væsentlige forhold</i>	Der kræves forhåndstilsagn, før projektet påbegyndes. En investering kan kun støttes, hvis den mindst udgør 40.000 kr.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Tilskuddet er skattepligtigt i udbetalingsåret.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til miljøstyrelsen.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov 606 af 23/12-80 og bek. nr. 607 af 23/12-80.

C 4 Tilskud til energibesparende foranstaltninger i beboelsejendomme

<i>Hvem kan få tilskud</i>	Blandt andet ejere af landbrugets stuehuse, der er taget i brug før 1974.
<i>Hvad kan man få til</i>	Energibesparende foranstaltninger som fx isolering, tætningsarbejde, udskiftning af varmeanlæg m.v. Foranstaltningerne skal vedrøre boligens opvarmning eller opvarmning af brugsvand.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	Tilskuddet udgør 25 pct. af godkendte udgifter (inkl. moms). Der kan højst udbetales 6000 kr., og tilskud under 500 kr. udbetales ikke.
	Tilskuddet kan også ydes med et beløb svarende til kurstab på et realkreditlån (12%), der optages til dækning af investeringen.
	Tilskuddet nedsættes med 200 kr. for hver 1000 kr. husstandsindkomsten overstiger 66.000 kr. i 1980 og 72.000 kr. i 1981.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Tilsagn skal foreligge, inden arbejdet udføres. Arbejdet skal udføres af momsregistrerede virksomheder og skal være afsluttet senest 10 mdr. efter tilsagn. Der kræves erklæring fra energikonsulent. Ved mindre indgribende foranstaltninger kan kommunen tillade, at der ikke benyttes energikonsulent.

Tilskud kan meddeles uanset om der tidligere er modtaget tilskud

til andre projekter fra denne eller lignende love. Tilskud efter denne lov kan dog max. udgøre 6000 kr.

Skattemæssige forhold

Tilskuddet er ikke indkomstskattepligtigt.

Ansøgning

Indgives til kommunen.

Lovgrundlag

Lov om statstilskud til energibesparende foranstaltninger i beboelsesejendomme nr. 459 af 5/11-80. Bek. nr. 462 af 5/11-80.

C 5 Tilskud til udnyttelse af vedvarende energikilder

Hvem kan få tilskud

Ejere, lejere og forpagtere af erhvervsbygninger samt andre bygninger.

Hvad kan man få til

Tilskud ydes til solvarmeanlæg, vindmøller, varmepumpe- bio- gas-, komposterings-, og vandkraftsanlæg samt andre lignende energianlæg.

Hvor meget kan opnås

Tilskuddet ydes med 20 pct. af godkendte udgifter, dog max. 1 mill. kr. og mindre end 1.000 kr. udbetales ikke.

Væsentlige betingelser

Tilsagn skal foreligge inden arbejdet påbegyndes. Tilsagn kan kun meddeles, såfremt anlægget på forhånd er systemgodkendt som tilskudsberettiget. Anlægsarbejder skal udføres af momsregistrerede virksomheder. Arbejdet skal være afsluttet og ansøgning om udbetaling af tilskud indsendt senest 10 mdr. efter at tilsagn er givet.

Skattemæssige forhold

Tilskuddet er skattefrit for modtageren. Udgifter, som er afholdt ved tilskud, kan som følge heraf ikke danne grundlag for afskrivning eller fradrag i indkomstopgørelsen.

Ansøgning

Indgives til kommunen.

Lovgrundlag

Lov om statstilskud til udnyttelse af vedvarende energikilder m.v., nr. 2 af 2/1-81 og bek. nr. 21 af 20/1-81.

Bemærkning

Der er i loven ialt afsat 80 mill kr. til formålet.

C 6 Kurssikrede udlandslån i DLR (K-lån)

Hvem kan få lån

Egentlige landmænd, som ikke tidligere har udnyttet ordningens

maksimumsbeløb. Lånet skal endvidere kunne placeres inden for DLRs normale 70 pct. lånegrænse.

<i>Hvad kan man få til</i>	Investeringer i driftsbygninger.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	Der kan maksimalt opnås 700.000 kr., og der udbetales ikke lån under 100.000 kr.
<i>Lånevilkår</i>	K-lånet er et kontantlån med en løbetid på 10 år og en afdragsprofil svarende til et 30-årigt DLR-lån. K-lånets restgæld efter det 10. år refinansieres automatisk med et 20-årigt DLR-lån. K-lånet forrentes med 11,0 pct. p.a. + 0,15 pct. halvårligt i adm.bidrag. Refinansieringslånets rente vil afhænge af obligationernes børskurs på refinansieringstidspunktet.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Investeringen må ikke være påbegyndt (støbning påbegyndt), før der foreligger tilsagn. Byggeriet skal være færdiggjort senest 6 måneder efter at tilsagn modtages.
<i>Ansøgning</i>	K-lån søges gennem pengeinstitutterne.
<i>Lovgrundlag</i>	Cirkulære fra Dansk Landbrugs Realkreditfond.
<i>Bemærkning</i>	Har man tidligere fået K-lån, men ikke udnyttet låneloftet på 700.000 kr. kan man ansøge påny efter restbeløbet, dog skal der ligge en investering på mindst 100.000 kr. bag ansøgningen.
<i>Hvem kan få lån</i>	C 7 Statsgaranti for lån og rentetilskud til visse landmænd Landmænd i økonomiske vanskeligheder med jordbrug som væsentligste erhverv, og som har erhvervet ejendommen i perioden 1/1-74 til 31/12-79 eller som i nævnte tidsrum har foretaget væsentlige investeringer i driftsbygninger.
<i>Hvad kan man få til</i>	Lån gives til sanering af kortfristet og højtforrentet gæld. Rentetilskud gives til nedbringelse af renten på omtalte lån.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	Der kan maksimalt opnås statsgaranti for 600.000 kr. lån pr. ansøger og pr. bedrift. Såfremt renten på lånet tilskrives hovedstolen i de første 3 år, reduceres maksimum med denne opskrivning.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Det er afgørende for statsgaranti, at det må antages, at bedriften efter gældssanering fremtidig kan opfylde sine økonomiske forpligtelser.

Lånet er afdragsfrit de første 3 år. Herefter skal lånet afdrages som annuitetslån over de næste 10 år. Det forrentes med normal pengeinstitutrente, men i de første 3 år gives et rentetilskud på 5 pct. Renten i de første 3 år kan vælges betalt løbende eller tilskrevet hovedstolen.

Lånet skal sikres ved oprykkende panteret inden for handelsværdien. Rentetilskuddet forfalder ved ejerskifte. Ved væsentlig investering forstås normalt investeringer på mindst 250.000 kr. For små ejendomme kan beløbet nedsættes med 20.-30.000 kr.

Ansøgning Indgives til lokalt pengeinstitut. Seneste ansøgningsfrist er den 31/12-81.

Lovgrundlag Lov om statsgaranti for lån og rentetilskud til visse landmænd nr. 131 af 9/4-80, som ændret ved lov nr. 129 af 25/3-81. Bek. nr. 173 af 14/5-80, som ændret ved bek. nr. 156 og 157 af 15/4-81.

Bemærkning Det forudsættes, at mulighederne for optagelse af realkreditlån er udnyttet forud. Investeringer foretaget før 1/1-74 kan ved dispensation medtages.

C 8 Tilskud til nedbringelse af renteudgifter

Hvem kan få tilskud Landmænd med jordbrug som hovederhverv, og som har et rimeligt økonomisk behov for støtte. Ansøgerne skal desuden have foretaget investeringer på mindst 100.000 kr. i driftsbygninger i perioden 15. dec. 1973 til 31. dec. 1980.

Hvad kan man få til Nedbringelse af renteudgifter.

Hvor meget kan opnås Tilskuddet udgør enten:

- 1) 4 pct. om året i 3 år af den del, der ligger over 100.000 kr. af de samlede investeringer i driftsbygninger og installationer for perioden 15/12-73 til 31/12-80. Dog max. 80.000 kr. pr. år pr. ansøger.
- 2) 5 pct. om året i 3 år af den del, der ligger over 100.000 af de samlede tilskudsberettigede investeringer i bygninger og installationer, der er omfattet af en moderniseringsplan i tilsvarende periode.

*Væsentlige
betingelser*

Behov for støtte er opfyldt såfremt:

- 1) Ansøgeren har fået tilsagn om gældssaneringslån eller
- 2) Ansøgeren har en skattemæssigt opgjort gæld på over 45 pct. af de skattemæssige opgjorte aktiver samt har en indtægt i samme regnskabsår, der er mindre end moderniseringsmålet.

Investeringerne i driftsbygningen skal senest være påbegyndt den 31/12-79 og afsluttet den 31/12-80.

Investeringer inden for æg og fjerkræ kan ikke medregnes.

*Skattemæssige
forhold
Ansøgning*

Tilskuddet er skattepligtigt ved udbetaling.

Indgives til Statens Jordlovsudvalg.

Lovgrundlag

Lov om tilskud til nedbringelse af jordbrugerhvervets renteudgifter nr. 279 af 16/6-80, som ændret ved lov nr. 130 af 25/3-81. Bek. nr. 378 af 10/8-80, som ændret ved bek. nr. 155 af 27/3-81.

Bemærkning

Ansøgning kan indgives indtil udgangen af 1981.

C 9 Henstandslån fra realkreditinstitutter.

Hvem kan få lån

Landmænd i økonomiske vanskeligheder med jordbrug som væsentligste erhverv, og som har erhvervet ejendommen i tiden fra 1/1-74 til 31/12-79 eller har foretaget væsentlige investeringer i driftsbygninger i nævnte periode.

Hvad kan man få til

Man kan få henstandslån til modregning i forfaldne eller kommende terminsydelser.

*Hvor meget kan
opnås*

Lånet kan ikke overstige 1 års terminsydelser af de lån, instituttet har ydet før 1. juli 1980 med 1. prioritet i ejendommen. Under særlige omstændigheder 2 års ydelse.

*Væsentlige
betingelser*

Det er afgørende for tilsagn om lån, at realkreditinstituttet skønner, at der er udsigt til en sund økonomisk videreførelse af bedriften.

Lånet ydes som annuitetslån, der forrentes med 6 pct. p.a. og afdrages over 16 år. Lånet skal sikres ved oprykkende panteret efter den pantegæld, der er til rest efter en eventuel gældssanering.

<i>Ansøgning</i>	Indgives til det realkreditinstitut, hvori man sidst har lån af 1. prioritet senest den 30. juni 1981.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov om ændring af lov om realkreditinstitutter nr. 481 af 5/11 1980.
<i>Bemærkning</i>	Der kan kun søges lån 1 gang. Loven trådte i kraft den 17/11 1980.
	C 10 Tilskud til forbedring og opretning af beboelsesejendomme
<i>Hvem kan få tilskud</i>	Ejere af beboelsesejendomme taget i brug før 1980.
<i>Hvad kan man få til</i>	Tilskud ydes til forbedrings-, opretnings- og vedligeholdelsesarbejder.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	Tilskud ydes med 10 pct. af de første 10.000 kr.s investeringsudgift og med 25 pct. af udgifter derudover. Tilskuddet kan højst udgøre 6000 kr.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Der skal udføres tilskudsberettigede arbejder for mindst 10.000 kr. Alt arbejde skal udføres, og materialer leveres af momsregistreret virksomhed. Der gives ikke tilskud til luksusprægede investeringer. Der kræves tilsagn om tilskud, før arbejdet påbegyndes.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Tilskuddet er ikke indkomstskattepligtigt.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til kommunen.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov om statstilskud til forbedring og opretning af beboelsesejendomme nr. 460 af 5/11-80 samt bek. nr. 463 af 5/11-80.

D. Produktstilpasning m.v.

	D 1 Tilskud til omstilling af malkekvægbesætning
<i>Hvem kan få tilskud</i>	Mælkeproducenter, som ophører med mælkeproduktion i 4 år, og som samtidig omstiller kvægbesætningen til kødproduktion.
<i>Hvad kan man få til</i>	Man får tilskud for at standse mælkeproduktionen og omstille til kødproduktion.

Hvor meget kan opnås

Tilskuddet udgør følgende beløb pr. kg mælk, der er leveret fra besætningen de seneste 12 måneder forud for ansøgningstidspunktet:

For de første	120.000 kg	1,63 kr.pr.kg
Over	120.000 kg	1,03 kr.pr.kg

Præmien kan vælges udbetalt som:

- a) 60 pct. i 1. år og 20 pct. i hhv. 3. og 4. år eller
- b) i 4 lige store rater over 4 år.

Væsentlige betingelser

Ansøgeren skal i de seneste 12 mdr. forud for ansøgningen have leveret mindst 50.000 kg mælk eller på tidspunktet for dyrenes mærkning have mindst 15 køer. Man forpligtes til ikke at anvende bedriften til opdræt af malkekvæg og til ikke at udlåne eller udleje sin malkekvægbesætning. I omstillingsperioden skal der i gennemsnit på bedriften mindst være det antal storkreaturer, som svarer til det antal, der var på tidspunktet for dyrenes mærkning. Beholdes køerne, skal disse senest ved udgangen af det 3. år for 80 pct. vedkommende være udskiftet med kødracedyr eller være krydsninger heraf.

Skattemæssige forhold

Præmien er skattepligtig på udbetalingstidspunktet.

Ansøgning

Indgives til Direktoratet for Markedsordningerne (EF-direktoratet).

Lovgrundlag

Bek. om ydelse af præmie for ikke-markedsføring af mælk og mejeriprodukter og for omstilling af malkekvægbesætninger til kødproduktion af 30. juni 1977. Rådet for de Europæiske Fællesskabers forordning nr. 1078/77 af 17/5-77 samt Kommissionens forordning nr. 1307/77 af 15. juni 77.

Bemærkning

Ordningen gælder foreløbig indtil den 31/3-81. Ved en bedrift forstås samtlige ejendomme og arealer, der drives af mælkeproducenten. Ved opdræt af malkekvæg forstås også salg af grovfoder til fremmed malkekvæg. Mælkeproduktionen skal senest være standset 6 måneder efter kontraktunderskrift.

Nævnte præmie kan modtages sammen med præmien for oprettholdelse af ammekobesætning.

D 2 Tilskud til specialisering i kødproduktion

Hvem kan få tilskud Landmænd, som har fået godkendt en moderniseringsplan, og som omstiller driften til okse- eller fårekødproduktion.

Hvor meget kan opnås Tilskuddet ydes i 3 år fra udviklingsplanens iværksættelse og beregnes efter det areal, som er nødvendigt til okse- eller fårekødproduktionen. Tilskuddet udgør:

1. år: 455 kr. pr. ha, dog max. 45.5000 kr pr. bedrift.
2. år: 308 kr. pr. ha, dog max. 30.800 kr. pr. bedrift.
3. år: 157 kr. pr. ha, dog max. 15.700 kr. pr. bedrift.

Væsentlige betingelser Før udviklingsplanens igangsættelse skal indtægten fra okse- eller fårekødsalg være mindre end 50 pct. af bedriftens samlede salgsindtægter. Efter udviklingsplanens gennemførelse skal dette salg være øget med mindst 25 pct. og udgøre mindst 50 pct. af de samlede salgsindtægter fra bedriften.

Skattemæssige forhold Tilskuddet er skattepligtigt i udbetalingsåret.

Ansøgning Som ved C 1.

Lovgrundlag Som ved C 1.

D 3 Tilskud til udsætning af leukoseangrebne dyr

Hvem kan få tilskud Besætningsejere, hvis besætning har leukose.

Hvad kan man få til Til udsætning af besætning, når denne slagtes.

Hvor meget kan opnås Der kan opnås hhv. et EF-tilskud og et nationalt tilskud.

EF-tilskud: 500 kr. pr. ko og kvie, der har kælvet og 250 kr. for øvrige dyr.

Nationalt tilskud: 300 kr. pr. ko og pr. kvie over 2 år, samt 150 kr. pr. kvie mellem 1 og 2 år samt tyre og stude over 1 år. Det nationale tilskud fordobles, hvis der inden for de seneste 2 år er optaget dyr i elitestambog.

For kontrollerede besætninger ydes et tillæg på 4 kr. pr. kg smørfedt over 200 kr i besætningsgennemsnit af de seneste 3 års kontrolregnskaber.

<i>Væsentlige betingelser</i>	Besætningen skal være udsat og gået til slagtning i løbet af højst 2 år efter ansøgningen. Ansøgning skal indgives senest 1 måned efter sygdommens konstatering.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Udsættelse af besætning betragtes skattemæssigt som sygdomssalg, d.v.s. med skattefri avance til følge. Tilskuddet betragtes som en del af denne skattefri avance, dog <i>kun</i> for stambesætningers vedkommende. Senere retablering af besætning betragtes som nyetablering af stambesætning.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til Veterinærdirektoratet.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov om bekæmpelse af enzootisk leukose hos kvæg, nr. 214 af 28/5-68 samt bek. af 12/9-68. Rådsdirektiv 77/391 af 17/5-77.
<i>Bemærkning</i>	EF-tilskuddet ophørte pr. 15. maj 1981.
<i>Hvem kan få tilskud</i>	D 4 Tilskud til besparelser i procesenergi Landbrug, som foretager energibesparende ændringer i procesanlæg, der var i brug 1/1-75.
<i>Hvad kan man få til</i>	Der gives tilskud til ændring af processer, når ændringen medfører væsentlig bedre energiudnyttelse eller -besparelse.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	Tilskuddet kan udgøre mellem 25 og 40 pct. af de udgifter, som kan henføres til energibesparende foranstaltninger. Procenten fastsættes efter størrelsen af energibesparelse og efter investeringens lønsomhed.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Tilsagn skal foreligge, inden arbejdet påbegyndes. Afgivelse af en ordre vil blive betragtet som påbegyndelse af arbejdet. For investeringer under 100.000 kr. skal der foreligge en standard brancheenergiundersøgelse af anlægget, før tilskud kan opnås.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Tilskuddet er skattepligtigt i udbetalingsåret.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til Sekretariatet for Teknologirådet og Statens Tekniske Prøvenævn, København.
<i>Lovgrundlag</i>	Lov om statstilskud til energibesparende foranstaltninger i forbin-

delse med industrielle processer m.v., nr. 261 af 8/6-77 med ændring nr. 612 af 14/12-77 og bek. nr. 7 af 12/1-78.

Bemærkning

For øjeblikket foreligger der godkendte brancheenergianalyser for følgende investeringer: anlæg til fyring med halm og affaldstræ.

D 5 Tilskud til produktions-, beskæftigelses- og miljøfremmende foranstaltninger i privat skovbrug.

Hvem kan få tilskud

Private skovbrugere, hvor skoven ikke overstiger 50 ha.

Hvad kan man få til

Bl.a. til udhugning og pleje af bevoksning, etablering af løvskovbælter, anlæggelse af skovveje og læggepladser, gravning af grøfter samt foranstaltninger til fremme af produktion og miljø.

Tilskud ydes kun til arbejds løn.

Hvor meget kan opnås

Tilskud ydes med indtil 100 pct. af medgået arbejds løn. Tilskud under 2000 kr. udbetales ikke.

Væsentlige betingelser

Tilsagn skal være givet, før arbejdet påbegyndes. Tilskud kan ikke ydes til arbejde, man over for offentlig myndighed er forpligtet til at udføre. Arbejdet skal være afsluttet senest 12. måneder efter opnået tilsagn.

Skattemæssige forhold

Modtageren er indkomstskattepligtig af værdien af det arbejde, som udføres på grundlag af tilskuddet. I tilfælde af, at arbejdet er vedligeholdelsesarbejde, vil der være fradrag for omkostningerne.

Ansøgning

Indgives til Statens Jordlovsudvalg, København.

Lovgrundlag

Lov om statstilskud til produktions-, beskæftigelses- og miljøfremmende foranstaltninger i privat skovbrug nr. 476 af 14/9-77 samt bek. nr. 32 af 20/8-78.

D 6 Præmie for opretholdelse af ammekobesætning

Hvem kan få tilskud

Producenter med besætninger af ammekøer, der i mindst 6 mdr. opretholder en besætning af ammekøer og i 12 mdr. ikke afhænder mælk.

Hvor meget kan opnås

Præmien for produktionsåret 1980-81 er 154,47 kr. pr. ammekø.

<i>Væsentlige betingelser</i>	Antallet af ammekøer må på intet tidspunkt i den 6 måneders periode være mindre end på ansøgningstidspunktet. Der må ikke leveres mælk i 12 måneder. Mindst halvdelen af producentens indkomst skal hidrøre fra landbruget, og over halvdelen af den samlede arbejdstid skal anvendes i landbruget.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Præmien er skattepligtig på udbetalingstidspunktet.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til EF-direktoratet. Præmien kan søges fornyet hvert år i perioden 1. juni til 31. juli. I 1981 kan der søges frem til 30. september.
<i>Lovgrundlag</i>	Rådets forordning (EØF) nr. 1357/80 af 5. juni 1980.
<i>Bemærkning</i>	Præmien kan modtages sammen med præmie for omstilling af malkekvægbesætninger samt tilskud til specialisering af kødproduktion (moderniseringsstøtte).
<i>Hvem kan få tilskud</i>	D 7 Tilskud til ekstraordinære praktik- og lærepladser Landmænd, som opretter ekstraordinære praktik- eller lærepladser for elever under den fagligt-tekniske landmandsuddannelse. D.v.s. arbejdsgiveraftale A under landboorganisationernes uddannelsesaftale eller EFG uddannelse.
<i>Hvad kan man få til</i>	Oprettelse af en ikke tidligere eksisterende læreplads.
<i>Hvor meget kan opnås</i>	Tilskuddet ydes med 11 kr. pr. arbejdstime, dog maksimalt 16.000 kr. pr. ansættelsesforhold.
<i>Væsentlige betingelser</i>	Der skal være tale om en ekstraordinær (ikke tidligere) oprettet læreplads. Tilskuddet skal søges før ansættelse. Eleven skal være under 25 år.
<i>Skattemæssige forhold</i>	Tilskuddet er skattepligtigt.
<i>Ansøgning</i>	Indgives til nærmeste arbejdsformidling.
<i>Lovgrundlag</i>	Cirkulære journal nr. 1977-640-2 af 1/2-79.

Bemærkning

Cirkulæret foreskriver ikke, at amtet skal yde tilskuddet, men kun at de kan. Ordningen administreres forskelligt fra amt til amt. Nogle amter tillader, at et ansættelsesforhold kan efterfølges af et nyt tilskudsberettiget ansættelsesforhold.

En ansættelsesperiode er 18 mdr., hvoraf 12 mdr. skal være praktik.

Bilag 6 Erhvervsstøtteordninger af relevans for håndværk og mindre industri

Ordningerne i oversigten er opdelt efter følgende hovedpunkter:

- A. Produkter og produktion
- B. Maskiner og bygninger
- C. Energibesparende foranstaltninger m.v.
- D. Personaleudvidelse
- E. Eksport
- F. Konsulentassistance
- G. Egnsudviklingsloven

NB! Rentesatser, beløbsgrænser m.v. er de pr. 1.2.1981 gældende.

A. Vedr.: Produkter og produktion

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p>A 1: Statstilskud til produktudvikling</p>	<p>Til udvikling af nye produkter samt til <i>videreudvikling og forbedring</i> af eksisterende. Ikke til udviklingsarbejder, der skønnes at ville blive iværksat også uden tilskuddet.</p>	<p>Op til 40% af de meromkostninger, der er forbundet med produktudviklingen. Tilskud på max. 1 mill.kr. og min. 20.000 kr. Tilskuddet er skattefrit.</p>	<p>Til eksporterende eller importkonkurrerende fremstillingsvirksomheder, der kan <i>magte at optage</i> den efterfølgende produktion. Skal desuden sandsynliggøre, at produktionen inden for en 3 års periode vil <i>medføre øget beskæftigelse, eller fremme eksport.</i></p>	<p>Ansøgningsskema i Teknologistyrelsen (01) 14 66 55. Mulighed for 2 dages gratis konsulentbistand ved udformningen.</p>
<p>A 2: Lån til forsknings- og udviklingsarbejde gennem udviklingsfondet.</p>	<p>Udvikling af teknisk nye <i>produkter og produktionsmetoder.</i></p>	<p>Lån på 50-75% af de samlede omkostninger. Renten = diskontoen, løbetid = 3 år. <i>Rentefri</i> i projektperioden. <i>Ydelsesfri</i> i indtil 2 år efter projektperioden. Normalt bæres 50% af et evt. tab, hvis projektet mislykkes.</p>	<p>Projektet skal have en vis teknologisk nyhedsværdi. Skal desuden kunne føre til en <i>lønnende produktion</i>. Virksomhedens årsregnskaber skal i låneperioden tilsendes fondet.</p>	<p>Mulighed for gratis konsulentbistand ved udformning af ansøgningen, se F 2. Yderligere oplysninger kan indhentes hos Udviklingsfondet (01) 14 66 55.</p>

A. Vedr.: Produkter og produktion (fortsat)

A 3:

Programmet til fremme af enkeltopfindelser. (PROFEO).

Risikovillig finansiering af nye opfindelser i ideernes kritiske fase, d.v.s. undersøgelsen af den teknisk/kommercielle bærekraft. Også til licensformidling.

Op til 100% af udgifterne til forsøg, funktionsundersøgelser, afprøvning m.v. Max. 50.000 kr.

Skal kun betales tilbage, hvis opfindelsen bliver en indtjeningskilde. Opfindelsen skal være patentbar.

Nærmere oplysninger hos Opfinder- og Licenskontoret (02) 99 66 11.

A 4:

Offentlige udviklingskontrakter med industrien.

Aftale mellem offentlig institution og privat virksomhed om lån til udvikling af et *produkt*, en *proces* eller et *system* til brug for det offentlige. Skal gerne føre til afsætning til anden side.

Op til 100% af alle udgifter (incl. indirekte omkostninger) ved udviklingsarbejdet; ikke til anlæg, produktion og markedsføring. Tilbagebetaling i takt med udnyttelsen af resultaterne.

Særlig samfundsmæssig interesse i projektet. Offentlige institutioner kan frit udnytte resultaterne. Hvis virksomheden ikke udnytter resultaterne, kan andre virksomheder få adgang til at udnytte dem.

Nærmere oplysninger hos Teknologistyrelsen (01) 14 66 55.

B. Vedr.: Maskiner og bygninger

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<i>B 1:</i> Lån fra Dansk Håndværks Finansieringsselskab A/S.	Langfristede lån til - grund, bygninger og maskiner - udviklingsarbejde - nyetablering - generationsskifte - overtagelse af virksomhed - omlægning af gæld	<i>Bygninger:</i> 20% af udgifterne. <i>Maskiner:</i> Op til 80% af udgifterne. <i>Løbetid:</i> 7-15 år. Markedsrente (obligationer) + 1,5% stiftelsesprovision. Halvårlige ydelser.	Samlet vurdering af virksomhedens forhold med hensyn til pant og/eller kauti- on.	Nærmere oplysninger hos pengeinstitut eller Dansk Håndværks Finansieringsselskab A/S (01) 15 30 34.
<i>B 2:</i> Håndværkerlån.	Lån til <i>etablering, udbygning og modernisering</i> . Ikke driftsfinansiering. Også til risikofyldte investeringer.	<i>Bygninger:</i> - opførelse : 20-45% - ombygning: op til 80% Løbetid: max. 15 år. <i>Maskiner:</i> Op til 80%. Løbetid: max. 10 år. Rente 9% + administrationsgebyr på 0,2% af den oprindelige hovedstol. Eventuel afdragsfrihed de første 2 år.	Mindre/små virksomheder. Skal selv præstere et indskud på mindst 20% af investeringen. Så længe lånet løber, skal regnskab og status hvert år tilsendes et af to teknologiske institutter.	Ansøgningsskema fås i Egnsudviklingsdirektoratet (06) 82 56 55.

B. Vedr.: Maskiner og bygninger (fortsat)

B 3:

K-lån, kurssikrede udlandslån.	Lån til <ul style="list-style-type: none"> - opførelse, om- og tilbygning samt indretning af erhvervsbygninger - køb og ombygning af maskiner, anlæg og transportmateriel m.v. Ikke til overtagelse af andre virksomheder.	Rente: 11,5% p.a. for lån ydet indtil 1.7.1981. Løbetid: Op til 10 år for bygninger, op til 6 år for maskiner. Serielån. Lån under 25.000 kr. ydes normalt ikke.	Gives kun til <i>fremstillingsvirksomheder</i> inden for håndværk og industri med direkte eller indirekte eksport. Investeringen skal tage sigte på at sikre og udbygge denne del af virksomhedens produktion. Investeringen må ikke påbegyndes, før tilsagn foreligger.	Henvendelse i bank eller sparekasse, hvor særligt ansøgningssekema udleveres. Oplysninger i Finansieringsinstituttet for Industri og Håndværk A/S (01)13 13 21.
--------------------------------	---	--	--	---

B 4:

Ordinære lån fra Finansieringsinstituttet for Industri og Håndværk A/S.	Lån til <ul style="list-style-type: none"> - nyopførelse eller udvidelse af fabriks- og værkstedsbygninger - køb af maskiner - overtagelse af anlæg - investeringer i forbindelse med omstilling og produktudvikling.	Rente 16% p.a. + stiftelsesprovision på 3-5,5%. Løbetid op til 10 år, dog 6 år for maskiner. Serielån. Evt. afdragsfrihed i en periode i starten.	Der forudsættes normalt en egenfinansiering på 20-40%.	Henvendelse i bank eller sparekasse, hvor særligt ansøgningssekema udleveres. Oplysninger i Finansieringsinstituttet for Industri og Håndværk A/S (01) 13 13 21.
---	--	---	--	--

B. Vedr.: Maskiner og bygninger (fortsat).

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p><i>B 5:</i> EM-lån til eksport-, miljø- og energiformål.</p>	<p>Lån til</p> <ul style="list-style-type: none"> - etablering af ny produktion - udvidelse af produktion - produktionsomstilling - fremstød på nye markeder - miljøinvesteringer - energibesparende investeringer. 	<p>Rente på 3/4 af markedsrenten, p.t 13%.</p> <p><i>Maskininvesteringer:</i> Løbetid 3-5 år.</p> <p><i>Bygningsinvesteringer:</i> med tilhørende maskiner: Løbetid 5-8 år.</p> <p>Lånegrænse: 2/3 af investeringsbeløbet.</p>	<p>Kun til eksporterede eller importkurrerende virksomheder.</p> <p><i>Selvfinansiering</i> af ca. 25% af investeringen kræves normalt.</p>	<p>Lånevejledning og yderligere oplysning i Finansieringsinstituttet for Industri og Håndværk A/S (01) 13 13 21.</p>

C. Vedr.: Energibesparende foranstaltninger m.v.

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p><i>C 1:</i> Tilskud til energibesparende foranstaltninger i beboelsesejendomme.</p>	<p>Der kan bl.a. ydes tilskud til:</p> <ul style="list-style-type: none"> - isolering af lofts- og tagkonstruktioner, - isolering af gulvkonstruktioner over uopvarmede kældre eller krybekældre - hulmursisolering - tætningsarbejder i forbindelse med fugesamlinger mod det fri - installation af termostater, o.s.v. 	<p><i>1. Ejerboliger:</i> Tilskud på 25% af de godkendte udgifter (incl. moms). Min.: 500 kr. Max.: 6.000 kr. Maksimumsbeløbet nedsættes med 200 kr. for hver 1.000 socialindkomsten overstiger 72.000 kr. (1981).</p> <p><i>2. Lejeboliger:</i> Tilskud på 35% af de godkendte udgifter (incl. moms). Min.: 500 kr. pr. bolig Max.: 6.000 kr. pr. bolig Tilskuddet er skattefrit.</p>	<p>Bygningen skal være taget i brug før 1. januar 1974. Arbejdet skal godkendes af energikonsulent. Arbejdet må ikke iværksættes, før tilsagn om tilskud er givet. Arbejdet skal udføres af en momsregistreret byggevirk-somhed.</p>	<p>Yderligere oplysninger i den lokale kommune. I <i>Byggecentrum</i> fås kontakt med en energikonsulent - tlf. nr. (01) 12 73 73 eller (09) 41 14 41 eller (08) 16 07 11. Energikonsulenten ligger inde med de nødvendige skemaer og bistår med den videre fremgangsmåde.</p>

C. Vedr.: Energisparende foranstaltninger (fortsat)

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p>C 2:</p> <p>Tilskud til forbedring og opretning af beboelsejendomme.</p>	<p>Der kan ydes tilskud til alle former for forbedrings- og vedligeholdelsesarbejde <i>undtagen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - luksusrægede arbejder - genstande, der nemt kan fjernes fra ejendommen - installation af hårde hvidevarer - faste tæpper - antenner 	<p>Der skal udføres arbejde for mindst 10.000 kr. Tilskud gives med 10% af 10.000 kr. og 25% af udgifterne mellem 10 og 30.000 kr. (incl. moms). Tilskud er skattefrit.</p>	<p>Arbejdet må ikke iværksættes, før tilsagn er givet. Arbejdet skal udføres af en momsregistreret byggevirksomhed.</p>	<p>Yderligere oplysninger hos kommunen, hvor ansøgningsskemaer kan rekvireres.</p>
<p>C 3:</p> <p>Tilskud til udnyttelse af vedvarende energikilder m.v.</p>	<p>Tilskud til installation af</p> <ul style="list-style-type: none"> - solvarmeanlæg - vindmøller - vandpumpeanlæg - biogasanlæg - komposteringsanlæg - anlæg, der udnytter vandkraft. 	<p>Max. 20% af de godkendte udgifter. Min.: 1.000 kr. Max.: 1 mill.kr. Tilskud er skattefrit.</p>	<p>Arbejdet må ikke iværksættes, før tilsagn er givet. Arbejdet skal udføres af momsregistrerede byggevirksomheder. Installation i en virksomhed må ikke udføres af virksomheden selv.</p>	<p>Ansøgning til kommunen eller energistyrelsen (arbejde over 350.000 kr)</p>

C. Vedr.: Energibesparende foranstaltninger (fortsat).

C 4:

EM-lån til energibesparende foranstaltninger.

Se under B 5.

C 5:

Tilskud til procesenergibesparelser.

Tilskud til industri- og håndværksvirksomheder med et betydeligt procesenergiforbrug. Tilskud til ændring af produktionsprocesser, når ændringen vil medføre en væsentlig bedre energiudnyttelse eller energibesparelse.

Op til 40% af godkendte udgifter (excl. moms).
Max. 800.000 kr.
Tilskud er skattepligtigt.

Ved investeringer under 100.000 kr. skal der først gennemføres en brancheenergianalyse. Arbejdet må ikke påbegyndes, før tilsgagn foreligger.

Specielt skema samt yderligere oplysninger hos Teknologistyrelsen (01) 14 66 55.

C 6:

Energiprofeo.

Til energibesparende muligheder eller nye metoder til udnyttelse af alternative eller vedvarende energikilder.

Som hovedregel er 50.000, kr. maksimum i tilskud. Dette dækker afprøvning, rentabilitetsvurdering, markedsundersøgelser o.l.

Delvis tilbagebetaling, hvis Opfinderkontoret bidrager med licensformidling.

Ansøgning og oplysninger hos Opfinderkontoret
(02) 99 66 11.

D. Vedr.: Personaleudvidelse og -uddannelse

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p><i>D 1:</i> Tilskud til private virksomheder til beskæftigelse af unge.</p>	<p>Omfatter arbejdssøgende under 25 år med <i>mindst 3 måneders ledighed</i>. Arbejdsgiver skal orientere sine ansatte før nyansættelsen. Det er Arbejdsformidlingen, der udvælger den/de pågældende unge.</p>	<p>Støtte ydes i de første 6 måneder. Støttebeløb pr. time: <i>Under 18 år:</i> Alle 26 uger: 14 kr. <i>18-24 år:</i> Første 13 uger: 20 kr. Næste 13 uger: 14 kr. Langvarigt ledige kan få støtteperioden forlænget til 12 måneder.</p>	<p>Den pågældende må <i>ikke være fyldt 25 år</i>. Der skal være tale om reel merbeskæftigelse. Ansættelsen skal have varig karakter, må ikke være vikarjob eller anden kortvarig assistance. Der skal oprettes <i>ansættelseskontrakt</i>, og <i>den unge skal ansættes på almindelige løn- og arbejdsvilkår</i>.</p>	<p><i>Skema og yderligere oplysninger hos Arbejdsformidlingen eller kommunen.</i></p>

D. Vedr.: Personaleudvidelse og uddannelse (fortsat).

D 2:

Tilskud til oprettelse af ekstraordinære lære- og praktikpladser i private virksomheder.

Til praktik- og læreforhold, *som ellers ikke ville blive indgået.*

Må ikke erstatte allerede ansatte personale.

De øvrige ansatte skal orienteres.

Arbejdsformidlingen udvælger den/de pågældende unge i samarbejde med virksomheden.

Tilskud 11 kr. pr. arbejdstime. Max. 16.000 kr. pr. ansættelsesforhold.

Lære- og praktikpladserne skal etableres på sædvanlige vilkår.

Der skal foreligge godkendt uddannelsesaftale.

Henvendelse til Arbejdsformidlingen, hvor skema udleveres.

D 3:

Tilskud til ansættelse af langtidsledige.

Økonomisk støtte de første 9 måneder.

Ansættelsen skal så vidt muligt være af *længerevarende* karakter. De øvrige ansatte skal orienteres.

Første 13 uger: 26 kr./time

Næste 13 uger: 20 kr./time

Sidste 13 uger: 14 kr./time.

Gælder for langtidsledige, som falder for 26 ugers reglen. Der skal være tale om merbeskæftigelse i virksomheden. Almindelige løn- og arbejdsvilkår.

Henvendelse på det stedlige arbejdsformidlingskontor, hvor ansøgningsskema kan udleveres.

D. Vedr.: Personaleudvidelse og -uddannelse (fortsat)

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p><i>D 4:</i> Tilskud til ansættelse af færdiguddannede.</p>	<p>Beskæftigelse med arbejdsopgaver, som ellers ikke ville være blevet iværksat, f.eks.: <i>produktudvikling, genbrug, indførelse af nye metoder, personaleudvikling, markedsudvikling</i> m.v.</p>	<p>Tilskud = maksimal dagpengesats, ca. 80.000 kr om året, + i et vist omfang til materialer, rejser m.v. Normalt ikke støtte i mere end 2 år.</p>	<p>Beskæftigelsen skal være <i>utraditionel</i>, enten at virksomheden ikke tidligere har beskæftiget sådanne medarbejdere, eller at arbejdsopgaverne er nye for virksomheden. Den pågældende kan f.eks. være økonom, ingeniør, arkitekt, jurist o.l.</p>	<p>I Undervisningsministeriet (01) 15 47 67 fås ansøgningskema.</p>

D. Vedr.: Personaleudvidelse og uddannelse (fortsat).

D 5:

Støtte til omskoling af medarbejdere

Ydes til virksomheder, der *nyetablerer sig*, foretager *væsentlige udvidelser* eller *omlægger produktionen*.

Endvidere til virksomheder, der har midlertidige vanskeligheder med at skaffe beskæftigelse til de ansatte. Omskoling består af en *kursuspræget* del og af en *praktisk* del.

I den kursusprægede del betaler staten alle udgifter, incl. dagpenge/løn til de pågældende.

I den praktiske fratrækkes i tilskuddet med et beløb svarende til, hvad kursisten producerer for.

De pågældende nye eller gamle medarbejdere skal være *truede af ledighed*. Hvor der er tale om nye medarbejdere, skal disse tilbydes varig beskæftigelse.

Ansøgning om støtte rettes til det lokale arbejdsformidlingskontor.

E. Vedr.: Eksport

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p><i>E 1:</i> Eksportkreditordningen.</p>	<p><i>Garantier</i> mod tab på udenlandske tilgodehavender og <i>kaution</i> over for danske pengeinstitutter for eksportlån til driftsfinansiering (ikke til anlæg) som supplement til lånemuligheden i pengeinstitutter.</p>	<p>Garantier kan dække op til 90% af et eventuelt tab. Under en kaution vil der kunne lånes op til 75% af en eksportordre eller op til 90% af det beløb, en virksomhed har til gode hos den udenlandske køber.</p>	<p>Til her i landet hjemmehørende virksomheder, som eksporterer danske produkter og tjenesteydelser. Kaution kan ikke ydes til start af en virksomhed.</p>	<p>Ansøgningsskemaer med vejledning samt brochurer fås hos Eksportkreditrådet (01) 31 38 25 eller hos pengeinstitutterne.</p>
<p><i>E 2:</i> Finansiering af lange eksportkreditter (Dansk Eksportfinansieringsfond).</p>	<p>Finansiering af eksport af dansk producerede <i>kapitalgoder</i>, fabriksanlæg o.l., samt know-how, projekteringsarbejder m.v.</p>	<p>Renten p.t. fra 7,5 til 8 3/4%. Løbetid på mindst 2 år og normalt højst 5 år. Serielån.</p>	<p>Finansiering af eksporttilgodehavender på mindst 2 år og normalt ikke på under 500.000 kr. Forudbetaling på mindst 15%.</p>	<p>Henvendelse til bank eller sparekasse. Yderligere oplysninger hos Dansk Eksportfinansieringsfond (01) 13 13 21.</p>

E. Vedr.: Eksport (fortsat).

E 3:

Tilskud til støtte for eksporten (Danmarks Erhvervsfond).

Tilskud til

- ansættelse af eksportkonsulent
- deltagelse i messer/udstillinger
- udarbejdelse af tilbudsmateriale
- eksportpropaganda.

Tilskud på 45% af de direkte udgifter, dog mere ved konsulentarrangementer. Støtte ydes normalt højst 3 gange til samme aktivitet. Konsulentstøtte højst 3-4 år.

Kun til *grupper* af virksomheder - mindst 3 deltagere.

Ansøgningsskemaer og nærmere oplysninger hos Danmarks Erhvervsfond
(01) 31 38 25.

E 4:

EM-lån, eksportfremmelån.

Se under B 5.

F. Vedr.: Konsulentassistance

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p><i>F 1:</i> 2 dages gratis konsulentbistand til rådgivning</p>	<p>Konsulenten gennemgår <i>virksomhedens situation</i> f.eks. med hensyn til: produktsortiment, produktionsapparat, produktionsteknik, markedsføring, ledelse og styring, låne- og finansieringsmuligheder, bogholderifunktionen, budgetlægning, kalkulation, ejerform og generationsskifte, skatteforhold. Konsulenten udarbejder handlingsforslag.</p>	<p>Støtten er 100% - konsulentbistanden altså <i>gratis for virksomheden</i>.</p>	<p>Virksomheden må højst have <i>100 ansatte</i>. Der skal foregå en egentlig serieproduktion på virksomheden.</p>	<p>Henvendelse til Styregruppen for særlig Konsulentbistand (02) 99 66 11.</p>

F. Vedr.: Konsulentassistance (fortsat)

F 2:

2 dages gratis bi-stand til udfyldelse af ansøgninger.

Konsulenten udarbejder ansøgning for virksomheden til Teknologistyrelsen om tilskud (se A 1) eller til Udviklingsfondet om lån (se A 2) begge dele til *produktudvikling*.

Støtten er 100% - konsulentbistanden altså *gratis for virksomheden*.

Virksomheden må højst have *100 ansatte*.
Der skal foregå en egentlig serieproduktion på virksomheden.

Henvendelse til Styregruppen for særlig Konsulentbistand (02) 99 66 11.

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<i>F 3:</i> Længerevarende konsulentbistand.	Bistanden kan f.eks. dreje sig om <ul style="list-style-type: none"> - <i>planlægning</i> og organisering af produktudvikling - <i>omlægning</i> af produktsortiment - <i>udbygning</i> af produktionskapacitet - <i>indsførelse</i> af ændrede produktionsmetoder. 	Normalt 50% af konsulentomkostningerne, dog i visse tilfælde højere tilskudsprocent. Opgaven skal mindst have et omfang svarende til 20.000 kr. i alt.	Virksomheden må højst have ca. 100 ansatte. Der skal foregå en vis produktion på virksomheden eller være tale om en produktidé, der senere kan føre til produktion.	Henvendelse til Styregruppen for særlig Konsulentbistand (02) 99 66 11.

F. Vedr.: Konsulentassistance (fortsat).

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p><i>F 4:</i> Eksportchef til leje.</p>	<p>Konsulenten undersøger og vurderer først virksomhedens forudsætninger for eksport. Hvis disse forhold er i orden, kan arbejdsopgaven være:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>indsamling</i> af markedsinformationer hjemme og ude - <i>etablering</i> af kontakter og <i>igangsætning</i> - <i>opfølgning</i> af kundekontakter - <i>træning</i> af virksomhedens salgspersonale i eksportviden. 	<p>Forundersøgelsen varer normalt 4 dage og er gratis. Derefter er lejeperioden min. 20, max. 60 arbejdsdage, der typisk vil være opdelt i mindre intervaller.</p> <p><i>Pris:</i> 1.130 kr. excl. moms, men incl. alle rejseudgifter, herunder udlandsrejser efter nærmere aftalt omfang, pr. udnyttet arbejdsdag.</p>	<p>En medarbejder på virksomheden skal arbejde sammen med eksportkonsulenten og følge ham på evt. udlandsrejser.</p>	<p>Henvendelse til Håndværksrådets eksportafdeling (01) 12 36 76.</p>

G. Vedr.: Egnsudviklingsloven

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p><i>G 1:</i> Lån til industri- og servicevirksomheder.</p>	<p>Til <i>anlægsinvesteringer</i> (bygninger og maskiner) ved oprettelse, flytning, udvidelse, rationalisering, produktionsomstilling o.l. I visse tilfælde også til udgifter ved <i>undersøgelse, forarbejder</i> samt ved <i>afprøving</i> o.l. af en virksomheds produktionsapparat.</p>	<p>Max. 90% af anlægsudgifter med fradrag af størst mulige realkreditlån. Renten er 7½%. Serielån. Løbetid max. 20 år og 10 år for henholdsvis bygningsslån og maskinlån.</p>	<p>Investeringen skal <i>fremme</i> områdets <i>beskæftigelse</i> og <i>indkomstniveau</i>. Der skal være tale om investeringer, der skønnes at ville være rentable.</p>	<p>Ansøgningsskema samt yderligere oplysninger hos Direktoratet for Egnsudvikling (06) 82 56 55.</p>
<p><i>G 2:</i> Tilskud til industri- og servicevirksomheder i <i>særlig vanskeligt stillede egne</i>.</p>	<p>Til dækning af anlægsinvesteringer af den under E 1. nævnte art.</p>	<p>Max. 25% af anlægsudgifter til bygninger og grund. Max. 20% til maskiner. Kun tilskud til projekter over en vis størrelse, 1/2-3/4 mill.kr. Indkomstskattepligtigt, men kan fordeles over en 10-års periode.</p>	<p>Som under E 1. Projektet må ikke påbegyndes før, tilsagn om tilskud foreligger.</p>	<p>Ansøgningsskema samt yderligere oplysninger (06) 82 56 55.</p>

G. Vedr.: Egnsudviklingsloven (fortsat)

Titel	Indhold	Støttens størrelse	Betingelser	Fremgangsmåde
<p><i>G 3:</i> Tilskud til flytning af virksomheder og flyttetilskud til medarbejdere.</p>	<p>Dækning af flytteomkostninger for maskinudstyr, inventar, råvarer og færdigvarer. Endvidere til dækning af flytteomkostninger for medarbejdere.</p>	<p>Hel eller delvis dækning. Ved medarbejderen flytning dog max. 4.000 kr. pr. medarbejder.</p>	<p>Flytteomkostningerne skal være af væsentlig størrelse. Kun til medarbejdere, der er af særlig betydning for en tilfredsstillende drift. Man må ikke påbegynde flytningen, før tilsagn foreligger.</p>	<p>Henvendelse til (06) 82 56 55.</p>
<p><i>G 4:</i> Garanti for driftslån til virksomheder.</p>	<p>Garanti for lån, der optages til <i>finansiering af driftskapital</i>, d.v.s. til varedebitorer, opbygning af lager m.m.</p>	<p>Ikke faste grænser. Garantien ydes i det omfang, der ellers ikke kan skaffes den nødvendige driftskapital.</p>	<p>Virksomheden skal have benyttet de øvrige låne- og tilskudsordninger under egnsudviklingsloven.</p>	<p>Henvendelse til (06) 82 56 55.</p>

